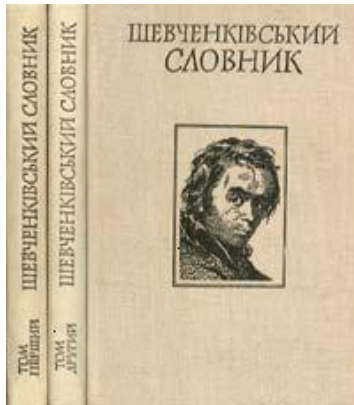

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

*Матеріали
VII Регіональної студентської
науково-практичної конференції*

12 березня 2013 року,
м. Луганськ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Кафедра української літератури та методики її викладання

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

*Матеріали
VII Регіональної студентської
науково-практичної конференції*

12 березня 2013 року,
м. Луганськ

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК 821.161.2.09+929 Шевченко
ББК 83.3 (4Укр)1-8 Шевченко
T55

Редакційна колегія:

- Фоменко В. Г.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Шестопалова Т. П.** – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Бойцун І. Є.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Творчість Тараса Шевченка в контексті доби :
Т55 матеріали VII Регіон. студ. наук.-практ. конф. (12 бер. 2013 р., м. Луганськ) / ред. кол. : В. Г. Фоменко, Т. П. Шестопалова, І. Є. Бойцун ; ДЗ „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 163 с.

У збірнику подано матеріали VII Регіональної студентської науково-практичної конференції „Творчість Тараса Шевченка в контексті доби”. Учасники конференції працювали над проблемами „Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка”, „Інтерпретації творчості Тараса Шевченка в літературному процесі ХІХ–ХХ століть”, „Візійні світи Тараса Шевченка”.

УДК 821.161.2.09+929 Шевченко
ББК 83.3 (4Укр)1-8 Шевченко

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 29 березня 2013 року)*

Зміст

Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка

Белоус Анастасія Феномен кобзарства у творчості Шевченка.....	9
Білозор Юлія Жінки в житті й творчості Тараса Шевченка.....	11
Боклах Дмитро Моральні цінності в повісті „Наймичка” Тараса Шевченка.....	13
Бондар Юлія Мотив нескореності в поезії Тараса Шевченка періоду заслання.....	19
Бурова Аліна Публікація творів Тараса Шевченка в журналі „Основа”.....	22
Галіздра Анастасія Мотив братовбивства в поемі „Гайдамаки” Тараса Шевченка.....	25
Гречишкіна Тетяна Перше видання збірки „Кобзар” Т. Г. Шевченка у критичному дискурсі.....	28

Драпак Михайло Інтерпретація біблійного сюжету в поемі Т. Шевченка „Марія”.....	32
Зарубіна Юлія Фразеологізми у творах Тараса Шевченка.....	37
Ковальова Анастасія Просвітительські ідеї в російськомовних творах Тараса Шевченка.....	40
Лук’яненко Ксенія Тарас Шевченко – приклад духовного зв’язку творчої особи минулого з проблемами сучасної молоді.....	45
Малоухова Альона Тема Тараса Шевченка в публіцистичних виступах Івана Дзюби.....	48
Мандрика Аліна Характерні особливості російськомовної прози Т. Шевченка.....	51
Манько Альона Мотив долі в поезії Тараса Шевченка.....	53
Назаретян Еміль Художні особливості сатири Т. Шевченка.....	57
Нелюбова Юлія Традиції й новаторство в поемі Тараса Шевченка „Сон”.....	60

Павлович Марія
Динаміка характерів персонажів п'єси
„Назар Стодоля” Тараса Шевченка.....63

Федорова Яна
Мотив самотності в поезії Тараса Шевченка
періоду заслання.....67

Чмир Олексій
Специфіка поем Тараса Шевченка
періоду „трьох літ”.....70

Візійні світи Тараса Шевченка

Бойченко Олена
Осінні пейзажі в ліриці Тараса Шевченка.....73

Боцман Дар'я
Світобудова в поемі „Сон” Тараса Шевченка.....76

Гузєва Оксана
Епістолярна спадщина Т. Шевченка
як віддзеркалення його долі.....79

Дробот Марія
Осмислення концепції національної ідеї у творчості
Т. Шевченка (за Д. Донцовим).....84

Королькова Олександра
Сатира на царську Росію в поемі „Юродивий”
Тараса Шевченка.....87

Лаптева Альона Із піснею крізь життя.....	90
Писаренко Юлія Рецепція постаті Мазепи: Т. Шевченко та І. Шкурай – діалог поколінь.....	93
Полянська Олена Філософські мотиви у вірші „Пророк” Тараса Шевченка.....	96
Путінцева Анастасія Часопростір у поемі „Гайдамаки” Тараса Шевченка.....	99
Рибалко Олег Живописні візії Кобзаря.....	103
Соленик Анастасія Найвищий прояв материнської любові в поемі Т. Шевченка „Наймичка”.....	108
Шпинюк Тетяна Петербург у творчості Тараса Шевченка.....	111

Інтерпретації творчості Тараса Шевченка в літературному процесі XIX-XX століть

Беловольченко Ганна

Літературно-критична діяльність

Пантелеймона Куліша.....116

Косюк Наталя

Постать Тараса Шевченка в дослідженнях

Павла Зайцева та Євгена Кирилюка.....119

Крікунова Валерія

Шевченківські мотиви в ліриці

Петра Карманського.....122

Лапта Альона

Мотив туги за рідним краєм в поезії

Тараса Шевченка й Олександра Олеся.....127

Марченко Валерія

Іван Франко про роль і місце Тараса Шевченка

в житті України.....131

Межинська Юлія

Не поет – бо це ж до болю мало: образ Шевченка

в поезії Є. Маланюка.....133

Мещерікова Катерина

Провідні мотиви лірики Тараса Шевченка

в поезії Богдана Лепкого.....137

Сеймовська Анна	
Трагедія жіночої долі в повісті Марії Матіос „Москалиця”.....	141
Трудненко Юлія	
Шевченківські традиції у прозовій творчості Марка Вовчка.....	145
Харламова Юлія	
Образ України в поезії Тараса Шевченка та Богдана Лепкого.....	149
Чебанова Марина	
Краєвиди України в поезії Юрія Федьковича.....	153
Відомості про авторів.....	158

Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка

Белоус Анастасія
(ВП „Політехнічний коледж ЛНАУ”)

Феномен кобзарства у творчості Шевченка

Суть феномену кобзарства криється в його сакральному призначенні. Упродовж тисячоліть кожен народ творив своє мистецтво, найцінніші взірці якого поповнюють скарбницю світової культури та духовності. Одним з таких українських культурних явищ є кобзарство. Увібравши різні елементи фольклору, кобзарство відображає традиції, характер та дух нації – уособлює національну ідентичність, створює обличчя народу [1]. Якщо тризуб, синьо-жовтий прапор та гімн є символами держави, то кобза-бандура є її серцем та душею, тією життєдайною силою та енергією, яка живить та очищає націю. Бандура виплекана століттями з глибинних пластів української свідомості та буття. У ній закладений генетичний код українського духу і якраз тому вона є єдиним національним інструментом серед багатьох народних інструментів, що побутують в Україні. Кобза-бандура своїм тихим, ніжним звуком здатна нести енергію неймовірної сили. Саме тому поет Т. Г. Шевченко, один з пророків-мучеників, який пішов слідами Христа, ставши сумлінням і голосом народу, назвав збірку своїх творів „Кобзар” [1].

Що ж спільного між кобзарством і творчістю Т. Шевченка? Спільні риси простежуються в багатьох випадках. Знаємо, що кобзарі були самотніми і оспівували, переважно, тяжку долю нашого народу. І все це вплинуло на формування світогляду Тараса Шевченка, на спосіб його життя, його морально-естетичні принципи. У важкі хвилини відчаю та самотності поета їхні образи були для нього духовними співрозмовниками, одnodумцями. Тема кобзарства чітко проглядається у всій творчості як Шевченка-поета, так і художника, а також етнографа. Тому без ґрунтового осмислення такого явища, як кобзарство, не можна до кінця зрозуміти самої назви збірки поезій Шевченка „Кобзар”. Уже з

раннього дитинства поет слухав спів кобзарів, тому в його пам'яті добре закарбувався їхній репертуар, перелік якого зустрічається в його віршах „Перебендя”, „Сліпий” та інших. Будучи художником Тарас Григорович відтворив образ народного співця в малюнку олівцем „Козацький банкет” та ілюстраціях до поеми „Сліпий”. Сучасники поета згадували, що він працював над записами дум та пісень, беручи сюжети в кобзарів. Це підтверджується ще й тим фактом, що Т. Шевченко добре знав про звичаї кобзарів, скажімо, що сороміцькі та жартівливі пісні не годяться грати просто на вулиці, а лише у шинку чи на банкеті. Живі враження кобзарів, на думку Івана Франка, мусили бути у Шевченка дуже сильні та неодноразово повторювані, якщо він по десятилітній розлуці з Україною (1829 – 1839), вступаючи на поле літератури, щороку в малюнках створює образи кобзарів. Це свідчить про те, що кобзарство відповідало духу Шевченка.

Можна подати ще багато паралелей між кобзарством і творчістю Тараса Шевченка. Одним з важливих кобзарських жанрів були думи. Поет у творчості теж часто звертається до своїх дум. Як і кобзарські думи, Шевченко вірші часто закінчує моралістичними повчаннями. І ще одна подібність. У думках кобзарських та думках-роздумах Т. Шевченка є роздум-сповідь, каяття. І в кобзарів, і в Тараса Григоровича зустрічаються псалми, у яких порушені теми про звияги козаків, повстання гайдамаків, трагічні сторінки нашої історії, звертання до Бога та наслідування християнських чеснот. Можна сміливо назвати спільністю і Богообраність [2]. Знаком богообраності в кобзарів була їхня сліпота, а у випадку Шевченка його надчуттєве, надприродно любляче серце, яке спромоглося перепустити через себе весь біль не лише свого народу, а й киргизів, казахів, чехів.

Отже, хоча Шевченко і народився кріпаком, але відкривши своє серце „Господнім правдам”, зумів піднятися до найвищих висот людського духу.

Література

1. Атаманюк Ю. Феномен кобзарства / Ю. Атаманюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chasipodii.net/article/7964/> **2. Тюрменко І.** Місце Т. Г.

Шевченка в українській і світовій культурах [Електронний ресурс] / І. Тюрменко, О. Горбула. – – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/6521/50/>

Білозор Юлія
(ВП „Політехнічний коледж ЛНАУ”)

Жінки в житті й творчості Тараса Шевченка

*Не весело на світі жити,
Коли нема кого любить
Т. Шевченко*

Тема про зв'язки Тараса Шевченка з жінками, його захоплення, ставлення до жінок та спроби одружитися завжди викликала інтерес у дослідників. Історія зберегла імена жінок, які полонили серце поета.

Першим сильним почуттям Тараса було його дитяче кохання до Оксани Коваленко. Вона стала Шевченковою Беатріче, а її особиста трагічна доля стала трагедією його серця. У віршах, присвячених Оксані, „Мені тринадцятий минало”, „Ми вкупочці росли”, „Не молилася за мене” доторкаємося до особисто пережитого Шевченком:

*...А дівчина
При самій дорозі
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала
Та й почувла, що я плачу,
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала... [2, с. 80].*

Постать тієї Оксаночки перевтілювалась у його творах і в черницю Мар'яну, і в Катерину. Та приязнь до Оксани не погасла в його серці і через 15 років, коли він повернувся до рідної Кирилівки. Найперше поет запитав про долю його приятельки і був тяжко пригнічений, коли почув, що через москалів пропало її життя.

Зворушливим було й захоплення Шевченка дочкою російського державного діяча Варварою Репніною. Закохане серце Варвари відчуло великий поетичний талант Кобзаря. Княжна першою назвала його генієм, нехтуючи людськими забобонами. Шевченко дуже шанував княжну, присвятив їй одну з кращих своїх поем, „Тризну”, і подарував дві свої картини. Але кохання в його серці до неї не спалахнуло. Можливо, тут багато значило й те, що йому було 29 років, а їй 35, і її походження. Проте в листах він називав її анголом, а, повертаючись із заслання, відвідав її в Москві. Згодом княжна стала близьким другом, сестрою і сумлінням поета.

Серед жінок, які викликали щире захоплення поета, була й Ганна Закревська. Хоч Тарас Шевченко найменше пов’язував можливість особистого щастя з нею (вона була дружиною П. Закревського), проте, можливо, на думку дослідників життя і творчості поета, це було найглибшим і найтривалішим його захопленням.

Як стверджують інші її сучасники, Ганна мала величезний успіх у колі численних гостей і прихильників. Щиро захоплювався нею і Тарас Шевченко, який тоді ж любовно писав її портрет. З портрета на нас дивиться великими темно-блакитними очима справді „Ганна вродлива”, як називав її поет в одному зі своїх листів. Мабуть, глибоко в серце поета проник пильний погляд її очей, якщо про той погляд і ті очі Шевченко проніс згадку ледве чи не через все життя.

„Ганні вродливій” поет присвятив поему „Слепая”, а також поезії „Г.З.” та „Якби зустрілися ми знову...”. У цих віршах і відвертість, і щедрість серця поета, і шляхетність почуття, і зрілість майстра слова. У рядках любові звучить біль самотності. Зболене тугою любові серце зберегло чарівне почуття до заміжньої жінки, „свята чорнобривого”:

*Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою
І прехорошою такою
Так, як тепер на чужині,
Та ще й в неволі...*

Здається, для жодної з жінок, що зустрічалися на життєвому шляху Шевченка, поет не знаходив таких

зворушливо сердечних, ніжно-пестливих і цнотливих слів, як для „Ганни-вродливої” – його недосяжної мрії і водночас такої прозаїчно-буденної дружини духовно обмеженого кріпосника...

Цікавим є знайомство Шевченка з молодою вродливою 16-річною актрисою Катрусєю Піуною. Повертаючись із заслання, поет побачив її на виставі в 1857-му році в Нижньому Новгороді. Сюди тоді на зустріч з Шевченком приїхав відомий артист Щепкін. Вирішили поставити жарт „Москаль-чарівник” І.П. Котляревського. Шевченко, чекаючи дозволу їхати до Петербургу, мав уже нагоду бачити й перед тим молоденьку красуню Піунову в театрі. Поет хотів навіть одружитися з нею, але різниця в роках – їй було лише 15 років, а йому 43 роки – була перешкодою. Тож ці залицяння скоро припинились. Він побачив, що ні вона, ні її батьки не бажають такого жениха.

Змучений самотністю, поет мріє про пару. Боляче й сумно перегортати сторінки останніх його романів.

Повернувшись до Петербургу і з'їздивши потім в Україну, поет після всього пережитого відчуває знову самотність, прагне родинного спокою, хоче одружитися.

Останнім почуттям, що спалахнуло в серці Шевченка, була любов до Ликери Полусмакової, колишньої наймички, кріпачки. Сучасники поета скептично ставилися до цього об'єкта його кохання. Ликера для Шевченка була останньою соломинкою, яка мала врятувати його від самотності, останньою надією на створення свого маленького раю. Він запропонував їй одружитися і виїхати в Україну. Вірив, що саме поруч з нею вдасться пережити всі негоди і знайти щастя у „хатині тихій і веселій”. Адже неодмінною умовою „благодаті” він вважав сімейну ідилію у власній хатині. Але не судилося стати Ликері Шевченковою долею. Згодом вона виходить заміж за перукаря Яковлева. Але через багато років, лишившись вдовою, Ликера з пошани до Шевченка переїхала в Україну, до Канева, і часто згадувала про своє знайомство з поетом, а люди, побачивши її, коли вона ходила на могилу Шевченка, казали: „Шевченчиха пішла, Шевченчиха пішла”. „До кінця днів своїх не розуміла ролі Шевченка в історії України. Однак згадувала про нього з пошануванням, виказувала прихильність до поета і возила на його могилу квіти й рушники” [3, с. 203].

Животворне значення для людини-поета мали окремі жінки чи дівчата. Ці інтимні сторінки життя нашого пророка показують ще глибше його надзвичайно чутливу душу, його смаки й уподобання, а разом і любов до України, до всього рідного, даючи синтетичний образ великого творця літературних скарбів, які для нас стали символом і дороговказом.

Література

1. **Дорошенко К.** Жіноча доля в поезіях Шевченка / К. Дорошенко // Слово про Великого Кобзаря. – К., 1965. – С. 99 – 106. 2. **Шевченко Т. Г.** Вірші. Поеми / Худож.-оформлювач А. С. Ленчик. – Харків : Фоліо, 2005. – 350 с. 3. **Шевчук В. О.** Із вершин та низин. – К. : Дніпро, 1990. – 448 с.

У статті зроблено спробу окреслити роль жінки у житті і творчості Т. Шевченка, простежено найкolorитніші жіночі постаті, які полонили серце поета, засвідчено, що жіночі образи, які знайшли відображення в інтимній ліриці Кобзаря, мали для життєпису й творчого доробку митця велике значення.

Ключові слова: жінка, кохання, Тарас Шевченко.

Боклах Дмитро
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Моральні цінності в повісті „Наймичка” Тараса Шевченка

Сьогодні ми живемо в світі, де люди ставлять для себе матеріальні цінності набагато вище ніж моральні. Дезорієнтація сучасної людини, втрата нею духовності в глобалізованому суспільстві є важливою і актуальною науковою проблемою. Проминувши поріг ХХІ століття, очевидним стає брак духовних цінностей, який покликана адаптувати до суспільних споживачів класична література, до якої належать безсмертні твори Великого Кобзаря Тараса Шевченка. Моральна концепція поета – це своєрідний сплав гуманістичних ідей з ідеалами християнського життя. Стверджуючи моральні почуття й ідеали, він визнавав любов, милосердя вищою основою людських

стосунків, пов'язуючи його з боротьбою за волю, щастя, справедливість [8, с. 258].

Мета розвідки – визначити моральні цінності в повісті „Наймичка”, розглянути та з'ясувати їх сутність, специфіку.

Моральні цінності людини – це один із способів нормативної регуляції її дій у всіх сферах суспільного буття, вираження індивідуальної свідомості та вчинків, в яких інтегруються цінності добра, справедливості, обов'язку, сумління та щастя. Саме моральні цінності визначають сенс існування людини, духовно збагачують її [6].

Повість російською мовою „Наймичка“ Т. Шевченка має багато спільного з його іншими творами, присвяченими становищу жінки у суспільстві. Автор, власне, використовує фабульні елементи однойменної поеми, але сюжет дещо видозмінює. Героїня твору – дівчина-покритка Лукія, як і Катерина стала жертвою розпусника-офіцера. Ховаючи свій сором, вона підкинула дитину заможним хutorянам Якиму Гирлу та Марті, а пізніше пішла до них у найми, щоб бути коло своєї дитини. Відчуття незгладимої провини постійно мучить Лукію, викликає болючі рефлексії: *„Пускай показывают на меня... пускай смеются, говорят, знуцаются, я все вытерплю, все выстрадаю, я должна выстрадать, я великая грешница. Об одном только прошу тебя, милосердный боже мой, пошли ты здоровья и добрую долю моему единому сыну”* [9, с. 97]. У цьому відчайдушному самоосуді – вираз болю і рішучість сильного і цільного характеру жінки, освітлення соціально-психологічної логіки її поведінки.

Героїню повісті Лукію вирізняють з-поміж інших Шевченкових персонажів жінок-покриток якісно нові риси – висока духовність внутрішнього світу, моральна витримка. Спокусник пропонує їй руку й серце, але Лукія відкидає пропозицію: *„Не хочу я быть офицершей. Я мать офицерского сына, с меня довольно!”* [9, с. 105]. Автор розкриває моральну стійкість простої селянської дівчини: *„Каких усилий, какого тяжкого труда ей стоило переломить себя. И только одна благородная, возвышенная любовь матери спасла тебя от разверзавшейся в другой раз перед тобою пропасти”* [9, с. 101]. Обираючи моральні цінності, людина утверджує свідоме

ставлення до норм і принципів моралі, цілісність своєї свідомості, духовну гідність і дієвість поведінки [7, с. 156].

Образ Лукії з повісті „Наймичка” є одним із етапів еволюції образу матері у творчості Т. Шевченка [1, с. 20]. Відомо, що християнство споконвічно сприймалося українським народом як система загальнолюдських моральних цінностей та настанов, тому не випадковою є релігійна особливість світовідтворення Т. Шевченка. Мораль соціуму з її жорсткими законами роблять жінку-покритку маргінальною особистістю. Автор хоче показати, що у цій життєвій ситуації не місце суспільній негативній етиці. Натомість суспільство мусить прийняти позитивну етику, котра не просто карає за непослух, а насамперед підказує людині, викинутій із суспільства за переступ, як діяти далі, бо впливає з власного душевного досвіду. Саме такою є християнська етика. На нашу думку, така етика втілена у моральних засадах розповідача, співвідносного з Т. Шевченком. Автор ставить Лукію перед вибором: погубити своє життя чи подолати сором і бути з дитиною. Як бачимо, навіть материнська любов не зразу вирішує болюче питання: треба зважитися на довічну роль наймички, пожертвавши власним іменем матері. Звідси постає проблема морального вибору людини. Як вважає польська дослідниця У. Груца-Мьонсік, моральний вибір та здатність присвятити себе ближньому є результатом справжньої людяності, однією з фундаментальних основ життя [4].

Християнська моральність автора виявляється не лише в тому, що він дає своїй героїні можливість вибору, але й у тому, що він створює таке місце у світі, де Лукія знаходить любов і повагу. Це хутір, на якому живе Яким Гирло з дружиною Мартою. По-перше, сам хутір передбачає певну відокремленість. Це не означає, що тут зовсім не чинні норми моралі, котрі діють у сільському соціумі. Не можна і сказати, що Яким чи Марта дуже жаліли покриток: *„Так, Якиме, так. Вечная наруга. Вечное проклятие на земли. А на том свете что? Огонь неугасимый! Сказано – блудница!”* [9, с. 85]. Зауважимо, що у повісті ширше, ніж в поемі, розкрита висота народної моралі. З цього приводу літературознавець О. Білецький стверджує, що Шевченкові хutorяни вирізняються здатністю до діяльного добра. Яким і

Марта, безумовно, здогадуються про долю Лукії, але все ж беруть її до себе з маленьким сином: *„О роду и племени ее они как бы боялися с нею речь заводитъ, инстинктивно понимая, что у несчастного не должно спрашивать о его прежнем счастье”* [9, с. 74]. Звертаємо увагу також і на богобоязність стареньких, і на їхній жаль через те, що вони не мають дітей.

Лукія знаходить у собі душевну силу й опертя, нехай і дорогою ціною, ціною зречення свого ймення, материнського права на власну дитину – подолати трагізм становища матері-покритки. Такою душевною силою, таким опертям є велика любов, і вона тим величніша, що мовчазна, непримітна, прихована. Любов – це найбільша моральна цінність, яка звеличує людину як соціально-духовну істоту [5]. Це саме ота материнська любов-самопожертва, любов-подвижництво протяжністю в ціле життя [2, с. 15]. Любов рятує Лукію від розпачу та загибелі, сина – від долі байстрюка, спрямовує його на правильний шлях у житті, не тільки дарує відчуття тепла материнського серця, а й у ньому самому вивільнює любов до щойно знайденої і відразу втраченої матері: *„... Марко, плача, цаловал ноги уже умершей наймички”* [9, с. 120]. Покинута офіцером на призволяще, Лукія не загинула, її врятувало почуття материнської любові: *„Без высокой любви к детищу пошла бы ты за эскадроном, как ходят тысячи тебе подобных”* [9, с. 101]. Не випадково й те, що Лукія в оточенні дівчат та косарів нагадує авторові богиню землеробства Цереру, себто постає уособленням трагічної материнської долі.

Поняття моральної краси людини в повісті Т. Шевченка, на наш погляд, вплітається в божественне начало. Гуманність, милосердя, співчуття, любов до людей – ось сфера почуттів і моральних принципів, відкрита християнством і покладена ним в основу побудови нової культури [5]. Т. Шевченко вводить новий тип героя-людини – християнина, який *„высокоблагородно исполняет свои обязанности в отношении к ближнему”* [3, с. 17]. Адже у повісті велика увага приділяється тому, як Лукія виховує свого сина. Ось вона навчає Марка: *„Ты её любишь, а когда любишь, то ты ей зла не сделаешь. Смотри, Марку! Сохрани тебя Матерь Господняя, если ты её погубишь!”* [9, с. 115]. Лукія

виховала справжньою, чесною, працювитою людиною свого сина у душі християнської моралі.

Таким чином, моральні цінності Лукії: всеохоплююча любов до дитини, духовна стійкість, відповідальність за свої вчинки – дають змогу репрезентувати її як особистість цільну, глибоко релігійну, з визначеними життєвими пріоритетами жінки-матері, яка спромоглася спокутувати свій гріх до кінця своїх днів, відстоюючи моральний вибір. Тема морального піднесення людини під впливом молитви стає провідною у повісті Т. Шевченка. Релігійність є однією з найпрекрасніших рис характеру його героїні. Богобоязливості допомогла врятуватися Лукії, зберігаючи при цьому зовнішні та внутрішні форми вияву внутрішньої краси. У той час, як Віра сприяє героїні Т. Шевченка сформувати моральні орієнтири.

Література

- 1. Антоновська М. А.** Автологічний мотив у характері образу героя Шевченкових повістей / М. Антоновська // Літературознавчі студії : збірник наукових праць. Вип. 24. – 2009. – С. 20 – 23.
- 2. Барабаш Ю.** „...Людей і Господа любить” (любов як ментальна й поетична константа творчості Тараса Шевченка) / Ю. Барабаш // Слово і час. – 2007. – № 3. – С. 3 – 19.
- 3. Вишняк М., Терехова І.** Антропоцентризм російськомовних повістей Тараса Шевченка / М. Вишняк, І. Терехова // Шевченкознавчі студії. Вип. 11. Зб. наук. пр. – 2008. – С. 12 – 19.
- 4. Груца-Мьонсік У.** Морально-суспільна проблематика опіки у виборі вільної людини / Уршуля Груца-Мьонсік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2012_15/690-10.pdf
- 5. Ємельянова А. В.** Енергія любові, яка творить / А. В. Ємельянова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/gum/2009_2/2.pdf
- 6. Овсянкіна Л. А.** Філософський аналіз ролі духовних цінностей у розвитку сучасної цивілізації / Л. А. Овсянкіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_64/Gileya64/F2_doc.pdf
- 7. Павлюк І.** Історична генеза моральних цінностей: від еталону до категоричного імперативу І. Канта / Ірина Павлюк //

Вісник Львів. ун-ту. (філос. н.). – 2010. – Вип. 13. – С. 156 – 163.

8. Українська педагогіка в персоналіях / За ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Книга 1. – 622 с.

9. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 3. Драматичні твори. Повісті. / Редкол. : М. Г. Жулинський та ін.– К. : Наук. думка, 2003. – 592 с.

У статті зроблено спробу визначити моральні цінності в повісті Тараса Шевченка „Наймичка”, розкрити та дослідити їх особливості, специфіку висвітлення. Автор акцентує увагу на релігійній основі трактування моральних цінностей у повісті, ретранслятором яких виступає образ матері Лукії.

Ключові слова: моральні цінності, духовність, любов, моральна стійкість, християнська етика.

Бондар Юлія

(ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”)

Мотив нескореності в поезії Тараса Шевченка періоду заслання

Кобзар – так назвали українці Тараса Григоровича Шевченка. Його ім'я уособлює в собі незламну силу духу та натхнення на нові звершення й перемоги. Та Шевченко був не лише захисником бідноти та борцем проти соціального гніту, але й звичайною людиною, яка мала вагання, сумніви та духовні страждання. Найбільше ці переживання автор втілює у своїх творах періоду заслання.

Метою статті є простеження мотиву нескореності Тараса Шевченка в період заслання.

Об'єктом дослідження стали твори: „Неначе степом чумаки”, „О думи мої! О славо злая!”, „То так і я тепер пишу”.

Період заслання був найважчим у творчості митця. Це час, коли у Тараса Григоровича найменше було від поета, а найбільше від революційного демократа. На початку заслання був написаний вірш „О думи мої! О славо злая!”. У час його написання, автор ще не усвідомлював усього жахиття солдатчини. У його душі жила надія на швидке визволення.

Ключовими стали слова Тараса Шевченка саме з цієї поезії: „Караюсь, мучуся...але не каюсь!” Мотив нездоланності та нескореності червоною ниткою проходив через усю творчість поета в час його десятилітньої солдатчини. Але Шевченкове „не каюсь” можна трактувати по різному. Деякі дослідники надають цьому вислову смислу гасла, а деякі, як, наприклад, Ігор Михайлин у своїй статті „Каюсь”, трактує це висловлювання з релігійної точки зору: “Поняття покаяння – одне з центральних християнських таїнств, зміст його полягає у визнанні віруючим винним себе у здійсненні гріхів, тобто таких дій, слів і думок, що суперечать релігійно-моральним абсолютом” [1, с. 158]. Тарас Шевченко неодноразово кидав виклик Богові у своїх творах, але не можна говорити, що від був атеїстом. Під час заслання, Біблія була для митця єдиною відрадою.

Найбільшим ударом для поета та художника була заборона писати та малювати. Таким чином Микола I хотів зламати Шевченка морально. У лютому 1848 року Варвара Рєпніна звернулася з проханням дозволити Шевченкові малювати. На той час О. Толмачов повідомив про те, що Тарас Григорович поводить себе дуже добре і заслуговує на дозвіл малювання. Та імператор навпаки не просто затвердив заборону, а й власноруч дописав: „Под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать” [1, с. 160]. Але, незважаючи на перепони, Тарас Григорович у своїх творах доводив, що він ніколи не скориться і буде боротися до останнього подиху. Гнів, обурення поета, втома від повсякчасної неправди виливається в різкі, але стримані строфи. Свою нескореність заборонам автор висловив у творі „Неначе степом козаки”, де він зазначає: „Та вже ж нехай хоч розіпнуть, А я без вірші не улежу” [3, с. 347]. Твердість переконань Шевченка засвідчує вже сам факт творчості всупереч заборонам царя. У вірші „То так і я тепер пишу” Тарас Григорович говорить про те, що він не забуває про Україну навіть на засланні. Навпаки, спогади про рідну землю гріють його душу та, та певною мірою, рятують від боліних страждань. Автор пробає братію за все те, що він терпить:

За те, що я тепер терплю, –

Єй-богу, братія, прощаю

І милосердому молюсь,

*Щоб ви лихим чим не згадали,
Хоч я вам кривди не робив,
Та все-таки меж вами жив,
То, може, децю і осталося* [3, с. 273].

Ці рядки свідчать про те, що Шевченко духовно чиста, вільна людина. Він не боїться покарання, не намагається звинувачувати когось у тому, що з ним сталося, а найголовніше, він не покидає пера.

Протягом цього жахливого і найважчого періоду життя та творчості Тараса Шевченка, чекаючи в тюрмі вироку, митець боліє не за власну долю, а за долю своєї України, яка страшенно змучена московським пануванням. У своїх творах поет висловлює всі думки, які його мучать. У них немає жодної скутості, автор конкретно розкриває внутрішній світ людини, створюючи неповторний образ ліричного героя. Тарас Шевченко не просто пише вірші, він мислить їми.

Після заслання Тарас Шевченко залишився тією самою людиною. Він сам з подивом відзначав, що зміг залишитися людиною після десяти років знущань, а, найголовніше, поетом, після семи років мовчання.

Десятирічне заслання змучило Тараса Григоровича фізично, але не змогло зламати морально. Вся нескореність Кобзаря, незламність, гідність та віра у справедливість, жили у серці поета все життя.

Література

1. Дзюба І. Тарас Шевченко. / Іван Дзюба. – К. : Альтернативи. – 2005. – 700 с. **2. Михайлин І.** Караюсь. Т. Г. Шевченко на засланні / І. Михайлин // Вітчизна. – № 12. – 1991. – С. 157 – 166. **3. Шевченко Т.** Кобзар. – Донецьк, 2009. – 480 с.

У поданій статті йдеться про нескореність духу Тараса Григоровича Шевченка в період заслання. Розкривається внутрішній світ автора та його незламність проти заборон царя Миколи I. У статті подано аналіз декількох віршів Тараса Шевченка написаних саме в період 1847 – 1857 років.

Ключові слова: нескореність, заслання, заборона.

**Публікація творів Тараса Шевченка
в журналі „Основа”**

Навесні 1846 року в Києві була створена таємна українська політична організація – Кирило-Мефодіївське товариство. Члени цього товариства боролися за досягнення Україною державної незалежності та формування національної свідомості. Серед них був і Тарас Шевченко, який приєднався до братства у квітні 1846 року. Громадська діяльність кирило-мефодіївців зосереджувалась на освіті народу і шляхах піднесення економіки України. Вони збирали кошти для видання книжок, склали проект впровадження в Україні широкої мережі початкових навчальних закладів. Активно займалися науковою діяльністю, читали лекції в навчальних закладах, послідовно обстоювали необхідність поширення освіти. Поеми Т. Шевченка „Сон”, „Кавказ”, „І мертвим, і живим”, „Великий льох” та інші справляли могутній вплив на формування національної свідомості і політичної активності передової громадськості та широких народних мас. Кирило-Мефодіївське товариство проіснувало трохи більше року, навесні 1847 року його учасників було заарештовано і відправлено на заслання.

Та ідея національного визволення українського народу залишалася жити серед інтелігенції. Колишні члени братства ставили на меті створити друкований орган, який мав би змогу доносити цю ідею до народних мас. Поряд із газетами журнали відігравали важливу роль у вираженні та формуванні суспільної думки. Велике значення мало їх ідейне спрямування: *„Часто журнали були першою трибуною, з якою письменники виступали перед своїми читачами”* [1, с. 148]. Так, у листі Т. Шевченка до П. Куліша від 5 грудня 1857 року читаємо: *„Боже мій, як би мені хотілося, щоб ти зробив свої „Записки о Южной Руси” постоянным периодическим изданием на киталт журнала. Нам з тобою треба б добре поговорить о сім святім ділі.... Тут би ми порадились з старим майстром і нащот твоїх „Записок”, і нащот того нікчемного добра”* [1, с. 376].

Усе це стало підґрунтям для виходу журналу „Основа” – першого українського суспільно-літературного часопису, який почав видаватися 19 січня 1861 року в Петербурзі. Це щомісячне літературно-наукове видання виходило недовго – до жовтня 1862 року, але резонансу в суспільстві за такий короткий час набити встигло. „Основа” обстоювала право української нації на вільний і всебічний розвиток. У часописі друкувалися твори художньої літератури, праці з історії, бібліографії, документи, спогади, літературна критика і публіцистика, рецензії, подорожні нотатки тощо. „Основа”, як перший український суспільно-політичний та науково-літературний журнал, мав великий вплив на культурно-літературний процес і сприяв зростанню національної свідомості та національно-визвольного руху в Україні. Редактором журналу був Василь Белозерський, а більшу частину кореспондентів „Основи”, яких налічувалося понад 50 чоловік, становили колишні учасники Кирило-Мефодіївського братства.

У 1861 р. в книгах I – XII журналу „Основа” за редакцією Василя Белозерського вийшла збірка віршів Тараса Шевченка, друкowana під заголовком „Кобзар”. Вірші, які також називають четвертим виданням „Кобзаря” були опубліковані частково перед, а частково після смерті Шевченка в 1861 році. Текст надрукований кулішівкою і має наголоси на словах із кількома складами (за винятком букви „і”, на якій не завжди друкарня могла позначити наголоси з технічних причин).

Серед творів, що було видано у журналі „Основа” був „Щоденник”. Відомо, що писати щоденник поет почав писати 12 червня 1857 р. у Новопетровському укріпленні, а закінчив 13 липня 1858 р. в Петербурзі. Вперше надруковано в журналі „Основа” (1861, № 5 – 12; 1862, № 1 – 8) з численними купюрами, за шифруванням багатьох прізвищ і зміною окремих слів та виразів [1, с. 456]. У публікаціях цього періоду можна відзначити, що відбувалося визначення поетом своєї національної приналежності відбувалося на рівні самоусвідомлення себе як „земляка”, „батька”, „брата” української спільноти. За цими ж ідентифікатами знаходилося національне визначення Шевченком і його оточення, літературних героїв.

Поезію „*Чого мені тяжко, чого мені нудно...*” вперше надруковано в журналі „Основа” (1863, № 3), автограф – в зошиті „Три літа”. Поезія розкриває світовідчуття поета, у якого „серце плаче, ридає, кричить” але вплинути, змінити обставини Т. Г. Шевченко не може [2, с. 256].

„*Минають дні, минають ночі*” – вперше надрукована в журналі „Основа” (1861, № 3), автограф – в зошиті „Три літа”. Поет звертається до читачів з роздумами про долю, як власну так і долю України, він прагне „...жити, серцем жити і людей любити”, бо страшно, що можна „...впасти у кайдани, умирать в неволі, а ще гірше – спати, спати, і спати на волі” [2, с. 346].

„*Єретик*” (Шофарикові), початок поеми (рядки 1 – 87) вперше надруковано в журналі „Основа” (1861, № 1), там же („Основа”, 1861, № 8) надруковано уривок з поеми під назвою „Частина поеми: Єретик Іван Гус”. Повністю поему „Єретик” опубліковано в „Кобзарі” 1907 р. У цьому творі Т. Шевченко висловив сподівання: щоб усі слов'яни стали добрими братами.

Поему „*Сліпий*” вперше надруковано в журналі „Основа” (1861, № 4), з купюрами, під назвою „Невольник” [2, с. 271 – 288]. У своїх поезіях Т. Шевченко прагне змінити долю України. Поет свідомо осмислює себе у функції сліпого пророка, який творить радісну картину віку українського майбутнього. Пов'язаного з відродженням прадавніх цінностей, вільної України. Саме в цій функції поета-пророка й сприйняла Шевченка українська суспільна думка. Світ щасливої спільності, зародки якого існують і в минулому, й у сучасному Україні, вбачається Т. Шевченкові абсолютно пануючим у її майбутньому. Це світ, звільнений від сил зла – закріпачення людини людиною, національної і політичної залежності.

У своїй творчості Т. Шевченко пропагував ідеї соціального та національного визволення, братерства народів, заклав засади розбудови нової національної культури, висвітлив головні риси народного етичного та естетичного ідеалу. Він завершив процес перетворення „простонародної” розмовної української мови на мову літературну, здатну відбити найделікатніші відтінки думок і почуттів. Талановитий живописець, він переніс живописну образність і до словесної творчості. Т. Шевченко випереджав епоху, його слова справді

належали не тільки сучасникам, але й „ненародженим” поколінням. Він вирішував вічні проблеми, сягав коренів народного буття. Через те не тільки „Кобзар” залишається для українців свіжим джерелом самопізнання й натхнення, багато творів вперше побачили світ саме у журналі „Основа”.

Література

1. **Шевченко Т. Г.** Твори у п’яти томах / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1970. – Т. 2. – 544 с.
2. **Шевченко Т. Г.** Твори у п’яти томах / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1970. – Т. 1. – 408 с.
3. **Котенко А.** До питання про творення українського національного простору в журналі „Основа” / А. Котенко // Український історичний журнал. – 2012. – № 2 (503). – С. 42 – 57.
4. **Брижицька С.** Тарас Шевченко: „Все йде, все минає, – і краю немає” / С. Брижицька // Українознавство – 2001: Календар-щорічник. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2000. – С. 141 – 145.

У статті досліджується проблема формування української національної ідеї та філософії за впливом творів Т. Шевченка. Досліджується журнал „Основа” як арена для презентації праць письменника та важливий чинник розвитку національного самопізнання українського народу й історичної думки в Україні.

Ключові слова: національна культура, журнал, ідея, публікації.

Галіздра Анастасія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Мотив братовбивства в поемі „Гайдамаки” Тараса Шевченка

*Кругом пекло; гайдамаки
по пеклу гуляють.
Тарас Шевченко*

Здавалося б, братовбивство – страшний гріх, на який наважитися просто неможливо. Але, тим не менше, наше

історичне минуле заплямоване подіями, які стосуються братовбивства. Згадаймо рух гайдамаків. Про це повстання та про страшну Уманську різню Тарас Шевченко написав поему „Гайдамаки”.

Це постання почалося на Київщині і поширилось на захід України. Селяни виступали проти посилення кріпацтва, утисків православної церкви. В першу чергу, народ розраховував на допомогу з боку запорозьких козаків.

До цієї теми зверталось і багато дослідників. Наприклад, автор ґрунтовної монографії про „Гайдамаків” М. Гнатюк зазначив: „У процесі роботи над поемою „Гайдамаки” Шевченко знайомився з працями тодішніх російських і польських істориків. У них вони про масові рухи в Росії та Україні писали не інакше, як про „різню”, „смуту” або „розбій”. Так в „Энциклопедическом лексиконе” Плюшара, до якого звертався Шевченко при написанні своєї поеми гайдамаки показані як „люди, жившие разбоем” [1, с. 165]. Підставою для подібних тверджень стали жорстокі розправи гайдамаків над кривдниками, представлені в поемі рядками:

*...А Галайда, знай, гукає:
„Кари ляхам, кари!”
Мов скажений, мертвих ріже,
Мертвих віша, палить.
„Дайте ляха, дайте жида!
Мало мені, мало!
Дайте ляха, дайте крові
Наточить з поганих!
Крові море...мало моря...” [2, с. 111].*

Метою статті є розглянути мотив братовбивства на прикладі поеми „Гайдамаки” Тараса Шевченка.

Автор „Гайдамаків” розглядав українців та поляків як один слов’янський народ і проти других не мав нічого проти. Він засуджував ксьондзів-єзуїтів, які гнобили душу українського народу, нав’язуючи свою релігію та панів-магнатів, які постійно посилювали кріпацьку залежність бідних українських селян:

*...А магнати палять хати,
Шабельки гартують... [2, с. 74].
Або*

*...Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві. По Молдаванах
І по Україні;
Розбрелися та й забули
Волю рятувати,
Полигалися з жидами
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили...
А тим часом гайдамаки
Ножі освятили... [2, с. 75].*

У творі наскрізним мотивом є мотив братовбивства. Наведемо кілька прикладів з тексту:

*...Треба крові, брата крові,
Бо заздро, що в брата
Є в коморі і надворі
І весело в хаті...*

Або

*...Уб'єм брата! спалим хату!
Сказали, і сталось... [2, с. 107].*

У цих рядках ми чітко бачимо збожеволівших гайдамаків, розум яких був затьмарений кривавою помстою. Лише одне було для них зрозумілим, що треба вбивати! Світ гайдамаччини – це кривавий карнавал, діто- та братовбивства. „Шевченко в світогляді своєму керувався істиною, вираженою в цитаті першого послання Іоанна: „Аще кто рече, яко люблю Бога. А брата свого ненавидит, лож есть” [3, с. 304].

Тарас Шевченко у своєму творі хотів показати як боролися за свою волю українські селяни, боролися ляхи з козаками, а війна ця була братовбивчою. Поета радувала не кров, а його втішала здатність до самопожертви в ім'я свободи та волі.

Література

1. Іван Дзюба. Тарас Шевченко. – К. : Видавничий дім „Альтернативи”, 2005. – 70 4с. **2. Т. Г. Шевченко.** Кобзар. – Х. :

Видавничий дім „Школа”, 2002. – 638 с. **3. Попович М. В.** Нарис історії культури України. – К., 1998. – 572 с.

Шевченко прекрасно розумів причини лютої ненависті гайдамаків до польської шляхти, до католицького духовенства, але він закликав слов'ян до порозуміння: „Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слов'янська земля”.

Ключові слова: гайдамаки, братовбивство, ляхи, ксьондзи-єзуїти, пани-магнати.

Гречишкіна Тетяна
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Перше видання збірки „Кобзар” Т. Г. Шевченка у критичному дискурсі

У романтизмі була осмислена й узагальнена ідея українства, що стає виразником національної самосвідомості, ідейним побудником борців за українську незалежність і свободу. Насамперед, саме романтизмові ми завдячуємо становленню української літератури та літературної мови.

Мета статті: переосмислити з позиції сьогодення значимість першого видання „Кобзаря” Т. Г. Шевченка, зважаючи на його проблематику і поетику. У наш час до цієї теми звертаються О. Забужко, П. Зайцев, І. Дзюба, О. Білецький, В. Бородін та інші. Вони переосмислюють значення творчості великого майстра слова.

Вихід у світ збірки Т. Г. Шевченка „Кобзар” у 1840 році зробив величезний прорив в історії української держави, ставши величезним поштовхом для розвитку літератури. Збірка „Кобзар” розпалила справжній вогонь протиріч між літературними критиками. Усі вони зійшлися на одноголосному визнанні поетичного хисту автора „Кобзаря”, але переважна більшість із них не сприйняла самої збірки, оскільки вона була написана малоросійською мовою, або як її ще називали наріччям.

Найбільш гостро проти української літератури виступили „Сынъ Отечества” ренегата-українця професора Никитенка та „Бібліотека для Чтенія” ренегата-поляка Сенковського. Критик із першого часопису усю „штучну” сучасну українську поезію вважав „за жарт і забаганку”, він не міг зрозуміти, як люди з талантом можуть „займатися такими дурницями”. Йому не шкода було письменників „сумнівного таланту”, як-от Гребінка: він навіть радив таким письменникам писати по-українському, щоб звільнити російських читачів від обов’язку читати їх твори. Але йому шкода було, що це робить поет талановитий, у якого „є душа, є почуття” і який міг би збагатити „справжню російську поезію”, а замість того „гідко спотворює („уродує”) думку й російську мову, підробляючись під хахлацький лад”. Таку ж негативну оцінку подає і Сенковський. Він ще гостріше накинувся на українську мову й літературу, але як і Никитенко, жалкуючи, що Шевченко пише штучною й „небувалою” мовою, Сенковський прославляв Шевченка як поета. Він заявляв, що це не правда, ніби по смерті О. С. Пушкіна перевилися таланти. Збірка Т. Г. Шевченка – тому підтвердження. „Чудові пісні” талановитого поета Сенковський зараховував до „радісних явищ, що носять на собі печать безсумнівного таланту”. Незважаючи на те, що вірші Шевченка написані не російською мовою, проте він мусив зазначити, що „якою б мовою він не писав, він – поет. Він уміє відчувати й висловлювати відчуте гарним віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, що іде просто до самого серця”. Такі коментарі з боку Сенковського можна пояснити тим, що він як і більшість російських літературних діячів вважав сучасну літературну мову „наріччям, що навіть не існує в Росії”, „гібридним діалектом”, „небувалою мовою, що її ні одна з усіх можливих Росій – невелика, ні середня, ні мала, ні біла, ні чорна, ні червона, ні нова, ні стара – не можуть визнати за свою”, „мішаниною слів хохлатих і бородатих, голених і не голених, південних і північних” [1, с. 74].

Аристократичний журнал „Современник”, який після смерті Пушкіна редагував професор Плетньов, містив позитивний відгук на збірку „Кобзар”. У цій статті редактор говорив, що серед усіх творів поезії, які з’явилися за останні три місяці, саме „Кобзар” вартий уваги. „В ньому зібрано кілька

простонародних ліричних звірень душі, живих і вдало переданих автором. Ті, хто розуміє малоросійську мову, почитають цю збірку, звичайно, з задоволенням і вдячністю”. З часом несподівано для багатьох Плетньов в іншій статті сказав: „Книга, що з’являється у світ на крайовому наріді простолюддя, коли панівна мова відрадно виблискує і звучить для кожного з читачів, завжди скидається на пародію або на літературний жарт”. Критик, що писав в органі ретроградів Булгаріна і Греча „Северная Пчела”, також радив Шевченкові писати по-російському: „Сумно, – казав він, – дивитись на літературу тих слов’янських діалектів, які волею долі мусять зсякнути у творцях, умерти в архівах, згубивши навіть слова і звуки, що в них вони привдяглися, а ще смутніше дивитись, коли цими діалектами пишуть люди, що могли б оздобити „первевстнующую, всепоглощающую славянскую літературу” – тобто літературу російську [1, с. 75].

Отже, спираючись на перші негативні відгуки про перше видання „Кобзаря”, можемо зробити певні висновки. Всі критики визнавали Т. Шевченка, як неперевершеного митця, проте їх гостре невдоволення збіркою було виклано лише мовою її написання, оскільки вона була надрукована малоросійською мовою, яку багато хто вважав мертвою чи діалектом російської. Всі рецензенти вважали, що такому талановитому письменнику не гоже писати „діалектною” мовою, бо його талант гідний більшого.

Лише три рецензенти-критики поставилися позитивно не тільки до творчості Т. Г. Шевченка, а й до права українського народу мати власну – щоправда лише „регіональну” літературу; це були критики, що писали про „Кобзаря” в „Отечественных Записках” і „Литературной Газете” А. Краєвського та в консервативно-слов’янофільському „Маяку”.

Не всі і земляки однаково сприймали ідейне багатство цієї невеликої збірочки, але всі однаково були захоплені нею, як справжнім літературним скарбом. Корсун і Костомаров, два молоді харківські поети, діставши „Кобзаря”, як присіли на вулиці, так і з місця не зійшли, поки не прочитали, а старий Г. Ф. Квітка писав Шевченку, що йому „волосся на голові навстопужилося”, коли читав кобзарські думи.

Отже, узагальнюючи відгуки всіх рецензентів, зазначимо, що не всі однаково розуміли значимість невеличкої збірки „Кобзар”, проте вони зуміли побачити великий потенціал в творчості Т. Г. Шевченка, оцінити глибину його поезії і пророкували йому велике майбутнє.

Як бачимо, перше видання збірки „Кобзар” спричинило справжній фурор серед критиків. Думки з приводу цього видання поділилися навпіл, одні критикували її і не радили Т. Шевченку звертатися до написання українською мовою, а інші осягнули глибину поезії та зазначали великий вплив цієї збірки на розвиток української літератури, оскільки до цього ніхто з її представників не дав таких артистичних творів, як ті, що складала збірку „Кобзар”, не підіймав таких думок і настроїв як Т. Шевченко. Він представив Україну у тому стані, у якому вона перебувала.

Для багатьох поколінь українців – і не тільки українців – Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Т. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові болі й думи, стаючи на нові скрижалі долі. Він росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. Навіть зараз, коли минуло стільки часу, дослідження творчості Т. Г. Шевченка залишається дуже актуальною темою.

Збірка „Кобзар” має дуже велике значення для становлення української літератури. На початку ХХ ст. точилася боротьба за право на життя нової української літератури, української мови, яку петербурзька критика висміювала і зневажала. Українську мову називали „мужичою”. І ось коли з’явився „Кобзар” Тараса Шевченка, ситуація дуже змінилася. Надруковані в ньому українські поезії вражали своєю досконалістю і красою. Поява цих поетичних творів стала подією як в українській літературі, так і в усьому слов’янському красному письменстві. Тарас Шевченко своїм першим виданням „Кобзаря” поставив українську літературу в ряд європейських

літератур, і право української мови на самостійний розвиток стало безперечним. З виходом у світ „Кобзаря” почалося відродження національної культури України, і вже ніяка сила не змогла зупинити цей процес.

З вершин сьогодення ми горді тим, що далекого 1840 року великий син українського народу заявив усьому світові про те, що є український народ, є українська мова, якою можна створювати літературні шедеври і що їх можна поставити в ряд відомих світових творів. Слава йому за те, що він не послухав порад критиків і не став писати російською, а продовжував творити своєю мовою, оригінальною мовою.

Література

1. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / Павло Зайцев. – [2-ге вид.]. – К. : Оберег, 2004. – 480 с.

У статті зроблено огляд відгуків критиків, спричинених виходом у 1840 році збірки „Кобзар” Т. Г. Шевченка та її значення для становлення української літератури. Спостерігається неоднозначне ставлення сучасниками Шевченка до творів українською мовою.

Ключові слова: Шевченко, „Кобзар”, критики, відгуки.

Драпак Михайло

(Донецький національний університет)

Інтерпретація біблійного сюжету в поемі

Т. Шевченка „Марія”

Останнім великим твором у творчому доробку Т. Шевченка стала поема „Марія”. Це була і остання спроба Тараса Григоровича звернутися до образу жінки у своїх „тяжких думках”. Переспівана, зовсім не так, як в Євангеліє, легенда, вражає не тільки драматизмом протиріч життя головної героїні, а й тим сакральним сенсом, який вклав у всю поему автор. Може, саме тому І. Франко вважав, що цей твір „треба зачислити до найкращих, найглибше задуманих та гармонійно викінчених поем Шевченка” [3, с. 393].

У „Кобзарі” поема „Марія” датується 1859 роком, це останній період життя поета. Повернувшись у 1857 році із десятирічного заслання, фізично виснаженим, але морально наснаженим протирічним досвідом, Тарас Григорович має змогу принципово по-новому осмислити все те, що він бачив на своєму шляху. Від критичного і публіцистичного характеру викладу своїх думок письменник переходить до філософських (не історіософських) розумінь сучасної йому дійсності. Поема „Неофіти” та вірші „Ісаія. Глава 35” й „І Архімед, і Галілей...” просякнуті не закличками до українців щодо визволення свого краю від влади царату. Ці твори являють нам вже картину глибоких роздумів Шевченка, щодо понять „воля” і „благодать” як філософських категорій. Вони мають і більш загальний (інтернаціональний) характер. Триптих „Доля”, „Муза”, „Слава”, „Подражаніє 11 псалму”, написані в цей же період, є своєрідною проміжною (як виявилось, останньою) ризикою, поставленою Кобзарем під роздумами про свою творчість і призначенням як поета.

Саме тому поема „Марія” вміщує в собі цілий комплекс ідей і мотивів, хоча, безумовно, головним тут є тема життя Богородиці, до чого й додається розуміння історичного і літературного образу її сина – Христа.

Розпочинається поема своєрідним прологом – зверненням автора до Богородиці, молитвою. І, що характерно, молиться автор від своєї „душі убогої” за всіх невольників, за загальне спасіння. Це перша вказівка на переосмислення Шевченком свого призначення: він не вважає себе пророком, йому хочеться бути людиною, яка вимолить прощення і спасіння для всіх окрадених, ошуканих, принижених. Як і в більш ранніх творах, Тарасові Григоровичу „однаково, чи буде” він мати славу: *„А я, незлобний, воспою, / Як процвітуть убогі села, / Псалмом і тихим, і веселим / Святую доленьку Твою”*. Прочитавши цей вступ, можна зрозуміти, чому Шевченко взагалі звернувся до образу Марії: це жінка, яка подарувала світові і виховала Месію – надію на спасіння.

Доречним є зауваження Івана Франка, що „зміст поеми більш ідилічний, ніж драматичний” [3, с. 395]. Хоча Т. Шевченко по-новому інтерпретує образ Богородиці, ставить

за мету зобразити порухи живого материнського серця (що, безсумнівно, йому вдається), бо твір все одно не звільняється від впливу Євангельської легенди, лишається дуже подібним до агіографічного сказання про сиву-сиву давнину.

Шевченкова Марія – дівчина-сирота, яка є наймичкою в бідного тесляра Йосипа, але попри те, що дівчина не була одарена долею, вона все одно *„Рожевим цвітом розцвіла / В убогій і чужій хатині”*. Автор змальовує сакраментальну постать цнотливої та морально чистої дівки – це яскраво зображено в епізоді, коли Марія приходить до Тиверіадського озера. Серед незайманої природної краси вона вдається до роздумів над власним життям, безтурботність Марії враз зникає. Як зауважує О. Брайко: *„Шевченко перетворив пафос природної краси – форми оприсутнення архетипу Великої Матері – на пафос вияву Божого задуму й божественної величі <...>. Героїня здатна прийняти його [світ] за даність, усередині якої завжди є місце для екзистенційної повноти індивіда, для наближення до онтологічних першооснов суцього”* [1, с. 43]. Тобто, так чи інакше, Шевченкова героїня бажає втекти від світу пороків, світу нужденності і негараздів до Абсолюту, до світу вищого. Автор говорить: *„Хітон полатаний додолю / Тихенько зсунувся. / Ніколи такої божої краси / Ніхто не узрить!”*, ніби пророкує, що з цієї краси ще познущається зла доля та вогонь душі. Але Марія про це не думає, вона після тяжких роздумів забувається міцним сном на лоні природи.

Наступною важливою сценою поеми стає пришествя до хати Йосипа гостя, який віщує прихід „нового Равві”. Марія ловить кожне благовісне слово прибульця, не зводить з нього очей. Увечері ж гість попрямував за дівчиною до криниці: *„Холодочком / До сходу сонця провели / До самої Тиверіади / Благовістителя. І раді, / Радісінькі собі прийшли / Додому”*. І. Франко так коментує цей уривок: *„Так справився поет із великою християнською тайною зачаття і поставив подію на чисто людському ґрунті...”* [3, с. 396]. Але, попри те, що таким чином Шевченко звів нанівець християнське уявлення про Марію як непорочну діву, образ головної героїні не втратив у сприйнятті читачів своєї сакральності. Більше того, це дало можливість зрозуміти переживання святої як людини із живою

тендітною душею. Утім, навіть це накладає на совість Шевченкової Марії тягар, який зникне лише після страти її гостя-пророка (це зайвий раз підтверджує ту обставину, що Маріїна душа виявляла спротив будь-яким гріховним впливам на неї). Вона починає розуміти свою земну місію.

Захоплюється Шевченко вчинком Йосипа, який вирішує обвінчатися зі своєю наймичкою, аби вона не зазнала переслідувань з боку громади. О. Брайко наголошує на тому, що в такий спосіб Йосип також намагається стати в нагоді Марії в її нелегкій долі. Вони разом чекають на майбутню Благодать. „Ця потреба сенсу, буттєвого наповнення процесу існування зображена в поемі як загальний стан очікування. Чекання „чогось непевного” – це ознака оспалості, гріховності світу, що усвідомлюються людиною як докази „окраденості” буття, наруги над виявом слави Божої й Божого благодатного задуму”, – зазначає дослідник [1, с. 45].

Розповідь про подорож Марії до Віфлеєму Шевченко передає не докладно, але наближаючи до біблійного сюжету. На відміну від Євангельських пастухів, на пастухів із поеми „Марія” Шевченка покладається більша відповідальність: вони дають прихисток Марії та Йосипу, рятують Ісуса від гніву царя Ірода та одарюють своїх гостей. Т. Шевченко підкреслю їхню роль у житті Месії: *„Слава вам, / Убогим людям, чабанам, / Що привітали, заховали / І нам Спасителя спасли”*. Далі батьки з малим Ісусом тікають до Єгипту.

Саме у сцені життя Марії, Йосипа та Ісуса на чужій землі вперше у творі показаний Шевченком контраст між Старим світом і Новим, між Законом і Благодаттю (якщо слідувати вічним категоріям Іларіона): змальована ідилічна картина життя втікачів в убогому помешканні на березі Нілу на фоні грізних, величних Пірамід, які все ж символізують смерть та занепад будь-якої влади (фараонів), насилля: *„І ніби фараонам знать / Вони дають, що правда Божя / Встає вже, встала на землі. / Щоб фараони стереглись”*.

Яким же безмежним є розчарування Марії, коли вона після єгипетської ідилії по поверненню в Назарет бачить руїну на місці свого дому, тож змушена звернутися до рідні своєї, вдови Єлисавети, з проханням бути прийнятою в наймички. На

цьому Шевченко обриває участь Йосипа у вихованні Ісуса: поперше, тепер вже Марія сама бажала із сином торувати його шлях, по-друге, сам Йосип вважав свою місію виконаною (він продовжує заробляти на життя для своєї родини). Сам Ісус, хоча й був слухняним помічником батька, не бажав обирати собі справу тесляра.

Цікавою сюжетною деталлю твору є та обставина, що Христос та Іван Хреститель виховуються в одній родині (це йде всупереч Євангельській легенді) і обирають для себе один шлях проповідування Істини, за яку, згодом, і загинуть.

Звертає увагу автор й на те, що месіанська доля Ісуса проявляла себе вже у його дитячі роки. Спершу, він змайстрував з двох паличок хрестик і приніс його матері, чим дуже засмутив Марію, адже вона пам'ятала, що саме на хресті загинув пророк-благовісник. Вдруге Маріїн син проявив себе як посланця Божого вже в іншій сцені: мати знайшла свою загублену дитину в синагозі, коли хлопчик розповідав усім про закони життя: *„Межи раввінами дитина, / Її хлоп'яточко, сидить / І навчає, неповинне, / Як в світі жить, людей любить, / За правду стать! за правду згинуть!“*. Т. Шевченко підводить читача до розуміння того, що саме Марія виховала свого сина як сіяча Істини.

Дослідники творчості Т. Шевченка зазначають, що „одразу після публікації поема „Марія” стала об'єктом гострої ідейної боротьби”. Коли поему було вперше надруковано в „Кобзарі” (1907), невдовзі з'явилася спроба заперечити автентичність цієї публікації за допомогою видання літературної підробки, створеної в дусі офіційних церковних канонів [2, с. 723]. Шевченкові часто закидали те, що він по-своєму трактував Біблійний сюжет, та навіть спотворив його. Утім такий хід поета поставлений на службу виразнішому зображенню рис і образів. Шевченкова Марія – образ антропологізованої невтомної материнської любові та душі, образ матері, яка ладна пожертвувати усім, заради місії життя своєї дитини. Тільки перенесеною на людський ґрунт ми розуміємо увесь трагізм долі і глибину характеру цієї постаті. Героїня поеми відмовилася від власної екзистенційної свободи заради того, аби справа Ісуса на цій землі була доведена до кінця. Для Т. Шевченка – це символ

самопожертви як неодмінного супутника месіанства. Адже той, хто пройшов крізь полум'я сердешних мук, завжди прийде на допомогу душі стражденній.

Література

1. Брайко О. В. Наративізація сакрального в поемі Тараса Шевченка „Марія” / О. В. Брайко // Слово і час. – 2008. – № 5. – С. 41 – 52. **2. Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів : У 12 т. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861 / Упоряд.: В. С. Бородин, Л. С. Генералюк, В. П. Мовчанюк та ін. ; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. ; НАН України ; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 2001. – 784 с. **3. Франко І. Я.** Шевченкознавчі студії / І. Я. Франко; упоряди. М. Гнатюк. – Л. : Світ, 2005. – 471 с.

У статті розглядається особливості переробки Т. Шевченком сюжету Євангельської легенди при створенні поеми „Марія”. Приділено увагу прийому антропологізації центрального образу поеми Марії як основному засобу вираження ідеї твору.

Ключові слова: інтерпретація, антропологізація, символічність, екзистенціалізм, філософська категорія.

Зарубіна Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Фразеологізми у творах Тараса Шевченка

Мова творів Тараса Шевченка має багато спільних рис з народною мовою, зокрема насичена фразеологізмами, у яких відображається народна мудрість, думки, сподівання на краще життя. Народні фразеологізми в поезіях Кобзаря часто зливаються з власними афоризмами, що є засобом створення художніх образів, властивих великому автору.

Сталі вирази притаманні творчому доробку багатьох письменників. Так, фразеологізмами у своїх творах користувалися такі письменники, як: І. Котляревський,

Г. Квітка-Основ'яненко, М. Стельмах, українські байкари П. Гулак-Артемовський Л. Глібов. Фразеологічні одиниці посідають важливе місце в гуморесках С. Руданського, у епічних творах І. Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, у драматургії М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого та інших, у творах художньо-белетристичного стилю української літературної мови.

Однак, особливе зацікавлення викликає проблема використання фразеологізмів Тарасом Шевченком, адже його поетична фразеологія надзвичайно багата й за обсягом, і за характером, є цікавою і недостатньо дослідженою темою на сьогодні. У цьому й полягає актуальність нашого дослідження.

Мета нашої студії – спробувати дослідити й розкрити суть фразеологізмів у творах Т. Г. Шевченка, визначити їх стилістичну роль і семантичні характеристики.

Відомо, що термін „фразеологія” має два значення: розділ мовознавства, що вивчає стійкі сполучення слів, їхній склад, будову та значення та сукупність стійких сполучень слів – фразеологічних одиниць певної мови. Фразеологізмом називається стійке сполучення, що являє собою змістову цілісність і відтворюється в процесі мовлення, наприклад: покласти зуби на полицю; повісити носа; як рак свисне; з вогню та в полум'я. Фразеологізми з одного боку, мають ознаки спільні зі словами, словосполученнями і реченнями, а з іншого – відрізняються від них [1, с. 390].

Проаналізовані нами поетичні тексти Тараса Шевченка засвідчують, що народні фразеологізми у творах письменника часто мають глибоко філософське й разом з тим гостро соціальне забарвлення, яскраво відображають народні звичаї, історичні події тощо. Наприклад: *„Все йде, все минає і краю немає”*; *„Тяжко жить на світі, а хочеться жить („Гайдамаки”*, *„Не дай, боже, в багатого і пить попросити („Сова”)*, *„Усі на сім світі – царята і старчата – Адамові діти” („Сон”)*, *„Нема раю на всій землі, Та нема й на небі” („Не завидуй багатому”)*, *„Бо хто не вмє заробить, То той не вмітиме й пожить” („Сліпий”)*, *„У всякого своє лихо, І в мене не тихо” („Холодний яр”)*.

З великої кількості синонімічних рядів, варіантів фразеологічних одиниць Тарас Шевченко відбирає такі, які найбільше відповідають описуваним життєвим ситуаціям, його поетичним уподобанням, як-от: *„і сліду не покину, в землю положила, запродав у ярмо, кров розлили, сон-трава, ноги не носили, малого сліду не покину, зов'ю йому кубелечко, з Христа неначе знята, вечірня зіронька встає, нудить світом, оксамитом шляхи стеле, заревли великі дзвони, хоч з гори та воду, подавані рушники, зорю б'ють, дівчина калину сажас, батькова голить, води чимало з Івки в море утекло”*. Використання таких одиниць створює виразну фразеологічно-образну систему поетичного мовлення Кобзаря [2, с. 141] .

Поема Шевченка „Гайдамаки” – містить значно більше фразеологізмів, ніж його ліричні твори. Поряд із уснонародними – *„кинути під лаву, нудити світом, і сліду не стало”* тощо – превалюють, однаке, народнопоетичні, зокрема, сполуки з постійними епітетами, поетичні звертання, притаманні взагалі поезії: *„широке море, карії очі, за синім морем, вітре буйний, серце моє, зоре моя”*. Але навіть ці вирази ніяк не йдуть у порівняння з тими епізодами, коли Шевченко переходить на прозу. Буває, що це майже цілі фразеологічні водоспади, як-от у розділі „Свято в Чигирині: *„Гомонять, поки ляхи почують. Ох, старі голови та розумні; химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку. Де можна лантух, там торби не треба. Купили хрину, треба з'їсти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що купували; грошам не пропадать! А то думають, думають, ні вголос, ні мовчки; а ляхи догадаються – от тобі і тищик!”*. Під час вивчення поетичних творів звертаємо увагу на таку особливість, як „вростання” фразеологізмів у текст; звідси різні перифрази, гра слів, недоговорювання, ремінісценції, а то й цілий ланцюг асоціативних образів протягом усього невеликого, як правило, тексту [1, с. 84 – 154].

Отже, опрацювавши творчість Т. Г. Шевченка, ми виявили, що письменник майже в кожному своєму творі використовував як народні вислови, так і ті, що створював сам. Свої думки він часто подавав у висловах величезної сили та експресії, що з часом, увійшовши в свідомість нації, стали крилатими.

Література

1. Жовтобрюх М. А. Сучасна українська літературна мова / за ред. Плюща. – К. : Вища школа, 1994. – 345 с. **2. Шевченко Т. Г.** Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Дніпро, 1999. – 672 с. **3. XXXI наукова Шевченківська конференція** : Матеріали / Під редакцією Ю. О. Єненка. – Луганськ : Світлиця, 1994. – 208 с.

У розвідці зроблено спробу дослідити й розкрити суть фразеологізмів у творах Т. Г. Шевченка, визначити їх стилістичну роль і семантичні характеристики.

Доведено, що мова творів Тараса Шевченка – неперевершеного майстра слова, – як і самі його твори, становить надзвичайно багатий матеріал для подальших мовознавчих студій, адже лінгвістичний матеріал, представлений тут, є надзвичайно цікавим і різноманітним.

Ключові слова: фразеологія, фраземи, народні фразеологізми, творчість Т. Шевченка, поезії.

Ковальова Анастасія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Просвітительські ідеї в російськомовних творах Тараса Шевченка

Тарас Григорович Шевченко – геніальний український поет, художник, мислитель. Він постає перед нами не лише неперевершеним генієм української поезії, не лише загальноновизнаним майстром у сфері малярства, він був також великим просвітителем свого народу. Цю свою просвітительську місію Шевченко усвідомлював глибоко і звершував її послідовно – до останнього постуку серця.

Актуальність роботи полягає в тому, що багато людей захоплюються діяльністю Тараса Григоровича Шевченка. Його педагогічні погляди використовують і досі, а просвітницька

діяльність митця вплинула на філософські погляди багатьох науковців.

Метою нашої студії стала спроба дослідити просвітительські ідеї Т. Г. Шевченка в його російськомовних творах.

Незважаючи на те, що Т. Г. Шевченко не працював у системі освіти й не мав творів, у яких би навмисне розглядалися педагогічні проблеми, тим не менше, є підстави говорити про його значний інтерес до освітянських питань, а також про те, що в нього склалася певна система педагогічних візій. Ці погляди знайшли часткове відображення в його поетичних творах, значною мірою у творах прозових (повістях та „Щоденнику”), у яких є багато цінних думок про освіту і виховання, що не втратили актуальності і сьогодні.

Ряд дослідників звертали увагу на педагогічні погляди Шевченка, аналізували ті чи інші їхні аспекти. Більшість із них (В. Щурат, П. Зайцев, П. Потоцький, С. Сірополко, І. Коровицький, С. Стельмах, В. Яцюк, О. Федорук, Н. Кузьменко, В. Яременко) зверталися до аналізу „Букваря”. Й. Шемлей, Ф. Прийма, Г. Антонюк розглядали ставлення Шевченка до недільних шкіл. Ю Ступак звертав увагу на використання Шевченком народної педагогіки. У цілому, педагогічні погляди Шевченка розглядали С. Чавдаров, В. Доманицький та інші.

Т. Шевченко завжди з великою любов'ю ставився до дітей. Піддаючи різкій критиці тогочасну систему виховання, він водночас пристрасно мріяв про справжню народну школу, яка давала б учням міцні, глибокі знання і виховувала в душі любові до рідної мови. Виходець з народу, Т. Г. Шевченко відстоював масову народну освіту, керуючись своїм знаменитим принципом: *„І чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь”* [4, с.190].

Разом з тим, на сторінках творів Тараса Григоровича зображені і сім'ї, у яких виховувались нероби, егоїсти. У гостро сатиричному плані показані батьки – представники середніх верств суспільства, які будь-якими засобами намагалися ввести своїх дітей у „вищий” світ.

Надзвичайно велику увагу Т. Г. Шевченко надавав трудовому вихованню. Тільки в праці людина може знайти справжнє задоволення, і тому вона повинна бути основою в житті кожної людини. Однак він розрізняв працю, яка задовольняє потреби трудящих, і працю, що виснажує, і від якої стогнуть мільйони знедолених.

Наприкінці свого життя поет схвалив появу недільних шкіл, бо й, справді, то був важливий крок у боротьбі за поширення освіти серед трудящих.

Ставлення Шевченка до традиційної системи навчання не було однозначним. Він розумів, що вона не відповідає тогочасним суспільним запитам, не дає учням необхідних знань, водночас вимагає засвоєння фактично непотрібного матеріалу.

Педагогічні ідеї Просвітництва знайшли відображення в російськомовних повістях Шевченка. Ці твори, не маючи жанрової чіткості, поєднували також ознаки просвітительського роману виховання. Зокрема, у них відображені просвітительські уявлення про силу виховання, добру людську природу та її можливе руйнування злими суспільними обставинами та поганою освітою.

Отже, звернемося, безпосередньо до творів. У повістях часто звучить думка про силу виховання. Особлива увага звертається на виховання сімейне. Так, у повісті „Несчасний” зображується сумний наслідок байдужого ставлення батьків до виховання дітей. Відставний ротмістр, маючи двох дітей від першого шлюбу, одружується з жінкою, яка відзначається егоїзмом та аморальністю. Вона викидає з дому пасербицю, а осліплого від віспи пасинка прирікає на жебрацьке життя. Жінка піклується лише про свого сина Іпполіта, який живе, байдуючи. Хлопець не отримує належної освіти й виховання, не має ніяких стимулів для розумового й морального розвитку. Він стає розбещеною, край егоїстичною людиною. Зрештою мати, намагаючись позбутися зіпсованого сина, віддає його в солдати.

Сюжет повісті мав реальну життєву основу. У „Щоденнику” від 25 червня 1857 року Шевченко розповідає про солдата Порцієнка, який походив із дворянської родини, і якого батьки за аморальну поведінку віддали в солдати.

Шевченко вважав, що важливим є не лише домашнє виховання, а й публічна освіта. У повісті „Художник” знаходимо міркування, що брак освіти – це початок великого лиха. У повісті „Нещасний” це лихо представлене як „темнота”, „злидні”, „погані звичаї”. Про значення освіти говорять представники різних соціальних станів: селянин Яким та священник Ніл („Наймичка”).

Ні соціальне походження, ні навіть вік не повинні стояти на перешкоді у справі навчання. Герой „Варнака”, кріпак Кирило, ще дитиною вчиться французької та італійської мов, випереджаючи свого панича. Старий ветеран Туман у повісті „Капітанша” учиться писати. Інвалід Трохим у „Прогулянці із задоволенням і не без моралі” навчається грамоти.

Однією з найбільш педагогічних є повість „Близнець”. У ній автор простежує життєвий шлях двох близнят-байстрюків Зосима і Саватія, показуючи, як на цих початково однакових осіб впливало виховання та суспільні обставини.

Шевченко намагається простежити, які фактори визначають формування праведника Саватія, а які – грішника Зосими. До перших він відносить хороше виховання, що здійснювалось високоморальними вчителями, дотримання звичаїв і, відповідно, традиційного способу життя. До других – орієнтацію на сумнівні цінності, які, як правило, є привнесеними ззовні, „модну” поведінку, ігнорування традицій.

У повісті ніби ставиться педагогічний експеримент. Простежується, як різне виховання, освіта, зрештою суспільні обставини впливають на однакових дітей, що є не лише генетично близькими (близнюками), а й отримали однакову початкову освіту і однакове домашнє виховання. Такий же ніби педагогічний експеримент ставиться і в повісті „Музикант”. Тут дві дівчинки-сестри, Ліза й Наташа, які є дуже подібними, опиняються в різних життєвих умовах.

Ліза потрапляє в сім’ю поміщика Арновського. Там її розбещує сестра цього пана. Вона одружується зі старим Арновським і стає морально скаліченою особою. Інша доля її сестри Наташі. Вона виходить заміж за бідного, але працьовитого чоловіка, обдарованого музичними здібностями. Наташа стає люблячою дружиною, щасливою в шлюбі.

У повісті „Близнець”, а також в інших прозових творах проводиться думка, що виховання моральної особистості має бути пов'язане з прищепленням християнських цінностей. Освіта без них – це, швидше, зло, що веде до гріха, ніж благо.

Отже, можна відзначити прогресивність педагогічних поглядів Т. Г. Шевченка. Вони адекватно відображали ті суспільні обставини, коли здійснювався перехід від конфесійно орієнтованої школи до школи національної.

На педагогічні погляди Шевченка суттєво вплинули ідеї Просвітництва. Він вважав, що виховання (зокрема, сімейне), освіта й суспільні обставини визначають характер людини, її поведінку. При цьому Шевченко, як і просвітники, зводить нанівець значення родових (генетичних) задатків. Це, певним чином, є запереченням поглядів, притаманних традиційному суспільству, у якому велике значення надавалося родовому походженню.

Проте, у особі Шевченка не варто вбачати послідовного просвітника-прогресиста. У його творах часто зустрічаємо думку, що голе просвітництво, освіта, яка не ґрунтується на моральних засадах, є не стільки корисною, скільки шкідливою. У даному випадку він, швидше, виступає як консерватор, орієнтуючись на традиційні моральні цінності (народні та християнські). При цьому Шевченко нерідко намагався провести ідею синтезу етичного та естетичного виховання.

Заявлена нами тема є актуальною і невичерпною. Це дослідження допоможе поглибити уявлення про просвітительські ідеї великого Кобзаря.

Література

1. Коломієць В. В. Тарас Шевченко про освіту і виховання / В. В. Коломієць // Шевченкознавчі студії : Зб. наук. праць. – К., 1994. – С. 45 – 56. **2. Сидоренко О.** Повість „Близнець” в контексті духовних пошуків поета / О. Сидоренко // Слово і час. – 1991. – С. 68 – 73. **3. Чавдаров С. Х.** Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка / С. Х. Чавдаров. – К., 1953. – 123 с. **4. Шевченко Т. Г.** Поеми та повісті / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Дніпро, 1978. – 237 с.

У розвідці зроблено спробу дослідити просвітительські ідеї і педагогічні погляди в російськомовних творах Тараса Шевченка.

Доведено, що Т. Г. Шевченко мав великий інтерес до освітянських питань. Він сформував певну систему педагогічних візій, що залишили відбиток і на його творчості.

Ключові слова: виховання, освіта, Просвітництво, Кобзар.

Лук'яненко Ксенія
(ВП „Політехнічний коледж ЛНАУ”)

Тарас Шевченко – приклад духовного зв'язку творчої особи минулого з проблемами сучасної молоді

У центрі нашого рідного міста Луганська стоїть пам'ятник видатному поету й художнику Тарасу Григоровичу Шевченку. Відкриття його було пов'язано з довгими дебатами щодо витрачання бюджетних коштів на пам'ятник в той час, коли не вистачає коштів на ліки, соціальні потреби населення тощо. Пам'ятник на Площі Героїв Великої Вітчизняної війни уже став однією з візитних карток нашого міста, а дебати щодо ролі Тараса Шевченка для сучасників і досі продовжуються. Так, ми можемо ознайомитися з публіцистичним виступом Сергія Луньова „Шевченко сьогодні – це Ленін учора” [4]. Автор пише: „Тарас Шевченко – „культовий письменник” для України, де ключове слово „культ”. Політик. Прапор. Ідол. Пророк. Але лише не поет. Як поета його не розглядають. І глибоко не досліджують”. У 2014 році Україна відзначатиме 200 років з дня народження Тараса Шевченка. Цей факт, звичайно, викликає величезну кількість виступів, дебатів щодо ролі поета в житті сучасної людини. Та невже Шевченко – ідол?

Дійсно, можна сперечатися про правильність відображення фактів біографії поета, про міру труднощів, які перенесла молода людина в кріпацьких умовах, про те, якою хотів би бачити Тарас Григорович сучасну Україну. Але заперечувати той факт, що хлопець-кріпак своїми зусиллями та за допомогою друзів став визначною особою, – просто

безглуздо. У творчості цього поета й художника ми знаходимо відповіді на багато життєвих питань. Сьогодні перед молоддю постає ціла низка проблем: вибір професії, способу життя, будівництва сім'ї, кар'єри. Темп сучасності часто перешкоджає у вирішуванні цих проблем. Хто допоможе, хто дасть пораду? Батьки? Вчителі? Друзі? Добре, коли є людина, яка має мудрість дати правильну пораду. А тут – будь ласка! Цілі томи творчості, де можна шукати поради, життєві приклади тощо. Якщо ознайомитися з літературою щодо біографічних відомостей поета, можна провести паралель між його життєвими епізодами й своїми особистими проблемами. Прикладом такого літературного джерела може бути книга Павла Зайцева „Життя Тараса Шевченка” [1]. Автор викладає картину всіх труднощів юнака на шляху становлення, й те, як йому допомагала творчість. І дійсно, якщо на аркуші паперу написати в будь-якій формі про свої переживання, обов'язково стане легше. Та, може й не написати, а тільки подумки це висловити! Як у Шевченка: „*Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене При лихій годині...*” [3, с. 353].

Інколи дуже важко щось вирішувати й щось робити через тісноту, за відсутності сучасних умов побуту, незручний громадський транспорт. Це суттєво псує настрій. Та, коли ми дивимося на висококласні, професійні картини Шевченка й читаємо, в яких умовах він працював, нам стає соромно. Поміщик П. Мартос, портрет якого малював Шевченко, ось як описав його кімнату: „Помешкання його ... складалося з невеличкого, зовсім пустого передпокою та другої невеличкої, з напівкруглим вікном кімнати, де ледве могли вміститися ліжка, щось ніби стіл ... і один напівзламаний стілець...” [1, с. 69].

Дуже престижно сьогодні знайти роботу за кордоном. Кращі умови, достойна заробітна плата. Але далеко не всім довелось пережити ностальгію. Дізнатись про почуття людини, яка знаходиться далеко від батьківщини, можна, читаючи рядки поета: „*Не гріє сонце на чужині...*” [3, с. 367].

Читаючи твори Тараса Шевченка, ми завжди знаходимо для себе щось корисне, щось рідне. Саме тому ми ніяк не можемо погодитися зі ставленням до Шевченка як до поетів, про користь творчості яких писав Вольтер: „Вірші, які не

навчають людей новим і зворушливим істинам, негідні, щоб їх читали. Немає нічого більш гідного презирства, як проводити життя в римуванні побитих місць, що не заслуговують назви думок” [2, с. 254]. Творчість Тараса Шевченка нам потрібна сьогодні, вона допомагає в сучасному житті з його жорстоким темпом, труднощами, вимогами.

Література

1. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – [Електронний ресурс] : електронний посібник / П. Зайцев. – Мюнхен, 1955. **2. Карін С. Х.** У світі мудрих думок [текст] / С. Х. Карін. – М. : Знання, 1962. – 332 с. **3. Шевченко Т. Г.** Кобзар [текст] / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1969. – 700 с. **4. Луцьов С.** Шевченко сьогодні – це Ленін учора. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : newsland.com.

Подана стаття є вираженням думок і відчуттів представників сучасної молоді про роль фактів біографії Тараса Григоровича Шевченка і його творчості на формування поглядів молоді сьогодні. Відштовхуючись від проблеми дебатів довкола пам'ятника Кобзареві в Луганську, в статті йде розвиток думки про роль особистого прикладу молодого кріпака, що досяг рівня відомого поета і художника, у формуванні ставлення сучасної молоді до життєвих труднощів. Як приклад розглядається ставлення Шевченка до батьківщини, до побуту, до особистих переживань. Робиться акцент на важливості сенсу поезії. Висновок автора статті – Шевченко потрібний сучасній молоді як приклад подолання труднощів.

Ключові слова: біографія, митець, приклад, Шевченко.

**Тема Тараса Шевченка в публіцистиці
Івана Дзюби**

Від самого початку твори Т. Г. Шевченка є незмінним об'єктом науково-критичної уваги. І вже думаєш, що знаєш про нього абсолютно все. А виявляється все зовсім навпаки. Феномен Шевченка досліджували, досліджують і будуть досліджувати ще багато років з огляду на неперехідну актуальність смислів, імплікованих у його біографію, художні твори, образотворчий доробок. Водночас особа Шевченка, його безкомпромісна громадянська позиція, афористична, асоціативно відкрита поезія часто з'являється в публіцистичному дискурсі, який актуалізує суспільно й ідеологічно важливі ідеї. Метою статті є висвітлення теми Тараса Шевченка в публіцистичних виступах Івана Дзюби.

Загальновідомо, що „публіцистика – рід літературної і журналістської творчості, який оперативно досліджує, узагальнює і трактує з авторських позицій актуальні суспільно-політичні питання та інші проблеми суспільства, з метою впливу на суспільну думку та існуючі політичні інститути, оперуючи при цьому засобами логічного мислення та емоційного впливу” [3]. Розвиток української публіцистики в ХІХ – ХХ століттях визначили І. Франко, Леся Українка, П. Грабовський, М. Коцюбинський, В. Стефаник, М. Євшан, І. Дзюба, Є. Сверстюк, М. Слабошпицький та інші інтелектуали.

Іван Дзюба – учень О. Білецького, послідовник О. Потебні. Молодий критик узяв найкраще з надбань своїх учителів, але водночас виявив себе яскравою й самостійною творчою особистістю. Іван Дзюба написав понад два десятки книжок, сотні літературознавчих розвідок, публіцистичних статей, доповідей, передмов, рецензій тощо. Ще одним важливим штрихом до наукового портрету вченого є його об'єктивність, що забезпечується фантастичною ерудованістю Івана Михайловича. Звідси – блискучий стиль його праць, їхня контекстуальність.

У цьому дослідженні ми звернемо увагу на два виступи Івана Дзюби, які є зразковими для сьогодення: „Шевченко вовіки насущний” (1987) та „Алергія на Шевченка” (2000).

У першому виступі публіцист пише про те, що посмертна доля Т. Шевченка незвичайна і ні з чим не зрівняна, як і саме його життя. Після смерті великого генія любов і ненависть до нього йшли пліч-о-пліч. „Його ім'я, його поезія, його могила, його пам'ять ставали предметом такої боротьби, таких поклонінь і поруг, таких осягнень і фальсифікацій, що якусь аналогію знайти нелегко” [2, с. 485].

З усіх куточків України кожного року до могили Кобзаря приходять різні люди. Дехто несе любов, вдячність, відданість. До книги прочан вписують слова хвали й любові громадяни різних держав. Але є у Шевченка і вороги, які йдуть на його могилу, щоб осквернити поетову пам'ять. До тієї ж книги вони вписують слова злоби та поглуму.

Пам'ять про Шевченка символізує стан суспільства, культурну ситуацію у державі. Кожне покоління заново прочитує Шевченка. І кожен, хто відчуває себе українцем, шукає натхнення і визначає свій обов'язок перед народом, осмислює Шевченка для себе, для своєї долі та для свого громадського діяння. В радянські часи влада використовувала поезію Шевченка для ствердження і пропаганди своєї ідеології: боротьба з експлуататорами, і замовчувала, що Шевченко закликав до незалежної, вільної України. Сьогодні загальнолюдське значення поезії Шевченка не тільки в тому, що він збагатив національну спадщину, а й у тому, що його поезія дала можливість українському народу зрозуміти його долю, його місію. „Давши людству краще з українського народного, він водночас дав українському народові краще із загальнолюдського” [2, с. 488].

А звідки ж з'являється „Алергія на Шевченка”? Відповідь на це запитання ми будемо шукати в однойменному виступі Івана Дзюби. Автор висміює „мудрощі гімназійних неуків”, які випускаючись із гімназії імені Шевченка, так і не прочитали „Кобзаря”, але „мають про Шевченка свою „думку” ... Так „кується” майбутнє України” [1, с. 482]. Публіцист обурений необізнаністю і гімназистів, і редакторів „Столичных новостей”.

„Трохи насторожує мене в юного правдолюба оце вільне оперування неіснуючим „фрагментом” [1, с. 482].

І. Дзюба сподівається, що ці люди колись прочитають більше поезій Тараса Шевченка і зрозуміють суть його віршів. „Не треба будувати світоглядів і концепцій на чийсь вибухових парадоксах або й нетлінних істинах, – краще самому з’ясовувати для себе свою, а не чужу реальність” [1, с. 484].

Кожна людина по-своєму ставиться до геніїв. Одні схиляють голову перед талантом, а інші – намагаються знайти в їхньому житті факти, що їх компрометують, або ж і вигадати їх. Других людей менше, і це ті люди, які самі нічого не досягли, не мають талантів, і таким чином намагаються привернути до себе увагу інших.

Актуальність публіцистичних виступів І. Дзюби, на мою думку, є беззаперечною, оскільки окреслені інтелектуалом проблеми сприйняття Т. Шевченка та уведення його в суспільний простір (національний, політичний, культурологічний, культурно-освітній) й сьогодні невирішені. Праці цього дослідника змушують замислитися не лише над питаннями місця класичної національної літератури в сучасному світі, але й над особливості формування громадянського суспільства, осмисленням нашої історії, над плюсами й мінусами безкомпромісної громадянської позиції творчої особистості. Іван Дзюба не заплющує очі на літературно-історичні реалії та важкі питання. Він воліє шукати такі відповіді, які допоможуть читачам краще розібратися в собі й у своїй життєвій позиції.

Література

1. Дзюба І. Шевченко вовіки насущий / Іван Дзюба // Дзюба Іван. З криниці літ: У 3 т. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – Т. 2. – С. 485 – 491.
2. Дзюба І. Алергія на Шевченка / Іван Дзюба // Дзюба Іван. З криниці літ: У 3 т. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – Т. 2. – С. 480 – 485.
3. Публіцистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/> . – Назва з екрана.

Мандрика Аліна
(Донецький національний університет)

Характерні особливості російськомовної прози Т. Шевченка

У літературі кожного народу, серед її великих творців, є письменники, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Таким митцем українського народу є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія. У світлі нового часу ми ще ясніше осягаємо життєвий подвиг цієї людини, унікальність його всебічно обдарованої особистості, ще повніше усвідомлюємо неминуще значення неперевершених його творів, у яких і сьогодні все наснажене волелюбністю, правдою, революційною гуманістичною пристрасністю, захоплює душу полхотом думки, глибиною й красою почуття.

Чим більше в Україні підкреслюють, що Т. Шевченко національний український поет і основоположник української літератури, тим менше згадують про те, що Тарас Григорович – залишив по собі багатий російськомовний прозовий спадок.

Тим часом, відповідь на питання, яку мову вважати рідною для Т. Шевченка, теж аж ніяк не однозначна, як може здатися на перший погляд. Тарас Григорович писав однаково вправно як українською, так і російською мовами. Уся художня проза російськомовна, як і відома п'єса з історії запорізького козацтва „Назар Стодоля”, що спочатку була написана російською мовою і лише потім перекладена українською. Листи він теж писав на обох мовах – в залежності від адресата. [2].

Тарас Шевченко з самого свого народження перебував в україномовному оточенні, проте вже з 10 років він занурюється в інше – російськомовне середовище, стаючи козачком поміщика К. В. Енгельгардта. В 1829 році, у 15-річному віці, на цілих 14 років письменник змушений виїхати з України, спочатку перебуває у Вільно, а потім їде до Петербурга. Тому мовою спілкування, ймовірно й мислення стає для нього російська [1, с. 1].

Двомовність Т. Шевченка ще більше відбилася в його епістолярії.

У повістях Т. Шевченка, написаних російською мовою, простежується антикріпосницька направленість. Коли саме він почав працювати над повістями, конкретних даних немає, можливо це було ще до арешту, адже повісті „Наймичка” і „Варнак” датуються 1844 – 1845 р. р., можливо, з обережності. Після смерті Миколи І Т. Шевченко відмовився від фіктивних дат і не приховував від друзів, що пише повісті, підписуючи їх „Кобзар Дармограй”.

За тематикою, проза Т. Шевченка є органічним продовженням його поезії. І хоча в мистецькій досконалості вони поступалися перед поемами, проте містили глибшу, ніж в останніх, характеристику персонажів, мали більш чіткий побутовий фон.

Отже, кожна з повістей Т. Шевченка – це нерозширений переказ змісту поеми, а новий оригінальний твір.

Наприклад, у повісті „Наймичка” поет продовжує розкривати образ жінки-матері в кріпосному суспільстві. Головна героїня твору, наймичка Лукія, виявляє моральну стійкість, вдруге зустрівшись зі своїм спокусником. У ліричних відступах, які органічно складають композицію, автор виражає ставлення до зображуваних подій, вболіває за долю героїні, підносить гуманність і благородство простих людей-трудівників.

Повісті „Варнак” і “Княгиня” теж містять виразні антикріпосницькі мотиви.

Єдиною з повістей Т. Шевченка, де дія відбувається не в Україні, є повість „Несчастный”. Автор показує, як формується характер людини в умовах існуючої дійсності, що призводить до морального падіння.

Найбільша повість Т. Шевченка „Прогулка с удовольствием и не без морали” засуджує антинародний характер кріпосницького суспільства. Прийом подорожі, використаний у творі, відкрив можливість для широкого показу життя різних соціальних груп населення самодержавної Росії. [2].

Отже, слід відзначити, що у повістях Т. Шевченка подано глибоку соціальну мотивацію взаємин між персонажами, широко змальован осоціально-побутовий фон. Деякі повісті перегукуються з його соціально-побутовими поемами, але є цілком оригінальними. Образи ж повістей переконливо

доводять, що головною причиною морального знищення поміщицького середовища є неробство і паразитизм.

Література

1. **Гончар О.** Шевченко Т. Вибрані твори / Олесь Гончар. – М. : Худож. літ., 1987. – 559 с. **2. Інтернет-портали** <http://www.proza.ru> <http://ogti.orsk.ru/files/bib/ukaz.htm>

У статті досліджується характерні особливості, проблематика російськомовної прози Т. Шевченка. Вказується на те, як формується характер людини в умовах існуючої дійсності, що призводить до морального падіння.

Ключові слова: проза, повість, образ, соціально-побутовий фон.

Манько Альона
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Мотив долі в поезії Тараса Шевченка

Людська доля в народнопоетичній творчості постає в багатьох образах. Здебільшого уявлення про неї пов'язані з певними надприродними силами, від яких не втечеш, не сховаєшся. Прикладом цього можуть слугувати наступні народні міркування: *„Свою долю не обійдеш і конем не об'їдеш”, „так на роду написано”, „така доля”, „такий талан”*. Поняття долі постає сакральним у народній свідомості, бо вона залежить, перш за все, від волі Бога як вищої духовної істоти, проти якого нічого не зможе вдіяти простий смертний.

Концепт „Доля” у народній свідомості також може відбиватися в образах квітів, трав, що символізують нев'янучу силу або ж красу чи відвагу: хрещатий барвінок, мальва, хміль тощо. Дуже часто вона постає антропоморфною істотою, набуваючи образу жінки.

Метою статті є простеження змін іпостасей долі в ліриці Т. Шевченка, а також висвітлення своєрідності інтерпретації народного уявлення про долю поетом.

Поряд із найчастіше вживаними в поезії Т. Шевченка символами: образами лиха, сліз, серця, зарослих тереном стежок, – можна зустріти образ долі. Це доля і власне автора, що досить часто втілюється в образі долі сироти, і доля пригнобленого народу, і доля жінки-покритки. „Шевченка не раз називали співцем жіночої долі. Справді, переживання долі дівчини і долі матері – чи не головний емоційний нерв його поезії” [1, с. 574]. Використовуючи цей образ фольклорного походження, Шевченко варіює, інтерпретує його, хоча також і використовує його частки з властивою йому певною стабільністю значення. Трансформація мотиву долі відбувається від фольклорного, що постає найчастіше в образі „лихої долі” до складного філософського образу, сповненого революційної тематики, або навіть до такого, що безпосередньо пов’язаний з долею України.

Концепт „Доля” найяскравіше окреслюється у віршах поета періоду „Трьох літ” і арешту. Мотив долі розробляється в більшості поезій автора, навіть у тому випадку, коли вона й не втілюється безпосередньо в художньому образі. Наприклад, у поезіях „Чи не покинуть нам, небого”, або „Мені однаково, чи буду...”. Знедолені люди, пригнобленні, безталанні – це ядро авторської концепції митця.

Образ долі у творах поета, як і народній творчості, персоніфікований. Доля – це жива істота, яку можна запитувати, зустрічати, закопати, втопити, заховати в торбу, як у поемі „Невольник”: „Той блукає за морями, // Світ переходжає, // Долі-доленьки шукає... // А той рветься з усієї сили // За долею... от-от догнав // І – бебех в могилу! // А в іншого сіромахи // Ні хати, ні поля, // Тільки торба, а з торбини // Виглядає доля, // Мов дитинка; а він її // Лає, проклинає // І за чвертку закладає – // Ні, не покидає” [2, с. 237].

Устами Шевченка до долі в його поезіях зверталися, як до живої істоти, рідше з подякою, часто з проханням, найчастіше з докором, а іноді – із прокльонами: „Бодай тобі, доле, // У морі втопитись, // Що не даєш мені й досі // Ні з ким полюбитись” [2, с. 444].

У поезії „Минають дні, минають ночі”, звернення до долі ліричного героя виражене в риторичних фігурах: риторичного

оклику і питання: „Доле, де ти! Доле, де ти?“, – за чим слідує досить логічне пояснення: „Нема ніякої” [2, с. 306]. Але на цьому не зупиняється Шевченко: він просить у Бога собі долі хоча б злої на випадок, коли йому доброї шкода.

Обурення Шевченка неодноразово виявляється в його ліриці, адже поет упевнений, що доля повинна бути прихильною до нього, бо у віруваннях народу панує така думка – коли людина сирота, то доля повинна бути щедрою до неї, оберігати та охороняти її від усіляких життєвих негараздів. Але, на жаль, зовсім іншу „опіку” відчув на собі Кобзар, проходячи свій нелегкий, тернистий життєвий шлях.

Долю не вибирають, впевнений Шевченко, доля сама обирає того, на чю долю вона випаде: „Такая-то доля тая, // Хоч і не шукайте: // Кого схоче – сама найде, // У колісці найде” [2, с. 237].

Образ недолі, безталання простежується майже в усій ліричній палітрі поета. У поезії „Ми вкупочці колись росли”, автор, описуючи долю дівчини, говорить: „А що за дівчина була. // Так-так, що краля! і не вбога, // Та талану господь не дав...” [2, с. 489]. Подібну проблему розглядає він і у вірші „І багата я...”: „І багата я, // І вродлива я, // Та не маю собі пари, // Безталанна я” [2, с. 428].

У вірші „Думка” („Нащо мені чорні брови...”) яскраво показане безталання сироти, що є близькою темою для самого автора: „Нащо ж мені краса моя, // Коли нема долі? // Тяжко мені сиротою // На сім світі жити...” [2, с. 23].

Мотивом долі відкривається один із найвідоміших сатиричних творів Шевченка – комедія „Сон”. У цій поемі автор у котрий раз стверджує думку про те, що всякий має свою долю, Богом дану, хоча у когось вона солодка, як мед, а у когось – гірка, як полин: „У всякого своя доля // І свій шлях широкий, // Той мурує, той руйнує, // Той неситим оком // За край світа зазирає...” [2, с. 206].

Але найбільш антропоморфною, жіночною постає доля у вірші медитативного характеру „Доля”, який витриманий у формі звертання до власної долі поета. Поезія складається з 18 рядків, у яких утверджується психологічна загартованість, міцність, упевненість у своїй моральній правоті Шевченка. Він

оглядає тут зі спокійною лагідністю не тільки життєву долю, а й долю творчу. У першій частині вірша доля змальована досить оптимістично з узагальненою позитивною характеристикою її поведінки по відношенню до поета: „*Ти не лукавила зо мною, // Ти другом, братом і сестрою // Сіромі стала...*” [2, с. 531].

Поет ніби повертається в дитинство і бачить відверту, часом сувору щирість долі, що виявляється в родинному ставленні до сіроми-хлопця, що залишений напризволяще по смерті батька, самотужки здобував життєвий досвід, науку малярства.

У другій частині хлопець наполегливо шукає свій життєвий шлях, він у пошуках також і вчителя, який би зміг розкрити йому всі тонкощі живопису. При цьому доля, як говорить: „...*ти взяла // Мене, маленького, за руку // І в школу хлопця одвела // До п'яного дяка в науку...*” [2, с. 531]. Щирим, наче материнським є звертання долі до хлопчика-сіроми, у якому вона прохає його старанно вчитися, обіцяючи за це гідне майбутнє: „*Учися, серденько, колись // З нас будуть люде*”, – *ти сказала*„, [2, с. 531]. Хлопець повірив долі й наполегливо вчився, як говорить він сам. Але гіркий розпач відчув хлопчина: „*А ти збрехала. Які з нас люде?*” [2, с. 531].

Але вже в третій, кульмінаційній частині Шевченко переконано-рвучкими словами заявляє: „*Та дарма! Ми не лукавили з тобою*” [2, с. 531]. Ліричний герой, незважаючи ні на що, продовжує йти просто й несхитно шляхом правди разом з долею, номінуючи її : „*доленька моя*”, „*мій друже вбогий, нелукавий*”, „*слава*”.

Отже, концепт долі в поетичній спадщині Т. Шевченка постає досить багатогранним. Варіювання образу долі дає поетові право на філософські роздуми над проблемами людського життя, переосмислення тих чи інших явищ. Почасті використання антропоморфного образу долі зближує Т. Шевченка з народною традицією.

Література

1. **Дзюба І.** Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. Дзюба. – К. : Альтернативи, 2005. – 701 с. 2. **Шевченко Т. Г.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 624 с.

У статті з'ясовано особливості використання мотиву долі в поезії Т. Шевченка. Визначено, що концепт „Долі” поет не лише стилізував під фольклор, але й трансформував його, спираючись на свої філософські погляди та естетичні цінності. За допомогою аналізу конкретних поезій простежено своєрідне переосмислення мотиву долі людської, що часом органічно зливається з фольклором як формою національного самовиявлення.

Ключові слова: мотив долі, концепт, фольклор.

Назаретян Еміль

(Донецький національний університет)

Художні особливості сатири Т. Шевченка

Т. Шевченко усіма можливими засобами боровся за вільне і самостійне життя українського народу. Один з таких способів боротьби за Україну – використання у творах сатиричних прийомів, які якнайвиразніше і якнайкраще демонстрували неповноцінність царської, імперської Росії і її правителів. Недивно, що Тарас Григорович став першим в українській літературі, хто почав писати сатирично-політичні твори, і це в той час коли будь-які спроби щось протиставити чи заперечити владі жорстоко каралися.

Сатира з'являється у творчості Т. Шевченка не одразу. Перший сатиричний твір був написаний у 1844 році, хоча свої сатиричні нариси поет почав робити ще на початку своєї діяльності, це була поема, яку дослідники називають вершиною політичної сатири у всій його творчості. Своє невдоволення царською Росією він передав у поемі „Сон” („У всякого своя доля...”), яка була написана у Петербурзі, куди Тарас Шевченко, перебравшись із України, привіз жахливі враження нестерпного життя і страждань кріпаків від сваволі поміщиків.

За Л. Стеценком, „У поемі „Сон” після узагальненого образу імперії Миколи I і експлуаторсько-кріпосницької верхівки, образу, який має виразний сатиричний характер і вмістився всього в п'ятдесят рядків, ідуть картини, в яких у ліричному плані зображено становище людей під гнітом

експлуататорів". Рядки, в яких поет говорить про природу України, про тих, кого „розпинають за подушне”, про минуле України, про гірку долю міської бідноти, пройняті глибоким ліризмом і щирим співчуттям до зображуваного. Сатиричний тон у них зник, ніби його і не було на початку. Але в останній картині, присвяченій зображенню царя, царського двору, державного апарату і системи управління державою, „маємо виняткової сили саркастичні інтонації” [1, с. 145].

У кінці поеми згадується „*братія*”, яка служить у сенаті. Цих чиновників Шевченко теж характеризує як п'явок народу, котрі тягнуть з людей останню кров. З них він виділяє земляків, які живуть лише інтересами своєї чиновницької кар'єри і є ворогами простих закріпачених людей.

Як бачимо, у поемі „Сон” головна увага автора приділяється змалюванню самодержавної Росії під наглядом царя. У творі „Кавказ” Російська імперія зображується як тюрма поневолених народів: – „*Од молдованина до фінна / На всіх язиках все мовчить, / Бо благоденствує!*” [2, с. 320].

Слід зауважити, що поема „Кавказ” була написана фактично відразу після „Сну” (через рік), тому не є дивним, що їх об'єднує одна спільна тема – протест проти суспільного ладу, який заснований на пригнобленні людей, вищим проявом його була тогочасна царська влада, образу якої протиставляються образи героїв-борців („Сон”) та Прометея („Кавказ”).

Про причини, які зумовили появу найкращих сатиричних творів Шевченка – „Сон” і „Кавказ” – розповів сам поет на допиті у третьому відділі: „Будучи ещє в Петербурге, я слышал везде дерзости и порицания на государя и правительство. Возвратясь в Малороссию, я услышал ещє более и хуже между молодыми и между степенными людьми; я увидел нищету и ужасное угнетение крестьян помещиками, посессорами и економами, шляхтичами, и всё это делалось и делается именем государя и правительства...” [1, с. 156].

Сатира в поемі „Кавказ” є водночас і дуже тонкою, і відвертою, тут Т. Шевченко з величезною художньою силою підніс ідею братерства поневолених народів і дав гостре викриття колоніальної політики. І. Пільгук зазначав, що образ Прометея це символ сили народу у визвольній боротьбі, „як

Прометей у легендах лишався непереможним, так і волелюбні народи, скуті кайданами царизму, мають невмируще серце, яке знову і знову оживає, тобто сили народу в боротьбі за визволення невичерпні.” [1, с. 163].

Послання „І мертвим, і живим...” було написане з метою надати морально-політичного впливу на певні кола українського дворянства. Об’єкт сатири мав би засоромитися, і як наслідок, змінити свою „соціально-політичну практику” [1, с. 161]. У цьому творі ми знову бачимо сатиричні мотиви, але навіть більш тонкі, ніж в попередніх творах. У „Посланні” Т. Шевченко звертається передусім до українського панства, яке прикривається патріотичними намірами, але все одно продовжує гнобити рідний український народ, „*братів незрячих, гречкосіїв*” [2, с. 324].

Отже, можна зробити висновок, що сатира Т. Шевченка дійсно мала і має неоціненний вплив на подальший розвиток не тільки української літератури, а й української історії взагалі.

Література

1. Івакін Ю. Сатира Шевченка / Ю. Івакін. – К. : АН УРСР, 1959. – 335 с. 2. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1987. – 639 с.

У статті розглядаються твори Т. Шевченка сатиричного спрямування, де автор за допомогою художніх засобів намагається розкрити найболючіші проблеми життя тогочасної України.

Ключові слова: сатира, боротьба, конфлікт, внутрішнє напруження, протест.

Нелюбова Юлія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Традиції й новаторство в поемі Тараса Шевченка „Сон”

Неможливо сьогодні уявити українську літературу і культуру в цілому без творчого доробку великого Кобзаря, бо в літературі кожного народу, серед її великих творців є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю й славою. Такою постаттю є Тарас Григорович Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія.

„Він був сином мужика – і став володарем в царстві духа, – писав про Тараса Шевченка Іван Франко. – Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури” [3, с. 27]. Усі твори Тараса Шевченка об'єднує те, що кожне слово в них – про Україну та її долю. Зі сторінок його творів звучать теми праці, боротьби, місця поета в суспільстві, світлого кохання і палкої ненависті до гнобителів рідного краю, спогадів про героїчне минуле і мрії про майбутнє.

Основоположник нової української літератури – Т. Шевченко – виступив як новатор: приніс із собою „слово нове”, неповторні образи, картини й барви, небачене раніше багатство й широчінь тем, ідей, мотивів, жанрових форм, вивів українську літературу на шлях реалізму й народності. Саме вищезазначені положення зумовлюють актуальність обраної мною теми.

Дослідженням феномену митця та особливості його творчості займалися: І. Франко, Леся Українка, О. Білецький, В. Шевчук, М. Рильський. Серед сучасних літературознавців слід назвати шевченківські концепти Г. Ключека, Ю. Барабаша, В. Нової, Є. Кирилюка, Г. Грабовича, О.Забужко.

Метою нашої статті ми обрали дослідження традицій і новаторства у поемі „Сон” Т. Шевченка, які органічно поєдналися у авторсько-читацькій світобудові першої половини ХІХ століття.

Розпочав свій творчий шлях Тарас Григорович у романтичному ключі. Це його балади „Причинна”, „Тополя”. Фольклорні мотиви, теми, образи є свідченням продовження і розвитку Шевченком традицій попередників.

Розглянемо докладніше вияв традицій і новаторства у творчості митця на прикладі поеми „Сон”. Вона була написана у 1844 році. Це його перша політична сатирична поема. При написанні її Шевченко не мав літературного взірця, тому за стилем, жанром, композицією і, головне, за ідейно-художнім спрямуванням та силою узагальнення поема була твором новаторським.

За основними жанровими ознаками „Сон” – ліро-епічний твір, основна увага в якому приділена зображенню гостроконфліктних ситуацій, переживань. У силу основного матеріалу зображення і провідного ідейного спрямування – засудження царату як політичного ворога – поему „Сон” справедливо називають політичною поемою.

Своєрідність композиції твору (це вступ і три картини сну, в яких автор бачить себе в польоті над Україною, потім переноситься до Сибіру, а згодом опиняється в Петербурзі) полягає в тому, що автор, таким чином, має змогу показати всю панораму суспільного життя ХІХ ст.

Т. Шевченко використовує прийом сміху для знищення, заперечення, гострого осміяння й глуmlinня над світом зла та насильства, а не як засіб для розваги читача, як це було у попередників („Енеїда” І. Котляревського). Такий знищувальний, викривальний сміх називаємо сатирою, підживлюючи його особливо дошкульною, злою насмішкою, тобто сарказмом.

З уїдлигим сарказмом змальовано кульмінаційний епізод поеми – прийом у царському палаці, „парад” блюдолизів і сцену „генерального мордо биття”. Автор, добираючи дошкульні епітети, порівняння („диво-цариця, мов та чапля між птахами” [1, с. 204], цар з царицею „мов сичі надуті” [1, с. 204]), підсилює враження від адміністративно-політичного олімпу самодержавної Росії. Поет до сцени мордобиття – промовистої політичної метафори – додає гротескну заключну сцену, де реальне поєднується із нереальним, фантастичним: „диво дивне

сталося на світі” [1, с. 209]. Від крику царя зникають під землю і челядь, і блюдолизи, а сам владика, деспот з ведмежою поставою, нагадує безсиле і смішне кошения. І цей сатиричний символ містив у собі вражаючу за силою інформацію – могутність царизму оманлива, вона тримається на гнобленні. І той, хто бенкетує в той час, коли під тином „*опухла дитина, голоднеє мре*” [1, с. 199], буде покараний.

Такий вищий суд: вища правда. З одного боку, Т. Шевченко, дотримуючись традиції, торкається теми поневолення українського народу, яку ми можемо знайти у творах попередніх письменників, з іншого – відразу робить її новаторською, бо такої викривальної сили і такої глибини політичної думки українська література ще не знала. Перед читачем проходить ціла галерея образів, які допомагають чіткіше окреслити нищість пануючого класу. Це „*безталанна вдова*” [1, с. 198], Україна, „*новита красою*” [1, с. 198], де латану свитину з каліки знімають, і не просто знімають, а „*зі шкурою*” [1, с. 199], де єдиного сина забирають у вдови і віддають до війська. А від покритки, що „*попідтинню з байстрям шкандибає*” [1, с. 199], відщурались батько й мати. Хто може захистити цих знедолених? А у Сибіру мучиться „*цар волі*” – володар того „*духу істини*”, про який говориться в епіграфі до твору: „*Дух истины, его же мир не может при яти, яко не видит его, ниже знает его*” [1, с. 196].

У підзаголовку автор назвав „Сон” „комедією”, маючи на увазі сатиричний характер відображення дійсності у творі, його антицарське і антикріпосницьке спрямування. А те, що в ньому, як і в „Божественній комедії” Данте, мова йде про пекло, тільки не про біблійне, а про земне, спрямовує нас на відголоски романтичної традиції, яка трансформувалася у свідомості митця.

Отже, цією „комедією”, підкреслює Т. Шевченко, самодержавно-кріпосницький лад буде існувати доти, доки народ не пробудиться до активної діяльності, не пізнає «дух істини», не відчує всю велич і нездоланність своїх прихованих сил.

Література

1. **Шевченко Т. Г.** Кобзар. – К. : Дніпро, 1999. – 672 с.
2. **Кузьменко В.** Зупинимо наругу над Т. Шевченком, українцями і Україною!!! / Василь Кузьменко – К. : Просвіта, 2008. – 57 с.
3. **Шевченкіана** на початку ХХІ століття : Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 190-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка 25 березня 2004 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; Уклад. В. О. Ярошик. – Х., 2004. – 194 с.
4. **Чуб Д.** Живий Шевченко / Дмитро Чуб. – К. : Веселка, 1994. – 140 с.
5. **Євшан М.** Тарас Шевченко / Євшан М. // Критика. Літературознавство. Естетика. – К., 1998. – С. 34 – 58.

Стаття присвячена дослідженню традицій і новаторства у поемі „Сон” Т. Шевченка, які органічно поєднались у авторсько-читацькій світобудові першої половини ХІХ століття.

Проаналізовано жанрово-стильові й композиційні особливості твору, його ідейно-тематичне спрямування, які руйнували уявлення про літературу тих часів.

Ключові слова: політична, сатирична поема, „комедія”, антикріпосницька тематика.

Павлович Марія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Динаміка характерів персонажів п'єси „Назар Стодоля” Тараса Шевченка

Немає потреби зупинятися на тій ролі, яку відіграв в українській літературі та взагалі в історії нашої держави Великий Кобзар – Тарас Григорович Шевченко. Саме ця людина, наділена всіма рисами генію, піднесла українську літературу до світових висот, надихнула народ України на здобуття самостійності та незалежності.

У творчості Тараса Шевченка однією з провідних є історична тема. У сивій давнині Кобзар шукав відповідей на найболючіші питання свого часу. Особливе захоплення в геніального митця викликала доба героїки та волелюбності –

козаччина. За Шевченком: „Козаччина є взірцем чистого та простого життя, єдино гідного людини” [1, с. 201].

Таким чином, Кобзар стверджував щирі національні ідеали та закликав до боротьби проти кріпосницького ладу, який принижував українців.

Мета нашої статті: простежити характери персонажів у процесі розвитку сюжету драми, динаміки наростаючих моментів у творі.

П'єса „Назар Стодоля” Тараса Шевченка є одним із шедеврів національної драматургії. Автор переносить нас до України XVII століття, у бурхливі та неспокійні часи. Шевченко розкриває характери персонажів драми через їхнє ставлення до Батьківщини, до давніх традицій, до власного морального обов'язку перед нацією. Ми бачимо, що одні персонажі твору не мислять майбутнього без свободи, бо ж свобода – то найвище втілення щастя. Інші герої драми проявляють себе як корисливі та егоїстичні негідники. За Шевченком: „Від таких рис характеру до звичайнісінької зради – лише один крок” [2, с. 39].

Шевченко різко протиставляє Назара Стодолю, Гната, Галю, полковнику, Стесі, Хоми Кичатому. Погляди на життя цих двох груп персонажів, насправді, діаметрально протилежні. Наприклад, для Хоми Кичатого головними життєвими цінностями є слава, гроші, загальна шана. Хома досить повно та відверто подає власну характеристику: „Хіба ж як говорити про огонь, так і лізти в огонь? Або як про чорнобриву сироту, так і женитися на їй? Брехня! Від огня подальш. Женись не на чорних бровах, не на карих очах, а на хуторі і млинах, так і будеш чоловіком, а не дураком” [3, с. 217]. У спілкуванні з людьми Кичатий повністю реалізує свою негідницьку сутність. Він прагне посяяти недовіру між закоханими – своєю дочкою Галею та Назаром Стодолею. У той самий час Хома намовляє Галю йти заміж за нелюба – багатого полковника. Як же Хома вихваляє цього осоружного вояка! Але брутальним втручанням в особисті справи дочки огидна роль Кичатого не завершується. Ця людина демонструє своє істинне відношення до слобідської громади, наказуючи челяді гнати в потилицю колядників, які мають прийти. Так по вчинках Хоми дуже легко можна скласти враження про цього персонажа. Можна припуститися, що занепад

усього людяного в душі Кичатого розпочався зі звичайнісінького куркульства. Хома заявляє самовладно: „Се ж моя дитина, мое добро, слідовательно, моя власть, моя і сила над нею. Я отець, я цар її” [1, с. 203]. На кохання Хома дивиться як на щось незначне, несерйозне. Дочку сприймає як засіб збагачення. Мріючи досягти полковницького, віддає Галю за старого полковника Молочая. Тарас Шевченко майстерно змалював образ Хоми Кичатого, висміявши його основну мету, прагнення до багатства, до грошей. І це прагнення в нього таке сильне, що Хома, будучи батьком Галі, перетворюється на її жорстокого ворога, ката.

Така ж брехлива та підступна ключниця сотника Стеха. Вона теж з усього намагається мати вигоду. Сказавши Галі, що чекають старостів від Назара, хоча знала, що це не так, випрошує у дівчини дозволу піти на вечорниці в її байбараці. Назар і Гнат, плануючи втечу Галі, домовляються зробити це за допомогою Стехи, але добре знають, що їй треба дати червінець чи два. Лицемірно поводитьься Стеха і в останній сцені. Привівши Хому та його челядь до корчми, де сховалися Галя й Назар, вона глузливо називає дівчину полковницею. А потім впадає біля Галі, промовляючи: „Ох, моя пташечко, моя лебідочко! Чи я ж знала, що так станеться?” [1, с. 207]. Припадаючи до дівчини, Стеха не забуває нагадати Хомі про свою любов.

Урівноважують полковника, Стеху, Хому Кичатого прості та чисті душею, сповнені почуття власної гідності Назар Стодоля, Галя, Гнат. Вони викликають неабияку симпатію своєю наполегливістю та рішучістю в боротьбі за особисте людське щастя. Характер Назара найкраще вимальовується тоді, коли він розуміє, що Кичатий ошукав його самого та ще й Галю. Як то годиться щирому козарлюзі, Назар поводитьься статечно, поважаючи батьківські традиції, старших. Водночас Назар залишається пристрасним, безкомпромісним, сповненим почуття людської гідності. Він звертається до людей, повністю переконаний у лицемірстві Кичатого: „Люди добрі, коли ви не оглухли, так послухайте. Він мене називав своїм сином, а я його своїм батьком, і він се чув тоді, а сьогодні оглух. Де ж його правда? Чи чесний же він чоловік?” [3, с. 275]. Як ми бачимо, Назар Стодоля у важкий для себе момент звертається до

громади, що є найкращим підтвердженням його поваги до усталених відносин, які беруть свій початок з давніх-давен. Назар не мислить свободи без совісті та честі – найважливіших людських якостей. Свобода, заплямована безчестям, втрачає свій сенс та принадність.

Галя – дівчина, відкрита та чиста душею, наділена любов'ю та душевною добротою. Вона сприймає світ серцем, і хоча не аналізує дії, однак серцем розуміє всіх і все. Наприклад, слова Галі: „Звісно! Козаку, та ще й полковнику! Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про війну та про походи, про Наливайка, Остряницю та про сине море, про татар та про турецьку землю. Страшно, страшно, а хороше, так що слухала б не наслухалась його, та все дивилась би в його карі очі. Мало дня, мало ночі” [1, с. 209].

Читаючи драму „Назар Стодоля”, читач ще раз переконається: істинні щастя та свобода ніколи не даються легко. Здобути ці вічні цінності людства можна лише в нелегких випробуваннях, крізь які можуть пройти тільки чисті душею і мужні серцем люди.

Література

1. **Антонович Д.** Шевченко – драматург / Д. Антонович // Шевченко Т. Повне вид. творів : У 16 т. – Т. 6. – С. 201 – 211.
2. **Возняк М. З.** Оточення Т. Шевченка // Культура. – 1999. – № 3. – С. 39.
3. **Шевченко Т.** Повне видання творів : У 16 т. – Варшава; Львів, 1992. – Т. 6. – 294 с.

Стаття розкриває динаміку характерів головних персонажів твору через їх вчинки, поведінку, ставлення до всього оточуючого. Кожен персонаж по-новому представлений Тарасом Шевченком. Всі вони є уособленням певних людських рис та чеснот, які притаманні тогочасній дійсності. Головним є те, що Тарас Шевченко зумів показати всіх персонажів у різних їхніх проявах та вчинках. Він якомога глибше розкрив суть життя для кожного з них через їх власні вчинки.

Ключові слова: драма, характер, динаміка, Шевченко.

Мотив самотності в поезії Тараса Шевченка періоду заслання

Творчість Тараса Шевченка періоду заслання породжена тяжкими переживаннями, безправним становищем, самотністю, тугою за волею й рідним краєм. Лірика цього періоду вражає глибиною почуттів.

До питання дослідження поезії Тараса Шевченка періоду заслання звертались О. Багрій, Л. Новиченко, В. Смілянська, В. Бородін, Н. Чамата. Безперечно, кожен дослідник трактує лірику митця по-своєму, проте цей аспект залишається актуальним у літературознавчому вивченні.

Мета нашої статті: дослідити, яким чином передано стан самотності Тараса Шевченка в період заслання.

Десять років солдатської неволі з царською заборонаю „писати і малювати” – найтрагічніша сторінка життя Тараса Шевченка. Сувору заборону митець порушив одразу. Дослідники зауважили: „Правда, малювати було нічим і ні на чому, зате писати він продовжував і надалі. Все написане ним у засланні Шевченко назвав „невольничою музою” [1, с. 48].

Вечорами, самотній, з тяжкими думами на серці, виходив Тарас Григорович за стіни фортеці у степ: „На серці страшна туга, а я себе жартами потішаю. А все це робить зі мною надія. Не вішатися ж і справді з-за якого-небудь п'яниці батька-командира і гідного секретаря його” [2, с. 662]. Поетична творчість була для Шевченка втіхою, розрадою, тим чи не єдиним співрозмовником, якому поет сповідався в найпотаємнішому в своїй душі, навіть у власних слабкостях. Віршем Шевченко перемагав нудьгу, самотність і відчай.

Як зойк душі поета читаємо рядки у вірші „Не для людей тієї слави”:

*...З-за Дніпра мов далекого
Слова прилітають.
І стеляться на папері,
Плачучи, сміючись,*

*Мов ті діти. І радують
Одинокую душу
Убогую. Любо мені.
Любо мені з ними,
Мов батькові багатому
З дітками малими... [3, с. 176].*

З вірша ми бачимо, що нікому поскаржитися самотньому письменнику на свою долю. Єдина відрода для нього – написання віршів. Цей твір інтроспективного плану. І це цілком природно, бо саме життя поета-засланця – його самотність, інтенсивність переживань, які він долає, виливаючи почуття на папері, спонукали його до самоаналізу у творчості.

„Під впливом непривітних людей і ще більше непривітної природи киргизських степів, – писав І. Франко, – він заглиблюється у своє нутро, аналізує себе самого і виливає на папір свою власну журбу і муку. Період другої неволі поета (під першою Франко розумів роки кріпацтва) – се період ліричних пісень, почасти особистого змісту, хоч і з широкою політичною та соціальною закраскою” [4, с. 32].

У вірші „Думи мої, думи мої” 1848 року „думами” поет називає вісті з України, які є єдиним зв’язком з рідною землею. Це крик-сум за рідним краєм:

*Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині... [5, с. 175].*

Тарас Григорович благає, щоб у таку скрутну, самотню мить, думи приходили до нього, не залишали наодинці.

„Добро, у кого є господя” – вірш Тараса Шевченка, який належить до елегійної, сповідальної лірики періоду перебування поета на Кос-Аралі. У вірші висловлюється гіркота та жаль поета, спричинені загостренням відчуття забутості, самотності, сирітства. Приводом до написання цієї поезії послужила відсутність листів до Шевченка в черговій пошті, що надійшла до експедиції:

*...З Ватаги письма принесли
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли
Та щось такеє розмовляли.*

Я думав, де б того добра,

Письмо чи матір взять на світі... [6, с. 165].

Життя без родинного тепла, пристанища, оцінене поетом як безрадісне, безбарвне: „так собі якось жилось”. Шевченкознавець Ю. Івакін підкреслює: „Особливо загострюється це переживання „в чужій далекій стороні”: „пристанище, господа” в контексті вірша втілюють у собі образ „оптимуму” існування – це наявність родини, рідного вогнища, притулку у світі” [7, с. 102].

У творі втілено мотиви, характерні як для періоду заслання (чекання листів як звістки з волі, як єдиної розради невольника), так і для всієї лірики Шевченка: сирітство, самотність, мрія про родину, про власну хату, як надійний притулок у неприхильному світі.

Літературознавці зазначали, що лірика Шевченка періоду заслання характеризується переважанням метанімічної поетики, предметної, взятої здебільшого з буденного навколишнього світу образності. Це стилістика простого, але яскраво індивідуального тропу. У вірші „Мов за подушне, оступили” привертають увагу опредмечення тих чи інших станів душі: „мов за подушне, оступили”, „нудьга і осінь”, „щоб та печаль, не перлася, як той москаль, в самотню душу”.

Таким чином, у поезії періоду заслання Тарас Шевченко передає стан самотності через почуття ліричного героя. Лірика набуває рис екзистенціалізму. Ліричний герой переживає кризову ситуацію, що посилюється станом неволі. Переважають мотиви забутості, безвиході, сирітства. Автор вдається до інтроспекції, щоб підкреслити трагізм ситуації.

Література

1. Івакін Ю. Поезія Шевченка періоду заслання / Ю. О. Івакін. – К. : Наукова думка, 1984. – 237 с. **2. Колесник П.** Безсмертний кобзар / П. Колесник. – К. : Державне видавництво дитячої літератури УРСР, 1961. – 74 с. **3. Шевченко Т.** Повне зібрання творів : у 6 т. / Тарас Шевченко. – К. : Державне видавництво літ-ри, 1975. – Т. 6. – 476 с.

У статті досліджено відбиття стану самотності в ліриці періоду заслання Тараса Шевченка. Лірика набуває рис екзистенціалізму. Ліричний герой переживає кризову ситуацію, що посилюється станом неволі. Переважають мотиви забутості, безвиході, сирітства.

Ключові слова: самотність, заслання, лірика, криза.

Чмир Олексій

(Донецький національний університет)

Специфіка поем Тараса Шевченка періоду „трьох літ”

У творчості Т. Шевченка закладені ті засади, що стали провідними для українських письменників другої половини ХІХ - початку ХХ століть.

Твори поета періоду „трьох літ” – це звернення до сучасності під впливом поїздки на Україну в 1843 році, де він побачив реальний стан країни. Саме через це, головним художнім засобом зображення дійсності в цей час стає їдка сатира, що поєднується з сарказмом та гротеском.

Поема – ліро-епічний твір, переважно віршований, у якому зображені значні події і яскраві характери [1, с. 556]. Термін „поема” загальний, у літературознавстві частіше говориться про конкретний жанровий різновид поеми: ліро-епічну, ліричну, епічну, сатиричну, героїчну, дидактичну, бурлескную, драматичную тощо. Варто з’ясувати, який різновид поем використовує Т. Шевченко в період „трьох літ”.

Перша поема „Сон” – ліричний памфлет, твір політичної сатири, – й у творчості Шевченка, й у новій українській літературі, – сатири, спрямованої проти соціального й національного гноблення українського народу [3, с. 493]. Цей твір називають ще „комедією” в дантівському сенсі, що є шедевром світової сатири [4, с. 177].

У поемі „Сон” поет вперше в українській літературі передає загальний стан соціально-політичного буття Російської імперії у всіх проявах. Це, насамперед, виражено через образи: образ українського села – кріпосництво, образ сибірської

каторги – рекрутчина й солдатчина, політичний терор, це образ Петербурга як сатанинського міста, яке стоїть на кістках тисяч людей, а особливо козаків. Основні соціально-політичні узагальнення досягаються у сценах, що проходять у царському палаці. Т. Шевченко викриває Миколу I, а разом з тим й принцип самодержавства, остання сцена твору свідчить про примарність злої сили царизму.

У зміст твору поет заклав високу ідейність, глибину соціально-філософської думки, соціально-політичний підтекст.

Символічною є назва поеми „Великий льох”, що на думку Б. Степанишина, О. Павліва передає „*приховані сили України*”, „*дух України*”, „*ідею державності*”. Персонажі поеми чекають, коли розкопають Великий льох, і тоді настане кінець світу, супроводжуваний різними містичними явищами (поет використовує народну та християнську есхатологічну міфологію). Три душі, в поемі, символізують трагічні епізоди української історії, що призвели до поневолення України (Переяславська рада, знищення Батурина, діяльність Катерини II). Три ворони уособлюють українського, російського та польського „демонів”, що хваляться злочинами проти власних народів. Останній злочин – зазіхання на історію України, її пам’ять. Три лірники – образ понівеченого народу.

В епілозі поеми-містерії виражена віра у життєтворчі струмені нації, що зможе народити свого визволителя, віра в міць і вільність духу – скарб Великого льоху. Твір написаний в жанрі політичної поеми-містерії, що тісно пов’язаний із середньовічною драмою-містерією, у якій поєднується реальне й вигадане.

Якщо в поемах „Сон” і „Великий льох” Т. Шевченко типізує дійсність, створюючи передусім сатиричні ситуації й картини життя, то в поемі „І мертвим, і живим...” основним є саркастичний ліричний монолог [3, с. 496]. Поема „І мертвим, і живим...” адресована українській дворянській інтелігенції, ліберальному панству. Цей твір, в першу чергу, сатира в якій поет викриває нещирість та фальшивість лібералів, їх небажання знати, яку криваву ціну сплачував народ відстоюючи незалежність України. Провідним є образ України [5, с. 34].

Щиро люблячи свою безталанну Україну, Т. Шевченко з повагою ставився до культури інших народів. Рядками: „І

чужому научайтесь, й свого не цурайтесь”, що стали крилатими, він підтверджує свій патріотизм, гордість за працьовитий і талановитий український народ і висловлює дружні почуття до інших народів, до цього поет закликає всю українську інтелігенцію.

Досить критично Т. Шевченко ставиться до передачі романтичної концепції історії, даючи реальні оцінки. Адже тільки об'єктивно дивлячись на минуле, можна зрозуміти причини утворення того що маємо зараз.

Поет спрямовував свій погляд і в минуле, і в сучасне йому життя, а також звернувся і до ще не народжених. Його послання є глибоким філософським і політичним роздумом над долею всієї України. Тому і звертається до всіх людей із засторогою:

*Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люди,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших...*

Період „трьох літ” був переломним не тільки у творчості Т. Шевченка, а й в усій українській літературі. Основним поштовхом до написання поем національного, громадянського характеру стало відвідування України та переосмислення побаченого. Для поета постало надзвичайно важливим питання свободи. І. Дзюба зауважував, мотив „*волі серця стане однією з констант Шевченкової поезії набираючи щоразу нових модуляцій*” [2, с. 193]. Поеми Тараса Шевченка, написані в період „трьох літ”, мають громадянську специфіку і є посланнями до народу та інтелігенції з метою пробудження національного духу.

Література

1. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К. : ВЦ

„Академія”, 2007. – С. 556. **2. Дзюба І.** Тарас Шевченко: Життя і творчість / І. Дзюба. – Видання 2. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 718 с. **3. Історія** української літератури ХІХ століття : У 2 кн. Кн. 1. : Підручник / За ред. акад. М. Жулинського. – К. : Либідь, 2005. – 656 с. **4. Погребенник В.** Українська література : Підручник / В. Погребенник та ін. – К. : Грамота, 2009. – 248 с. **5. Рудницька Г.** Вивчення послання Т. Шевченка „І мертвим, і живим, і ненародженим...” // Дивослово. – 2000. – № 12. – С. 33 – 37.

У статті з’ясовано специфіку та жанрові особливості поем Тараса Шевченка періоду „трьох літ”. До аналізу залучені твори „Сон”, „Великий льох”, „І мертвим, і живим...”.

Ключові слова: поема, жанр, сатира, період „трьох літ”, образ.

Візійні світи Тараса Шевченка

Бойченко Олена

(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Осінні пейзажі в ліриці Тараса Шевченка

Глибоким ліризмом позначена вся поезія й почасти проза Шевченка – одного з найліричніших митців слова у світовій літературі. Чимало етнологів та культурологів вважають однією з характерних властивостей українського менталітету: сердечність, емоційність, кордоцентризм. Такі риси були присутні в ліриці Тараса Григоровича.

Метою дослідження моєї статті є осінні пейзажі в ліриці Тараса Шевченка. Тема є актуальною тому, що малодосліджена.

Шевченкознавство трактувало творчість митця як психологічну, сповнену ліризму: „У своїй творчості Шевченко насамперед-лірик, який весь час кипить, бушує, плаче, клене, розчулюється, перебуває сам себе і, зрешистю, у своїх баладах, поемах, повістях показує нам насамперед себе самого – і в більшій мірі своє становлення до героїв, ніж самих героїв. Чи становить це його хибу? Ні, саме в цьому його сила, те, що нас

найбільше в ньому приваблює...” [1, с. 3]. І дійсно, Шевченко завжди у своїй ліриці виступає головним героєм. Він розповідає про тяжке життя, про власні почуття, страждання.

Тяжкими видалися роки перебування великого письменника в засланні. Лірика того періоду сповнена надзвичайно виразнішим, на відміну від інших віршів, трагізмом. Поет невпинно страждав, бо його відірвали від рідної землі, яку він так щиро любив і без якої його життя втрачало сенс. Свої почуття, гіркоту втрати Кобзар передав у змалюванні осені, адже осінь – це завжди сум та печаль. Кожен рядок у ліриці періоду заслання – окрема картина. Поет хотів розповісти про свою самотність на чужині, про невлаштоване життя.

Поетична творчість на засланні була тим ланцюжком, який єднав Шевченка з Україною. У хвилини, коли почуття самотності, яке не покидало поета ні вдень ні вночі, „лютим злодієм впиралось” у душу, поезія набирала форми рефлексії; автор залучав самоаналіз для розкриття найпотаємніших глибин свого внутрішнього світу:

Мов за подушне, оступили

Оце мене на чужині

Нудьга і осінь [2, с. 443].

„Завважимо: „нудьга”, „осінь” – суто елегійні образи, до того ж ці рядки – яскравий зразок метафори, одного з найпоширеніших оригінальних елементів структурно-композиційної організації Шевченкової лірики. Осінь у Шевченка – не пора року, а стан душі, котра прагла волі, була ж приречена на страждання” [4, с. 16].

Поет хотів розповісти, що життя його не жаліло і кидало, куди заманеться. Він, як те перекотиполе, блукав по світу. Куди повіє вітер, туди і занесе перекотиполе і опиратися марно:

Із степу перекотиполе

Рудим ягняточком біжить

До річеньки собі напитись [2, с. 539].

Також у вірші „Ми восени такі похожі” ми бачимо сіру, похмуру картину. Поетові було дуже тяжко, свої почуття він виразив через змалювання глибокої, чорної осені:

Крутий байрак,

Неначе циган чорний, голій,

В діброві вбитий або спить [2, с. 539].

В образі осені Шевченко передає біль, нудьгу, печаль, свої сумні думи, спричинені неволею. „Мов за подушне, оступили”, „І небо невмите і заспані хвилі”, „Ми восени такі похожі” – у цих і кількох інших віршах постають такі проблеми, як: швидкоплинність життя і скороминучість молодості, тягар неволі, гніт самоти, проте їх своєрідне трактування надає творам оригінальності й поетичної досконалості.

„Зі стилістичного погляду лірика часів заслання характеризується, за висновками дослідників, переважанням метонімічної поетики, предметної, взятої здебільшого з буденного навколишнього світу образності, говірнього інтонаційного ладу” [3, с. 13]. Привертають увагу, з одного боку, різні види уподібнення, зокрема опредмечення тих чи тих станів душі: „Мов за подушне, оступили... / Нудьга і осінь”; „щоб та печаль / Не перлася як той москаль, / В самотню душу” („Мов за подушне, оступили”); „І небо невмите, і заспані хвилі; / І понад берегом геть-геть, / неначе п'яний, очерет / без вітру гнеться („І небо невмите, і заспані хвилі”) [2, с. 464 – 465].

Так ми бачимо, що в осінніх пейзажах Шевченко передає смуток та невгамовний біль самоти. Пейзажі осені найбільш детально допомагають уявити читачеві душевні страждання поета.

Література

- 1. Білецький О.,** Дейч О. Тарас Григорович Шевченко. – К. : Держлітвидав УРСР, 1961. – 210 с. 2. Тарас Григорович Шевченко. Кобзар. – Харків : Фоліо, 2002. – 735 с. **3. Новиченко Л.** Лірика Т. Шевченка // Слово і час. – 2003. – № 3. – С. 3 – 17. **4. Ткаченко О.** Шевченкові елегії часів неволі // Слово і час. – 2002. – № 3. – С. 12 – 18.

У статті розглядається лірика періоду заслання, видатного поета – Тараса Григоровича Шевченка. Цей період відзначається, як період суму та розлуки з рідним краєм. Свій сум Шевченко виражає картинами. Він передає свої почуття та душевний неспокій за допомогою кольорів осені, яка є символом печалі.

Ключові слова: ліризм, осінні пейзажі, трагізм.

Боцман Дар'я
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Світобудова в поемі „Сон” Тараса Шевченка

Поема „Сон” („У всякого своя доля...”) – перший в українській літературі жанр політичної сатири, була написаний ще у 1844 році, але не втратила актуальності й досі. Твір викриває аморальність підлабузництва та закликає до людської гідності й пробудження національної свідомості, подає страшні реалії „темного царства”: Російської імперії.

Багато вчених досліджували творчість Тараса Шевченка: від сучасника М. Костомарова, до шістдесятника І. Дзюби. О. Забужко спробувала розглянути творчість Кобзаря з філософської точки зору у своїй монографії „Шевченків міф України: спроба філософського аналізу”, у якій уперше окреслила космогонічні уявлення Тараса Шевченка.

Мета статті – розглянути світобудову у поемі „Сон” („У всякого своя доля...”) Тараса Шевченка.

За основу для створення своєї поеми „Сон” Тарас Шевченко узяв структуру досить незвичного для поезії 19 століття прийому сну. Герой твору уві сні мандрує Російською імперією: Україною, Сибіром і Петербургом. „Сонна подорож ліричного героя відтворює характерний для фольклору коловий рух, тобто рух з поверненням до висхідної точки: події в поемі починаються і закінчуються в Петербурзі” [2, с. 38]. Цікавим є не тільки подорож різними територіями, а подорож у часі: від ночі на початку поеми переносимось у літній світанок в Україні, потім у Сибірські сутінки і знову у ніч.

Перша мандрівка – політ над рідним краєм. Опис України побудовано на різкому контрасті райських краєвидів і пекельних мук людей:

*Тихесенько вітер віс,
Степи, лани мріють,
Меж ярами над ставами,
Верби зеленіють.*

І різке протиставлення чарівному пейзажу:
*Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обуть
Княжат недорослих, а он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію! В військо отдають!* [3, с. 154 – 155].

Цим контрастом Шевченко показує, що люди самі перетворюють рай у пекло. І ліричний герой летить далі, шукаючи раю на землі.

Наступна „зупинка” – Сибір, пустиня вічного холоду. Спочатку автор радіє, що „людей не чуть, не знать і сліду Людської страшної ноги”, вважаючи це місце раєм і сподіваючись знайти тут захист від жорстокого світу. Але потім чує як „загули кайдани” і розуміє, що Сибір – це не рай, а могила каторжників. Сибірське „пекло” описано як безлюдний, холодний простір:

*Передо мною сніг біліє,
Кругом бори та болота,
Туман, туман і пустота.
Уперше з'являється тема страшного суду:
Заворушилася пустиня.
Мов із тісної домовини
На той отстатній страшний суд
Мертвці за правдою встають* [3, с. 157].

Н. Лисюк стверджує: „Тут утверджується доведена до свого логічного завершення усталена фольклорна аксіома: магічно найвище є неминуче соціально найнижчим і навпаки” [2, с. 39]. У цьому випадку духовно найвищим зображується мученик, який терпить пекельні муки серед злодіїв і розбійників:

*А меж ними, запеклими,
В кайдани убраний,
Цар всесвітній! Цар волі, цар,
Штемпом увінчаний!* [3, с. 157].

І нарешті кульмінація поеми: Петербург. Це місто „можна розглядати як інвертований аналог „серця світу” в духовних віршах – Єрусалима, фольклорний опис якого

достеменно корелює з Шевченковим описом міста Петра” [2, с. 39]. Зовнішньо Петербург нагадує земний рай: стоять чудові церкви, горять вогні. Автор каже: „Боже мій єдиний!!! Так от де рай!”. Але це рай тільки для російського панства. На відміну від Єрусалима, Петербург стоїть не на горі, а в низині, ще й на болоті, на крові та кістках українських козаків. Центром цього „раю” є не церква, а царські палати, які пильно охороняються. Петербург – це своєрідний центр накопичення зла, де навіть день плутається з ніччю: „Там ніч, як день”.

Отже, у поемі чітко розмежовуються три яруси: реальний світ – Україна, пекло – Сибір і рай – Петербург. Така схема відповідає і тогочасній імперській міфології („грішники” ще за життя потрапляють до пекла – Сибіру, а Петербург є своєрідним раєм для обраних та покірних вищій волі царя).

Але Шевченко висвітлює Петербург як пекло, адже місто стоїть на кістках померлих козаків:

Аспиде неситий!

Що ти зробив з козаками?

Болота засипав

Благородними костями;

Поставив столицю

На їх трупах катованих! [3, с. 162].

Зі своєї мандрівки уві сні ліричний герой повертається збагачений сакральними знаннями про світ, що виправдовує епіграф до поеми: „Дух истины, его же мир не может прияти, яко не видит его, ниже знает его”.

Отже, Тарас Шевченко у своїй поемі „Сон” („У всякого своя доля...”) відходить від традиційної світобудови, показуючи, що на всіх трьох ярусах панує пекло.

Література

1. Дзюба І. Тарас Шевченко – К. : Альтернативи, 2005. – 700 с. 2. Лисюк Н. Фольклорне підґрунтя поеми-комедії Тараса Шевченка „Сон” („У всякого своя доля...”) / Н. Лисюк // Слово і час. – 2004. – № 4. – С. 36 – 42. 3. Шевченко Т. Кобзар. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2009. – 480 с.

У статті розглядається інваріант світобудови у поемі „Сон” („У всякого своя доля”) Тараса Шевченка. Подано опис подорожі ліричного героя Російською імперією: Україною, Сибіром, Петербургом. Показано, як Шевченко відходить від традиційної світобудови у своїй поемі.

Ключові слова: світобудова, пекло, сон.

Гузева Оксана
(СНУ імені В. Даля)

Епістолярна спадщина Т. Шевченка як віддзеркалення його долі

Тарас Шевченко прожив повне трагізму і болю життя, хоч пізнав і багато доброго. Душа його була відкрита світові, а натура до краю вразлива. Почуття справедливості, нездоланий потяг до краси зародилися в його серці з дитинства.

Епістолярна спадщина Т. Шевченка характеризується ідейним багатством, насиченістю документальним і художнім матеріалом, що розкриває ідейні переконання адресанта як борця і громадянина. Листи Шевченка відбивають усі грані його величного життя, його духовні переживання. Епістолярій поета досліджували Ж. Ляхова, Н. Петриченко, Л. Башманівська та ін. Деякі листи Т. Шевченка написані російською мовою, бо в ті часи українською мовою писати заборонялося взагалі.

З боєм пише Т. Шевченко про своє ув'язнення в листі до Я. П. Кухаренка від 1 квітня 1854 року: *„От я, упоравшись в Москві, що мені там треба було, вернувся знову в Київ і тільки що ступив на дніпровський байдак... так зо мною таке трапилось, що против ночі не треба б було і розказувать, а то це, прокляте, присниться. Мене, по правді сказать, риштовали, та посадивши з жандармом на візок, та прямо привезли аж у самий Петербурґ”* [1, с. 94]. – Так, Т. Шевченко опинився у Петербурзі та детально розповідає що з ним трапилося далі і як він опинився вже в Оренбурзі. – *„Засадили мене в Петропавловську хурдигу та й двері замкнули, я вже думав, що й ключі в Неву закинули. Аж ні. Через півроку вивели мене на світ божий та знову посадили мене на чортпхайку, тільки вже не з*

жандармом, а з фельд'єгерем, та одвезли аж у Оренбург. А в Оренбурзі, і до прийому не водивши, наділи на мене солдатську зброю, і так з того часу, друже мій єдиний, став я солдатом. Не зробив я, і не думав я, отамане, батьку мій, кому-небудь лихого, а терплю горе і бог знає за що. Така, мабуть, уже всім кобзарям погана доля, як і мені недотепному випала. Сьомий рік оце пішов з апреля, як я нужу світом у киргизькім безводнім і безлюднім степу” [1, с. 94-95]. – Т. Шевченко у листі нарікає на свою „погану долю”, але доводиться з нею миритися.

Поет перебував у світі поетичних, мрій, задумів. Це творче піднесення, ці уявні образи і сцени майбутніх творів не лишали його навіть за повсякденних справ. Час з 1838 по 1847 рік був найщасливішим у житті Т. Шевченка. Молодий, енергійний, повний життєвої наснаги і творчих планів – таким поет окреслюється з його листів цього періоду. *„Прокинешся рано, тільки що заходився малювати, дивишся, вже й ніч” [2, с. 15].* Творчість захоплювала його до краю, їй він віддавав не лише дні, а й ночі.

А от відтоді, як Т. Шевченко потрапив на заслання у нього мало залишилося справжніх друзів й настроїв поета вже змінюється, адже для українців друзі – найбільший скарб. *„Було на собаку кинь, то влучиш в друга, а як прийшлося до скруту, то святий їх знає, де вони поділись! Чи не вмерли, крий боже? Ні, здравствують: та тільки одцурались безталанного свого друга. Бог їм звидить. Якби вони знали, що єдине слово ласкаве тепер для мене паче всякої радості. – Так що ж, недогадливі” [2, с. 47],* – з болем писав він А. І. Лизогубовій 1 лютого 1848 року.

Чекання поетом листів із рідного краю, нарікання з приводу того, що колишні приятелі відцурались його, – мотив листування, що відбився в творчості Т. Шевченка періоду Аральської експедиції.

Поет повсякчас висловлює сподівання на майбутню зустріч з рідним краєм: *„Одно, чого б я просил у бога, як величайшого блага, это хоть перед смертью взглянуть разочек на вас, добрых друзей моих, на Днепр, на Киев, на Украину, и тогда, как христианин спокойно умер бы я” [2, с. 74].* Поет визнає, що спогади про батьківщину найчастіше приносять йому смуток, тривожать серце: *„Лучше його і не згадувать, а то як*

згадаю що-небудь про нашу бідну Україну, то сльози так і капають із старих очей” [2, с. 98]. Надія поета на звільнення була нерозривно пов’язана з думками про кращу долю рідної землі, про революційну боротьбу за її соціальне й національне визволення.

Період десятилітньої неволі видатного поета (1847 – 1857) – найтрагічніша сторінка короткого й мужнього життя. Займатися художньою творчістю йому в цей час було заборонено, поет-засланець перебував довгий час далеко від культурних і політичних центрів країни, обмеженим було коло людей, з якими він мав змогу спілкуватися. У листах до друзів Т. Шевченко скаржить на нестерпні тілесні недуги (ревматизм, цингу, хворобу очей), на те, що доймає дика муштра. І все це в додаток *„до люльок, сморду і зику”* [2, с. 45] казарми.

Т. Шевченко сумував за своїми рідними, турбувався про них: *„а все-таки краще, коли получиш, прочитаєш хоч одно слово рідне. Серце ніби засміється, коли знаєш, що там діється. Так отаке-то, мій голубе, нудно мені стало, що я не знаю, що у вас робиться”* [1, с. 9]. У цьому ж листі поет просить брата писати йому рідною мовою: *„Та, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московськи, а по нашому”* [1, с. 10]. У далекому Петербурзі Т. Шевченко хоч з листів хотів почути рідне слово: *„Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки й бачу во сні, що тебе, Керелівку, та рідню, та бур’яни”* [1, с. 11 – 12]. Про те, що поет хвилювався за своїх рідних і допомагав їм, відсилав зароблені кошти, свідчать такі рядки з листів: *„Оце на тім тижні заробив трохи, то й тобі посилаю (25 рублів асигнаціями). А коли буде більш, то й ще пришлю... Поклонися усім родичам од мене, а надто дідові, коли живий, здоровий. Скажи, нехай не вмира, швидко побачимось, поцілуй брата Йосипа так, як би я його поцілував, і сестер Катерину, Ярину і Марусю, коли жива, та скажи, будь ласкав, як і де вона живе, чи одягнена, чи обута. Купи їй що-небудь к святкам з оцих грошей, що я тобі посилаю – поки що, а то я буду їй присилать окреме, коли трапляться у мене гроші”* [1, с. 14].

В іншому листі поет теж виявляє турботу про своїх рідних: *„Поцілуй старого діда Івана за мене і поклонися всій рідні нашій, яка єсть, доглядай сестру Марусю та, коли можна, помагай і бідній Ярині”* [1, с. 18]. Ще з давнини прийнято шанобливо ставитися до літніх людей, як бачимо це й у листі Т. Шевченка.

Переймався долею рідних поет до останніх своїх днів, хотів бачити їх вільними, викупити з кріпацтва. Однак поміщик не погодився на звільнення родичів Т. Шевченка із землею. В одному з листів до В. Г. Шевченка (Варфоломій Григорович Шевченко – родич Т. Шевченка. З його сестрою був одружений брат поета Йосип. Пізніше саме йому поет доручив купити землю на березі Дніпра, щоб побудувати хатину – [О. Г.] від 29 червня 1860 року поет писав: *„братів і сестру Ярину з дітьми випускає на волю без ґрунтів і без землі безплатно: але вони не беруть такої поганої волі. І добре роблять”* [1, с. 24]. І лише в 1865 році рідні Т. Шевченка домоглися права на свою землю, але за викуп.

Виявляв турботу поет і про Київські недільні та народні сільські школи, про це відомо з листів до М. К. Чалого від 4 серпня 1860 р. і до П. Ф. Симиренка між 4 і 12 січня 1861 р.: *„Убедительнейшее прошу вас получить (с почты) 50 экземпляров моего „Кобзаря” и по вашему усмотрению передасть помянутые 50 экземпляров одному из киевских книгопродавцев, а вырученные деньги отдайте в кассу Киевских воскресных школ”* [1, с. 43]; *„Составил я и издал букварь для наших сельских школ в количестве 10000 экземпляров и продаю его в пользу тех же сельских школ по три копейки за книжечку... Когда соберу за букварь все деньги, то думаю издать в таком же объеме букваря и личбу или арифметику. А потом космографию и географию нашего края, преимущественно в большем объеме, но не дороже 5 коп. Потом краткую историю нашего сердешного народа. И когда все сие сотворю, тогда назову себя почти счастливым”* [1, с. 52].

Нелегко було Т. Шевченку й через відсутність художньої літератури. У листах він часто просив друзів надіслати йому книжки: *„Якщо найдете в Одесі Шекспіра, перевод Кетчера,*

або „Одиссею”, перевод Жуковського, то пришліть ради розп'ятого за нас, бо, ей-богу, з нудьги одурію” [1, с. 44] (До А. І. Лизогуба від 11 грудня 1847 року); „чи не найдете в Одесі сочинений Лермонтова і Кольцова, пришліть поезії святої ради” [1, с. 48]; „а мені, коли буде твоя ласка, пришли Кониського, добреє зробиши діло, нехай я хоч читатиму про нашу безталанную Україну” [1, с. 62] (До Й. М. Бодяньського від 3 січня 1850 року).

Отже, така нелегка доля спіткала великого поета, але Т. Шевченко завжди залишався людиною, незламний духом. Перебуваючи у неволі, турбувався про свій рідний край, дбав про долю рідних, листувався з друзями. Ніколи не втрачав надії та бажання повернутися на Батьківщину, душею підтримував і друзів, і рідних, допомагав школам. Листування було невід'ємною частиною життя Т. Шевченка та єдиною відрадою. Сьогодні, перечитуючи листи поета, ми дізнаємося про найменші деталі його життя, особистий стан тощо, це відкриває нам широкі можливості й для подальших досліджень.

Література

1. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. – Т. 6. Листи. Нотатки. Фольклорні записи / Т. Шевченко. – К. : Академія наук УРСР, 1964. **2. Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів: У 5 т. – Т. 5. Автобіографія. Щоденник. Вибрані листи / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985.

У статті зроблено спробу зіставлення епістолярної спадщини Т. Шевченка з його долею. Виявлено, що тяжка доля поета не зламала його духу, бо Т. Шевченко виявляв турботу про долю рідного краю, рідних та друзів, допомагав школам, перебуваючи на засланні. Визначено найщасливіші та найтрагічніші моменти життя Т. Шевченка, особистісні переживання, що випали на його долю.

Ключові слова: епістолярна спадщина, доля, листи, рідні, друзі.

Осмилення концепції національної ідеї у творчості Т. Шевченка (за Д. Донцовим)

Говорячи про осмилення Д. Донцовим національної ідеї України у творчості Т. Шевченка, спершу слушно подати визначення поняття „національна ідея”. Л. Лук’яненко, відомий український політик, визначає національну ідею як „свідоме утвердження нації у всіх проявах її етнічної сутності” [4]. На думку В. Ліпкана, „національна ідея виражає прагнення українців до власного самовираження, наявності власної держави” [3]. Тобто національна ідея окреслює ту високу, благородну мету розквіту та відродження держави й нації, заради якої мають об’єднатися всі українці.

Т. Шевченка називають борцем за українську національну ідею небезпідставно, адже все життя поета було пронизане ідеєю вірності своєму покликанню, покликанню служити українському народу, українській землі, національній ідеї. Одним із підтверджень цьому є участь Тараса Шевченка у Кирило-Мефодіївському товаристві, яке стало першою українською організацією, що чітко окреслювала визвольну ідею. Так О. Білецький писав: „В історії світової літератури першої половини ХІХ ст. Шевченко, мабуть, єдиний поет, який цілком зосередився на ідеї визволення трудящих і висловив цю ідею з незрівнянною силою поетичного слова” [6, с. 466].

На думку О. Мироненко, Т. Шевченко гостро виступав проти будь-яких форм деспотизму і поневолення народу, „осуджував системи імперського законодавства і судочинства покликані захищати інтереси панівних класів; закликав до боротьби за національне і соціальне визволення, соціальну рівність, політичні свободи, що ґрунтуються на вселюдській справедливості; до самоуправління народу й колегіальної форми реалізації влади, ліквідації національного гніту і утвердження державної самостійності українського народу; до встановлення рівноправності слов’янських народів, справедливого життя всіх людей на Землі” [5, с. 320].

Служіння національній ідеї покладено не тільки в основу творчості Т. Шевченка, а інших визначних постатей, які відомі в історії України. Зокрема, публіциста, літературного критика, політика, журналіста ХХ ст. – Дмитра Донцов. Окреслюючи в своїх працях національну ідею, причину національної катастрофи, дослідник не оминає постаті Шевченка, звертається у статті „*Ідеї Шевченка про Бога і націю*”, надрукованій у збірці „Туга за героїчним”, до його осмислення національної ідеї. В українському перекладі Шевченкового „Журналу” з російської Олександра Кониського, у записі від 11 липня 1857 р. читаємо: „і я такий самий еретик, як і інші”. Проте ж ідею Бога поет розглядає як невід’ємну складову української національної справи, вважає її головним чинником. Як за доби Шевченка й Донцова, так і у наш час у людській свідомості побутує думка, що християнські ідеї не можуть відігравати важливої ролі. Дмитро Донцов заперечує: „*Ідея Бога – підставова ідея цілої нашої історії*”. У Шевченковому „Кобзарі” чітко окреслене поняття Бога. Без тріумфу Правди Божої не уявляє собі Шевченко не національного відродження України, ні життя у цілому світі: „Важливою передумовою справді людяного суспільства він вважав наявність „*праведного закону*”, який би відповідав поняттям „*право*”, „*істина*”, „*справедливість*” [5, с. 321].

Ключовими у поезії митця є ідентифікація таких понять: „Євангелії Правди” і „Правди Євангелії”. Шукати людей, шукати правди – це у Шевченка ототожнюється із шуканням Бога. Слово у нього – „кадило Істини” і „Божее кадило”. Іншої правди, аніж християнської, Шевченко не знає. Поет певен, що реалізація усіх тих високих цілей, мети, яку ставить перед собою національна ідея, неможлива без наслідування Божих Заповідей, без віри у Бога. Люди, що відрікаються Правди, забувають про духовне, про моральні закони, позбуваються людяності. Їх душі змарнілі. Він пише: „*скрізь неправда, / скрізь Господа лають*”, „*правдою торгують і Господа зневажають*”. Таких рис набуває й, як визначає Д. Донцов, „*правляча каста*”, яка є формотворчою для усього народу.

Шукаючи причин, чому на Україну впали всі ті нещастя, поет доходить висновку: все стається не тому що, а за те що. За чиєсь вини. Поет картає не Бога: „*Не нам діла твої судити!*”,

„*Ти люті зла не дієш без вини нікому!*”. Причину занепаду Шевченко знаходить у „дегенерації” панівної верстви, яка „занапастила Божий рай” на Україні, бо відщуралася християнської правди: „*Жили лютими звірми, а в свині перейшли*”. У праці „Дух нашої давнини” Д. Донцов поділяє позицію поета: „Де сила морального закону слабне, де віжки й батіг випадають з слабих рук дегенеруючої еліти, де замість служби високим абстрактним ідеалам приходиться вільна гра самолюбних матеріальних інстинктів маси й одиниць, погоня за насолодою, вигодою і щастям, – там замість ділаючого морального закону, наступає серед провідної верстви розклад. Тоді приходиться до спустошення землі...” [1, с. 17]. У творчості Шевченка знаходимо таку думку, що кара впала на Україну за вину всього народу: на одних – за те, що були катами, а на інших – за те, що були рабами: „*Дрібніють люди на землі, / ростуть і висяються царі*”. Неважко зрозуміти, що тут одне впливає з іншого. Рабами люди в Україні стали саме через те, що послабшали духовно. У чому ж або у кому шукати порятунку? Відповідь очевидна. У нас самих.

Т. Шевченко міркував, що лише тоді, коли запанує в народі пристрасна віра в правду, коли укріпиться воля битися за неї, тоді лише впадуть з нього ланцюги рабства; лише тоді, коли серед нації знайдуться й стануть вождями „*лицарі святії*”, люди „*святої козацької крові*”, які правду Божу проголосять правдою своєї нації. Дмитро Донцов, осмислюючи концепцію Шевченка „Бога і Нації”, приходиться до висновку, що саме ця „*каста луччих людей*” прищепить своєму народові віру в перемогу Божої справедливості. Їх героїчна душа та віруюче серце знайде спасіння для всього народу, втілить у життя (реалізує) національну ідею.

Література

1. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич : Відродження, 1991. – 341 с. **2. Донцов Д.** Туга за героїчним: Постаті та ідеї літературної України / Д. Донцов. – К. : Веселка, 2003. – 101 с. **3. Ліпкан В.** Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : Монографія. — К. : Текст, 2003. 600 с. **4. Лук'яненко Л.** Національна ідея і національна воля / Л. Лук'яненко. – К. : МАУП, 2003. – 296 с. **5. Мироненко О.,**

Горбатенко В. Історія вчень про державу і право. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2010. – С. 320 – 321. **6. Морозов В.** Історія української суспільно політичної думки. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 85 – 89.

У статті наведено погляди Дмитра Донцова на виражену Т. Шевченком концепцію національної ідеї. Донцов визнає нерозривність ідеї Бога і нації у Шевченковому „Кобзарі”.

Ключові слова: національна ідея, Бог, правда, мораль, відповідальність.

Королькова Олександра
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Сатира на царську Росію в поемі „Юродивий” Тараса Шевченка

„...Коли ми діждемося Вашінгтона з новим і праведним законом? А діждемось таки колись!” [3, с. 452] – ці слова взято з поеми Тараса Григоровича Шевченка „Юродивий”. Вони були вибиті на постаменті пам’ятника Шевченкові у столиці США.

Поема „Юродивий” є незакінченою. Відомий дослідник творчості Шевченка Іван Дзюба зазначав: „...З останніх рядків твору видно, що далі мала розвиватися тема декабристів...” [1, с. 537]. Історія її написання дуже складна та дещо заплутана. Тарасові Шевченку наснився сон, у якому він бачить гарне місто, зустрічає ренегата Миколу Писарева, безрукого Бібікова та Софію Писареву. Цей сон дав поштовх виникненню задуму поеми „Сатрап і Дервіш”: „...В ожидании утра я на этом полновесном фундаменте построил каркас поэмы вроде „Анжелю” Пушкина, перенеся место действия на Восток. И назвал ее „Сатрап и Дервиш...” [2, с. 262]. Це, певною мірою, сатирична алегорія, в якій повинно бути зображено все реалістично, щоб людям був знайомий дух сатрапії. Але якісь труднощі змусили Шевченка змінити свій задум. Напевно, через те, що він не досить добре володів російською мовою, і часто на це жалівся: „...Жаль, что я плохо владею русским стихом, а эту оригинальную поэму нужно непременно написать по-русски...” [2, с. 263].

Метою статті є актуалізація сатири на царську Росію в поемі „Юродивий” Тараса Шевченка.

Поема „Юродивий” складається з 96-ти рядків, які сповнені лірико-сатиричним пафосом, її присвячено викриттю „фельдфебеля-царя” Миколи І, його сатрапів та систему царювання в цілому. Об'єктом сатири виступає не лише цар, але й генерал-губернатори основних українських губерній Д. Бібіков та М. Долгоруков. Ці образи являють собою важливий складовий елемент сатиричної характеристики не лише царя, але й всієї державної системи царизму.

Наявні в творі й біблійні елементи: „...Встають стовпом передо мною його безбожні діла... Безбожний царю, творче зла, правди гонителю жестокий! Чого накоїв на землі!...” [3, с. 451]. Шевченко, з властивим йому сатиризмом, зобразив Миколу фельдфебелем, а його сатрапів на Україні – капралами, унтерами й ефрейторами, це можна побачити ще на початку поеми: „Во дні фельдфебеля-царя Капрал Гаврилович Безрукий та унтер п'яний Долгорукий Україну правили. Добра таки чимало натворили, чимало люду оголили оці сатрапи-ундіра, а надто стрижений Гаврилич з своїм ефрейтором малим та жвавим, на лихо лихим...” [3, с. 451]. Називаючи ці образи чинами, тобто фельдфебелі, капралами, ефрейтори, автор хоче викликати у свідомості читача негативне ставлення до царату, аби вони розуміли всю жорстокість, безкарне знуцання над підлеглими, грубе солдафонство зі сторони царя.

Звісно, що сатира Шевченка мала викривальний характер, була досить жорсткою. Іван Дзюба у монографії зазначає таке: „...Шевченкова сатира стає „вульгарною” – в тому значенні, як „вульгарною” була і сатира Свіфта чи Рабле – або й тих же біблійних пороків, які не раз його надихали...” [1, с. 536].

Наявна в цій поемі, скажімо так, класична Шевченківська антитеза „козак”-„свинопасі”. Прийом використаний задля того аби показати контраст між людиною козацького типу та людиною упокореною: „...*Найшовсь – таки якийсь прояв, якийсь дурний оригінал, що в морду затопив капрала... Найшовсь-таки один козак із мільона свинопасів...*” [3, с. 451], щоб пробудити у народі почуття соціальної та національної гідності.

В „Юродивому” Шевченко виражає протест проти національного і соціального гніту царизму на Україні. За своєю гострою сатирою автор викриває історично правдиві фігури миколаївських сатрапів, які здійснювали царську політику в українських губерніях. Висміює він також і покірливість наших земляків, засуджує їх за підлабузництво: *„А ми дивились і мовчали та мовчки чухали чуби, німії, подлії раби, підніжки царській, лакеї капрала п'яного!...”* [3, с. 451]. У цих рядках простежується мотив упокореного мовчання підданих. У багатьох творах Шевченка ми бачили таке явище, коли сатира на самодержавство переходить в сатиру на релігію, і поема „Юродивий” не стала винятком: *„...А ти, всевидящее око! Чи ти дивилося звисока, як сотнями в кайданах гнали в Сибір невольників святих...”* [3, с. 452].

Сатира у виразноє твір, робить сюжет більш гострим та напруженим, але в цілому органічно переплітається з позитивним настроєм та революційною героїкою, тим самим утворюючи єдине ціле. Всі сатиричні та героїчні образи тісно взаємодіють між собою і підкорені єдиній позитивній ідеї – ідеї селянської революції. Революційно-героїчна лінія поеми реалізується в образах декабристів: „споборників святої волі”, протестанта „юродивого” і в прямих революційних деклараціях автора [1, с. 537]. Гострота сюжету досягається не лише уведенням сатири, але й введенням до тексту архаїзмів, вульгаризмів, церковнослов'янізмів, народно-розмовної мови та слів, які були розповсюджені в усному побутовому мовленні в епоху Шевченка, наприклад: „кайдани”, „правда пресвятая”, „сатрап”. Багато виразів з творчості Шевченка стали крилатими. Фраза, яка лунає в „Юродивому”, стала своєрідним символом українського позитивізму: „Діждемось-таки”.

Отже, поема „Юродивий” Тараса Григоровича Шевченка, досліджувалась і досліджується багатьма літературознавцями, критиками. Поема сповнена жорсткою сатирою на царя та чиновників, є в тексті й висміювання нашого народу. В „Юродивому” порушується багато актуальних питань.

Один з дослідників творчості Шевченка Ю. О. Івакін порівнював 96 рядків незакінченої поеми Шевченка з

„Незакінченою симфонією” Шуберта: „...їм судилося вічне життя в мистецтві” [2, с. 281].

Література

1. **Дзюба І.** Тарас Шевченко – К. : Альтернативи, 2005. – 700 с. 2. **Івакін Ю.** Сатира Шевченка – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – 395 с. 3. **Шевченко Т.** Кобзар. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1960. – 531 с.

У статті подано відомості про історичну основу та передумови для написання поеми „Юродивий” Тарасом Шевченком. Також містяться відомості про тогочасну Росію, в якій царем був Микола I. У статті розкрито риси сатири.

Ключові слова: сатира, цар, юродивий, сатрап.

Лаптева Альона

(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Із піснею крізь життя

*У сяйві дня на дужих крилах
Злітай же, пісне, до висот.
В тобі – краса народу й сила,
Безсмертна ти, як мій народ!*

Милозвучна та полум’яна пісня співала в душі Тараса Григоровича Шевченка й була для нього невід’ємною часткою життя. Вона супроводжувала поета як вірна супутниця і в лиху годину, і в радісні та щасливі хвилини. Кобзар дуже любив і знався на українській народній пісні, сам співав чудовим баритоном. З народною піснею було пов’язане все життя поета, нею визначається коло музичних явищ, що його оточували, в ній – його натхнення, велич і вічність.

Метою нашої статті є дослідження використання народнопісенних елементів у творах Тараса Шевченка.

Ось як у „Щоденнику” Кобзар висловлював свою закоханість у народну пісню: „По вечері я довго проходжувався

навколо городу і, звільняючись потроху від впливу амбіції, привів нарешті свій гордий дух до нормального стану та тихо заспівав гайдамацьку пісню:

Ой поїжжає по Україні та козаченько Швачка...

Від цієї улюбленої моєї пісні я непомітно перейшов до другої, не менш улюбленої:

Ой, ізійди, зійди ти, зиронько та вечірняя... [2, с. 32].

Тобто, необхідність у музиці Шевченко відчував постійно. Він любив і вмів гарно співати, акомпануючи собі на гітарі. Його слухали з великою повагою і розумінням. Тому не є дивним те, що любов поета до української пісні переросла у збирання народних пісень. Кращі з них: „*Ой у лузі та і при березі*”, „*Семене Палію, а що ж бо ти робиши*”, „*Повернувся я з Сибіру*”, „*Пливе щука з Кременчука*” та інші. Всього було опубліковано 26 записаних ним пісень.

Народні пісні густо вкраплені в „*Кобзар*” Шевченка. Одні передані поетом дослівно, без змін, по пам'яті чи із записів, інші перероблені поетом, деякі лише названі. Так, в „*Перебенді*” поет називає багато пісень, які виконує кобзар: тут і протяжні історичні пісні про Чалого, і сумні, журливі про тополю-лиху долю, і веселі, жартівливі про горлицю, про Гриця. Пісенні мотиви домінують і в баладі „*Причинна*”:

Ідуть дівчата в поле жати,

Та знай співають ідучи,

Як провозжала сина мати,

Як бивсь татарин уночі... [1, с. 53]

У посланні „*До Основ'яненка*” Шевченко називає дві пісні: „*Ой, не шуми луже*” й „*Гриця*”:

Блужду в снігах та сам собі:

„Ой не шуми, луже!” [1, с. 93];

Нехай ще раз послухаю,

Як те море грає,

Як дівчина під вербою

Гриця заспіває... [1, с. 94].

У містерії „*Великий Лях*” відбилися думи про Богдана Хмельницького: про битву під Берестечком і Жовтими Водами; у „*Відьмі*” – пісня „*Через яр ходила*” (весільна), у поемі „*Невольник*” – дівочі пісні „*Якби мені лиха та лиха*”, „*Явір над*

водою”, у поемі „Чернець” – танцювальна пісня „По дорозі рак, рак” тощо.

Тобто, Тарас Григорович, використовуючи народні пісні, підкреслив колорит і яскравість своїх творів, а також надав їм нового й свіжого подиху.

Поетична творчість Шевченка захоплювала багатьох композиторів. Зокрема, М. Лисенка, С. Людкевича, Л. Ревуцького тощо. Загалом, на слова Кобзаря написано біля 100 пісень. Найвідоміші серед них – „*Рече та стогне Дніпр широкий*”, „*Як умру, то поховайте*” („*Заповіт*”), „*Зацвіла в долині*”, „*Закувала зозуленька*”, „*Садок вишневий коло хати*” та багато інших.

Отже, полум’яна пісня, яка лунала в душі Тараса Григоровича є ніби гімном, закликком для патріотів, справжніх українців на боротьбу за вільну, квітучу й щасливу Батьківщину. Тож почуймо цю мелодію, налаштуймо свої серця й думки на одну хвилину, яку для нас налаштував Великий Кобзар!

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка / передм. І. Дзюби. – Харків : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 720 с. **2. Шевченко Т.** Щоденник : Для серед. та ст. шк. віку / пер. з рос. О Косинського; Передм. та пер. віршів В. Шевчука. – К. : Школа, 2003. – 272 с.

У статті розглянуто роль і місце народних пісень у поезії Тараса Шевченка. Простежуються алюзії на фольклор. Поет використовує пісенні вставки з метою увиразнення твору. Частина поезій Шевченка були покладені на музику й стали народними піснями.

Ключові слова: пісня, алюзія, композиція.

Писаренко Юлія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

**Рецепція постаті Мазепи:
Т. Шевченко та І. Шкурай – діалог поколінь**

Суперечлива постать Івана Мазепи поставала у художніх творах К. Рилєєва „Войнаровський”, А. Пушкіна „Полтава”, С. Руданського „Мазепа, гетьман український” ті інших митців. У центрі нашої уваги – рецепція образу гетьмана, яку передбачено зробити в порівняльному аспекті перегуку письменників двох поколінь: представника класичної української літератури та митця-сучасника.

Метою нашої розвідки є спроба простежити творче переосмислення історичної постаті Івана Мазепи Тарасом Шевченком та Іваном Шкураєм, сучасним письменником Луганщини.

Предметом публікації стали особливості авторських інтерпретацій образу Івана Мазепи, а об'єктом – поеми Тараса Шевченка „Іржавець” і „Чернець” і роман у віршах Івана Шкурая „Батури́н”.

У Літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Гром'яка знаходимо таке визначення терміну: рецепція – це „запозичення письменником ідей, мотивів, образів, сюжетів із творів інших письменників чи літератур з подальшим їх творчим осмисленням (трансформацією)” [1, с. 592]. У творчих доробках митців образ гетьмана має радикальні відмінності.

Науковець В. Панченко зауважує: „В історичній пам'яті Шевченка-поета образ опального гетьмана з'являвся досить часто. Двічі мазепинська тема з'явилася в творчості Т. Шевченка за обставин цілком відчайдушних: у другій половині 1847 року, на засланні, в Орській фортеці. Рядовий Шевченко відбував службу в п'ятому лінійному Оренбурзькому батальйоні” [3, с. 138]. Це були принизливі часи для митця. Заборона вдаватися до творчості морально тисла на поета. Ці переживання „мимоволі викликали в творчій свідомості Т. Шевченка асоціації з неволею національною” [3, с. 138].

У поемах „Іржавець” та „Чернець” поет описує поразку Івана Мазепи від початку, ставлячи під сумнів політику гетьмана. „В „Іржавці” поет згадав, як шведи тікали з Полтави в Бендери”, – зафіксував, як пам’ятаємо, „Шевченківський словник” 1976 року. Так, згадав, проте згадка про цей історичний факт 1709 року в Тараса Шевченка супроводжується скрутою, зітханням, досадою, а найголовніше – гірким докором” [3, с. 139]. Безумовно, зрада Мазепи дивує поета, він проголошує його „сивим гетьманом”, його неприкаяна душа і сьогодні іноді зазирає в очі денационалізованих людей („Чернець”).

У творі ж Івана Шкурая „Батурин” Іван Мазепа є концентрацією національного героя. Створити образи українського гетьмана та інших історичних персонажів миттю-сучаснику вдалося після ознайомлення з історіософськими поглядами інших митців на цю непересічну персоналію.

„Звернення до образу І. Мазепи неминуче породжує дилему: або викривати його як ворога українського народу, або вдаватися до інакомовлення, до езопівської мови, до поступок офіційній владі і цензурі, або ж свідомо прирікати написане на небуття” [2, с. 139]. До того ж „художні пошуки в змалюванні образу Івана Мазепи сьогодні привели Івана Шкурая до надбань історії й кодів народнопоетичної творчості як невід’ємної складової творчості будь-якого письменника не випадково, бо вони сприяють процесу демократизації його поетичної мови, формують індивідуальну поетику національного поета” [2, с. 141].

Про ставлення наших сучасників до образу І. Мазепи сам Іван Шкурай пише: „І незалежній Україні дістались легіони манкуртів і яничар. Зрушити стереотипи у їхній свідомості – завдання надзвичайної ваги. Не остання роль у його розв’язанні належить літературі. Тому і я, рядовий її Величності, наважився своїм пером колупнути пил віків, щоб із сьогоднішнього подивитися на героїчне мі славних предків наших, які виборювали Україні незалежність” [4, с. 136].

Отже, в образі І. Мазепи автор сконцентрує уявлення про національного героя та антигероя. Історіософські переосмислення Батуринських подій, уявлення про політиків і палких патріотів українських земель часів Російської імперії та Радянського Союзу прочитуємо в віршованих рядках твору

„Батури́н”. На створення гетьманського образу вплинули ще й політичні переконання самого автора. Власне, образ Івана Мазепи в рецепції Івана Шкурая сконцентровує в собі патріотичні риси, притаманні сучасним національним активістам, що суперечить концепції, яку створив Тарас Шевченко. Іван Шкурай не засуджує свого героя за поразку. Він пише: *„Хто зна, де помилка, де вірна дія, / Та головне – іти, не скніти. / Сьогодні твориться подія! / Дай, Боже, Україну відтворити”* [4, с. 63].

Отже, рецепція постаті Івана Мазепи Тарасом Шевченком відрізняється від героїчної опоектизації постаті гетьмана Іваном Шкураєм у творі „Батури́н”, що вкладається у особливості національного росту й свідомості сучасних митців. Кожне покоління, на нашу думку, створюватиме свій міф про згаданого гетьмана. Герой він чи ворог – вирішатимуть історики, а письменники зобразили своє бачення Мазепи – полководця, солдата, захисника власних ідей, державотворця, який намагався з України зробити незалежну ні від Польщі, ні від Росії державу, проте його помилки безповоротно вплинули на хід історії. Авторські міфи – це моделі антиподів – зрадника й національного героя, якого не зрозумів і не підтримав власний народ.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Т. Гром'як. – К. : Академія, 1997. – 752 с. **2. Негодяєва С. А.** І. Мазепа в історичному романі у віршах Івана Шкурая „Батури́н”: типологічний аспект / С. А. Негодяєва // Вісник ЛНУ : Філологічні науки. – 2009. – № 3. – Ч II. – С. 139 – 144. **3. Панченко В.** Іван Мазепа очима Гоголя й Шевченка / В. Панченко // Освіта і управління. – 2007. – № 3 – 4. – С. 135 – 144. **4. Шкурай І.** Батури́н / І. Шкурай. – Луганськ : Книжковий світ, 1992. – 154 с.

У статті суперечлива постать Івана Мазепи постала своєрідним діалогом у рецепції письменників двох поколінь: представника класичної української літератури та митця-сучасника. Розвідка проілюструвала творче переосмислення цієї історичної постаті в поемах Тараса Шевченка „Іржавець” і „Чернець” і романі у віршах Івана Шкурая „Батури́н”. Авторські

міфи – це моделі-антиподи – зрадника й національного героя, якого не зрозуміли й не підтримали.

Ключові слова: інтерпретація, герої-антиподи, авторський міф покоління.

Полянська Олена
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

**Філософські мотиви у вірші „Пророк”
Тараса Шевченка**

*Пророк бачить те, чого інші не добачають.
Пророк передбачає майбутнє.
Але передусім пророк розмовляє з Богом і виголошує
його істинним перед лицем народу.
Євген Сверстюк*

Після вивчення життєвого і творчого шляху Великого Кобзаря – Тараса Шевченка було б помилковим стверджувати, що він обмежувався сюжетами з життя рідного селянства. Насправді ж в Тараса Григоровича чимало поезій, у які закладені біблійні мотиви. Важливою особливістю є те, що подеколи Шевченко звертався до Біблії як до літературного твору, а не як до Святого письма. Він брав образи, мотиви і сюжети, створюючи поезії актуального громадянського спрямування – антицарського, антикріпосницького, революційного змісту.

Тарас Шевченко – співець свободи українського народу. Своє життя він прожив задля того, щоб реалізувати найбільшу свою мрію – пробудити волелюбний дух українців, щоб побачити рідну землю вільною. Він став одним із найбільших речників соціальної несправедливості в її біблійному розумінні, зі своїми ідеями і прозорливістю, з власними болісними шуканнями істини, шляхів Єднання Людини з Небом. „Серед величезної кількості шевченкознавчих досліджень дуже мало таких, які б розглядали філософічність, психологізм, інтелектуалізм поезії Шевченка” [1, с. 225 – 236].

Звернення до образу пророка, мотиву пророцтва – одна із форм своєрідного „діалогу” Тараса Шевченка і Старого Заповіту.

Пророк – людина, що проголошує людям слова Бога. Свій вірш „Пророк” Шевченко написав в період заслання.

*Неначе праведних дітей,
Господь, любя отих людей,
Послав на землю їм пророка;
Свою любов благовістить,
Святу правду возвістить!* [2, с. 432].

„Повний нового припливу революційного напруження, озлоблений на російську сучасність, у біблійних пророків шукав споріднених своїм настроям мотивів і писав свої теж пророчі їх наслідування” [3, с. 375].

У поезії „слова” пророка порівнюються з „Дніпром широким”, які розтоплювали замерзлі душі людей. Бог любить свій народ і робить все для того, щоб поставити його на правильний шлях, але люди не хочуть скористатися цим шансом і ось результат:

*...лукаві!
Господню святу славу
Розтлили... І чужим богам
Пожерли жертву! Омерзились!...* [2, с. 432].

Шевченкового пророка можна порівняти з самою долею митця. Адже в свій час він також мріяв своїми ідеями, своїми творами направити свій народ на істину, але не вийшло так, як хотілося. І тільки зараз ми з гідністю оцінюємо творчість Великого Кобзаря Возвеличуємо його насамперед як поета, письменника, а вже потім, як просвітителя, філософа, пророка...

Г. Грабович так сказав у післямові до українського видання своєї монографії „Шевченко як міфотворець”: „Ще донедавна я був схильний твердити, що за умов нормалізації українського культурного і політичного життя Шевченко перестане бути іконою, пророком і стане „тільки” одним з великих поетів людства. Це, напевно, так. Але у якійсь мірі він таки залишається пророком, бо не можна не враховувати історичної пам’яті й своєрідного, глибоко закарбованого в українських серцях, здається Богом даного, тайнопису його слова” [4, с. 211].

Чимало письменників в своїй творчості зверталися до теми пророка й пророцтва. Одним з яскравих прикладів в моїй статті послугує поема Івана Франка „Мойсей”. В своєму творі

Франко показав як протягом сорока років пророк водив за собою народ. Мойсея любили, до нього прислухалися, а в результаті – зрада. Але, якщо порівняти з Шевченковим пророком, то Мойсей все-таки продовжує боротися за свою справу, хоч і бачить в очах і серцях людських зневіру, та не полишає надії на їхній порятунок...

У „Пророці” Тараса Шевченка не так багато оптимістичних моментів. Господь, розгнівавшись на людей:

Мов на звірей тих лютих, диких,

Кайдани повелів кувать,

Глибокі тюрми покопать,

І, роде лютий і жестокий!

Вомісто кроткого пророка...

Царя вам повелів надать! [2, с. 432].

Розглянувши цікавий твір видатного поета минулого, сучасного, і я впевнена, що й майбутнього, Тараса Шевченка, я виклала виключно свої думки щодо слів автора. Ви запитаете, чим же вірш мене так зацікавив? Напевне тим, що він є багатоаспектним у вивченні. Опрацювавши використану мною літературу, я змогла порівняти долю Кобзаря з долею його «пророка», а також взяла приклад з літератури і зіставила з не менш відомим витвором українського Каменяра – Івана Франка «Мойсей», який є дуже подібним до аналізованого твору.

Література

1. Івакін Ю. О. Коментар до „Кобзаря” Шевченка. Поезії 1847 – 1861 рр. – К. : Наукова думка, 1968. – 407 с.
2. Т. Шевченко Кобзар – Х. : Школа, 2002. – 640 с.
3. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – 2-ге вид. – К. : Обереги, 2004. – 480 с.
4. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета. – К. : Рад. письменник, 1991. – 211 с.

У статті висвітлюється проблема інтерпретації філософських мотивів поезії „Пророк” Тараса Шевченка. Розглядається художнє втілення образу пророка і мотиву пророцтва.

Ключові слова: Старий Заповіт, пророк, Мойсей, мотив, образ, філософія.

Часопростір у поемі „Гайдамаки” Тараса Шевченка

Творчість Шевченка – багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом та різнобічно обдарованим митцем. Тарас Григорович зробив велетенський внесок у пробудження й формування національної свідомості українського народу, в розвиток української та світової культури. Ідеї, думки, вся творчість Шевченкового генія стала тим живим феноменом, який далі розвивається вже в свідомості українського суспільства.

Метою статті є розглядання часових та просторових елементів у поемі Т. Г. Шевченка „Гайдамаки”, за допомогою яких можна осягнути досі майже недосліджений аспект поетики цього твору.

„Хронотоп (або часопростор) – це взаємозв’язок часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ. Час у художньому світі (творі) постає як багатовимірна категорія, в якій розрізняють фабульно-сюжетний час і оповідально-розповідний час. У такий спосіб виявляють розбіжність між тим, коли згадані, описані події відбулись і коли про них повідомив оповідач або розповідач як свідок і учасник цих подій чи тільки інформатор, який певним чином довідався про них. Художній час твору залежить від його наповненості важливими подіями та їх просторової осяжності. Художній простір у творі також не збігається з місцем розгортання подій чи перебування персонажів: локальний інтер’єр, пейзаж розмикаються у широкий світ засобами ретроспекції (згадки, спогади, сни, марення). Характер і особливості хронотопу залежать від родожанрової структури твору, невіддільні від його суб’єктивної системи і є важливим чинником стильової визначеності художнього твору” [1].

Циклічний хронотоп художнього світу Шевченка є віддзеркаленням міфопоетичних уявлень етносу: у разі примусового розлучення з Батьківщиною, вона, як слушно

твердить О. Забужко, у міфологічній свідомості митця завжди „стійко асоціюється з „утраченим раєм”, „золотим віком” індивідуальної біографії – дитинством, юністю, порою невинності й чистоти”. У його творах просторова й часова локалізація є засадничою жанротвірною ознакою. Одиницею вимірювання часу є подієве обчислення часу, а моделями часу – циклічне членування, а також життєвий цикл. Простір має свої межі і має ознаку „свого” та „чужого”[2, с. 101].

„Гайдамаки” – вершина ранньої творчості Т. Г. Шевченка. Ця поема знаменує перехідний період у творчості Кобзаря: від маленьких ліричних творів до великого ліро-епічного полотна, у якому поет по-новому осмислює дійсність.

У тексті поеми „Гайдамаки”, за словами О. Бороня, виразно накладаються два простори – власне історичний (по відношенню до подій твору – Чигирин, Хортиця, Рось, Альта, Сена, Канів, Лебедин – із ними пов’язані певні епізоди в житті України в минулому) та романтичний – гайдамаччина, конкретизуючись у низці топонімів: Вільшана, Лисянка, Будища та вже названі, що „стають точками перетину чи поєднання двох просторів у єдину площину” [3, с. 10]:

А Оксана в вікно поглядає

На Лисянку засвічену.

„Де то мій Ярема?” –

Сама думає. Не знає,

Що він коло неї,

У Лисянці, не в свитині –

В червонім жупані,

Сидить один та думає:

„Де моя Оксана?

Де вона, моя голубка,

Приборкана плаче?” [4, с. 76].

Саме в цій єдиній площині, а інколи – й у ще одній (трансцендентальному часопросторі), як Гонта – діють персонажі народних месників. Якщо брати до уваги цілком справедливе твердження В. Шевченка, що „...суттєве значення має не те – в історичному минулому чи в сучасних умовах або майбутньому живе і діє романтичний герой, а те, яким є

внутрішній його світ, які ідеали він сповідує і захищає” [5, с. 11], то внутрішній світ Яреми та Івана Гонти стає точкою відліку для переходу історичного виміру до трансцендентального, а ключем до такого художнього переходу є зміна типу особистості:

*Придбав Максим собі сина
На всю Україну.
Хоч не рідний син Ярема,
А щира дитина.
Максим ріже, а Ярема
Не ріже – лютує:
З ножем в руках, на пожарах
І днює й ночує [4, с. 81].*

Проаналізувавши особливості хронотопу „Гайдамаків”, В. Смілянська доходить висновку: „Особливий часовий пласт утворюється співвідношенням художнього календаря подій та архітектоніки твору (членування твору на розділи)... Членування на розділи, утворюючи паузу в розвитку дії, здебільшого є засобом стягнення часу, а також засобом чергування просторово-часових планів” [6, с. 260]. Справді, така мозаїчність архітектоніки сприяє формуванню часопросторової строкатості, що створює ілюзію розширення хронотопу поеми. Але не лише членування твору на розділи уможливило розмивання його часопросторових меж. Дослідниця небезпідставно твердить, що враження протяжності проносу створюють „статичні елементи розповідної композиції”: „До них належать авторська характеристика героя, ліричний коментар розповідача, роздум..., лірична рефлексія ліричного героя поета...” [6, с. 261].

Варто додати, що важливу роль у побудові своєрідного хронотопу „Гайдамаків” відіграють заголовки розділів. Назви розділів тут є максимально-стислими кадрами, що переносять з одного часопростору в інший, надаючи в такий спосіб сюжетові рухливості. Ось, приміром, як проходять просторові зміни: „Свято в Чигирині” → „Бенкет у Лисянці” → „Лебедин” → „Гонта в Умані”. Безумовно, основне навантаження в здійсненні переміщень у просторі покладено на топоніми. Ці назви розділів дозволяють лаконічно, уникаючи зайвих широких описів, перемістити хід подій в інший топос.

Отже, роблячи висновок, можна сказати, що „плинність часу”, представлена у поемі Тараса Шевченка „Гайдамаки” як тема взагалі притаманна роду літератури, що оперує образами-почуттями, образами-переживаннями, образами-згустками часопросторової усвідомленості буття. Час поза своєю хронотопічною функцією вимальовується в самостійний образ, навантаження якого формується через емоційно настроєву настанову як чинник міфологічної свідомості.

Література

1. Словник літературознавчих термінів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/2bkb0.html>. (Дата звернення: 20.11.2012). **2. Забужко О.** Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К., 1997. – 148 с. **3. Боронь О.** Поетика простору в творчості Тараса Шевченка: автореф. Дис... канд. Філол. Наук: 10.01.01 / О. Боронь. – К., 2004. – 15 с. **4. Тарас Шевченко** Кобзар / Т. Г. Шевченко; за ред. Яр. Рудницького. –Вінніпег (Канада) : Ін-т шевченкознавства УВАН ; Нью-Йорк : Говерля, 1960. – 430 с. **5. Шевченко В.** Українська історична поема ХІХ – початку ХХ ст. Концепція історизму, жанрова специфіка, шляхи розвитку: автореф. Дис... д-ра філол. Наук: 10.01.01 / В. Шевченко. – К., 1996. – 50 с. **6. Смілянська В. Л.** „Святим огненным словом...” : [Тарас Шевченко: поетика] / В. Л. Смілянська – К. : Дніпро, 1990. – 290 с.

У статті узагальнюється значущість творчості Т. Шевченка, його талант та вершина його ранньої творчості – поема “Гайдамаки”, у якій аналізуються елементи художнього прийому – часопростору, який є для Шевченка віддзеркаленням міфопоетичних уявлень етносу. Також розглядаються особливості побудови хронотопу ,які співвідносяться з думками деяких вчених, що підтверджують приклади з поеми.

Ключові слова: часопростор, хронотоп, поема, „Гайдамаки”, творчість.

Рибалко Олег
(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Живописні візії Кобзаря

Зі шкільних років ми багато знаємо про Тараса Шевченка. Про творчість цієї видатної людини є багато досліджень. Нам, як сучасним студентам, дуже цікаво, як проходили саме студентські роки великого Кобзаря.

Життєвий шлях Шевченка – це майже безперервний потік змагань. При знайомстві з подіями Шевченкового непростого життя може скластися враження, що вони – наче ланцюг випадковостей, який міг обірватися в будь-якому місці. Усі „сходинки” Шевченкового зростання спираються на нетривкий ґрунт збігу обставин. Адже всі закони і традиції Росії були спрямовані проти висунення на авансцену історії таких людей, як Шевченко.

Усе, що ми знаємо про дитину й підлітка Шевченка зі спогадів і його творів, малює нам характер незвичайний, натуру чутливу й вразливу на все добре й зле, мрійливу, самозаглиблену і водночас непокірливу, вольову і цілеспрямовану, яка не задовольняється тяжко здобутим у боротьбі за існування шматком хліба, а прагне чогось вищого. Це, справді, художня натура. Отже, метою нашої студії ми обрали дослідження становлення малярського хисту Кобзаря.

Студентом Тарас став не відразу. 1832 р. Енгельгардт законтрактує Шевченка на чотири роки майстрові петербурзького малярного цеху В. Ширяєву. Разом з його учнями Шевченко бере участь у розписах Великого та інших петербурзьких театрів 1833 рік. У цьому ж році Шевченко працює за контрактом у майстра живописного цеху Ширяєва, з захопленням слухає читання напам'ять художником І. Зайцевим творів О. Пушкіна та В. Жуковського [1].

До студентських років можна зарахувати й доакадемічний період малярської творчості митця, бо малював Шевченко дуже багато, за темами та завданнями академії. У повісті „Художник” Кобзар розповідає, що в доакадемічний період він намалював:

„Аполлон Бельведерський”, „Фракліт”, „Геракліт”, „Архітектурні барельєфи”, „Маска Фортуни”, які виконано олівцем [2].

1835 – 1837 роки. До цього періоду відносять малювання Шевченком портретів коханок П. Енгельгардта й людський кістяк [2].

3 липня 1836 року Шевченко познайомився з І. М. Сошенком, який навчався в Академії художеств у Петербурзі. За його порадою Шевченко починає малювати портрети аквареллю з натури, беручи натурщиком свого земляка і друга І. Нечипоренка, кріпака П. Енгельгардта. Портрети вражають технічною досконалістю, гармонійністю кольорових сполучень, вдалим композиційним рішенням, реалістичною передачею натури. Весь цей час Шевченко бере участь у розпису Великого театру як підмайстер-рисувальник [3].

Шевченко виконує малюнок на тему, оголошену ще 1830 р. для конкурсу в Академії художеств на одержання золотої медалі „Олександр Македонський виявляє довір'я своєму лікареві Філіппу” (акварель, туш, перо). Намалював: „Смерть Олега – князя Древлянського” (туш), „Смерть Віргінії” (акварель, туш), „Смерть Богдана Хмельницького” [4].

До цього часу дослідники відносять також виконання Шевченком малюнків, про які є згадка в його повісті „Художник”: „Геркулес Фарнезький”, „Аполліно” – копія, рисунки для розпису Великого театру в Петербурзі, „Маска Лаокоона”, „Сліпок із скульптурного твору Мікеланджело”, „Голова Люція Вера”, „Голова Генія”, „Анатомічна фігура”, „Германік”, „Фавн, що танцює”.

І. Сошенко робить усе, щоб якимось полегшити долю молодого Шевченка: знайомить з Є. Гребінкою і конференц-секретарем Академії мистецтв В. Григоровичем, який дозволяє Шевченкові відвідувати рисувальні класи Товариства заохочування художників. Запис у протоколі комітету Товариства заохочення художників: 1835 рік, жовтня 4 „Розглянувши рисунки стороннього учня Шевченка, комітет визнав, що вони заслуговують на похвалу, і поклав мати його на увазі на майбутній час” [5, с. 56]. У цьому засіданні як члени комітету брали участь граф Ф. Толстой, граф М. Віельгорський, В. Григорович та інші. Згодом відбувається знайомство

Шевченка з К. Брюлловим і В. Жуковським. Вражені гіркою долею талановитого юнака, вони 1838 р. викупають його з кріпацтва.

У цьому ж році Тарас намалював акварельний портрет поміщика П. В. Енгельгардта. (оригінал, датований автором, зберігається в ДМШ) [2].

21 травня 1838 р. Шевченка зараховують стороннім учнем Академії мистецтв. Навчаючись у Академії мистецтв, він мав твердий намір здобути професійну освіту художника. Задовго до закінчення Академії Шевченко вже працював на рівні професійного майстра. Коли він навчався під керівництвом К. Брюллова, то став одним з його улюблених учнів, одержав срібні медалі (за картини „Хлопчик-жебрак, що дає хліб собаці” (1840), „Циганка-ворожка” (1841), „Катерина” (1842)). Остання написана за мотивами однойменної поеми.

Успішно працює Шевченко і в жанрі портрета (портрети М. Луніна, А. Лагоди, О. Коцебу та ін., автопортрети. Шевченко переходив з класу в клас у числі кращих учнів. За час навчання в Академії він був тричі нагороджений срібними медалями за малюнки з натури і живописні твори. У колі товаришів по Академії його відзначають як одного із найталановитіших учнів Карла Брюллова. 1840 року він виконав ілюстрацію до поеми Пушкіна „Полтава”. Вплив Брюллова у розробці кольорової гами відчувається й у полотні „Натурниця”.

Велике місце в Шевченковому доробку належить портретам. Він почав працювати над ними ще кріпаком. В Академії продовжував роботу в цій галузі, спочатку самостійно, а згодом за дорученням Брюллова. Незабаром він стає одним з відомих і популярних портретистів. Уже через рік після вступу до Академії, восени 1839 року, портрети пензля Шевченка експонуються на художній виставці і одержують схвальну оцінку критики. Створені ним образи відзначаються невимушеністю, відсутністю парадності, вдалою композицією, прозорістю і свіжістю барв, намаганням дати психологічну характеристику моделі. Різні за характеристикою й жіночі образи. Зразком складного композиційного портрета періоду навчання в Академії є зображення художника-баталіста О.Коцебу. Митець ставить собі за мету розповісти глядачеві й про професію портретованого.

Цього він досягає, уводячи такі аксесуари, як: пензель у руці, мольберт, солдат з конем на задньому плані. Але ця деталізація не розбиває цілісності враження.

Окрилений успіхами, сповнений творчої наснаги, Шевченко малює в цей час перший олійний автопортрет. Це дещо романтизований образ поета, який вирвався з тяжкої неволі у широкий вільний світ. Енергійний поворот голови робить композицію портрета динамічною. Обличчя відкрите, наче осяяне якимось внутрішнім світлом. Глибокий, зосереджений погляд очей говорить про душевні поривання і мрії молодої людини. Цей автопортрет ставить Шевченка поряд з кращими портретистами першої половини ХІХ ст. Художник увесь час перебуває в стані творчого неспокою. Він не може задовольнитися досягнутим і знаходить нові сфери діяльності [6].

Тарас Шевченко здобув освіту в одному з найпрестижніших вузів Російської імперії, Імператорській Академії мистецтв. Становлення його як особистості відбувалося в колі високоосвічених петербурзьких інтелігентів. Знайомство Шевченка з К. Брюлловим, В. Жуковським, В. Григоровичем та О. Венеціановим дало змогу розкритися неперевершеному таланту великого Кобзаря та художника. З винятковою теплотою і пошаною змалював Шевченко образ К. Брюллового в повісті „Художник”. Там же є згадки про В. Жуковського та О. Венеціанова.

З його біографії ми знаємо, що з 1838 по 1845 рік Шевченко навчався в Петербурзькій Академії мистецтв, виявивши неабиякі здібності у живописі маслом, аквареллю, малюнку олівцем. Коли його ім'я вже здобуло певної слави, меценат Григорій Тарновський купує його картину „Катерина”, поклавши початок своїй українській колекції.

Живопис посідає неабияке місце в житті Тараса Шевченка. Художник ставився до образотворчого мистецтва з глибокою щирістю, воно приносило йому розраду в гіркі хвилини його життя. Зараз його роботи, крім автобіографічного, мають ще й історичне та етнографічне значення. Прекрасно виконані малюнки окреслюють художні смаки та прагнення Шевченка, і є немовби паралеллю до його віршів, слугуючи ілюстраціями до життя поета.

Життєвість, реалізм, енергетика, талант і велич видно в живописних творах художника. Його історична спадщина налічує десятки полотен, які зберігаються у Національному музеї Тараса Шевченка. У його фондах є цінні експонати, що належать руці майстра, а це близько двохсот робіт: портрети, пейзажі, жанрові роботи в техніці акварелі, сепії, офорту, масляного живопису.

Його художню систему характеризує органічне поєднання реалістичного і романтичного начал, в якому домінуючою тенденцією стає прагнення об'єктивно відобразити дійсність у всій складності її суперечностей. Таке співіснування романтизму й реалізму в творчості зрілого Шевченка є індивідуальною особливістю його творчого методу. Художній метод Шевченка – цілісний і водночас „відкритий”, тобто митець свідомо звертався до різних форм художнього узагальнення й різних виражальних засобів відповідно до тих завдань, які розв'язував.

Шевченко багато працював як художник, майже цілком присвятивши себе мистецтву офорта, багато в чому збагативши його художньо-технічні засоби (у 1860 р. Рада Академії мистецтв надала йому звання академіка гравірування).

Уже маючи диплом, Шевченко постійно набував самоосвіти і, врешті-решт, він здобув звання академіка Імператорської Академії мистецтв, а відтак і сам був прилучений до найвищої державної еліти.

Творча спадщина Шевченка – яскрава сторінка в історії української художньої культури. Він глибоко розумів народне життя, умів вибрати в ньому суттєве й характерне, володів рідкісним даром знаходити найвлучніші, найдосконаліші засоби подачі цього життєвого матеріалу в літературних і мистецьких образах.

Література

1. Русская старина. – Ленинград: Родник. – т. 54. – 1887. – 676 с. **2. Пискунов Ф.** Шевченко, его жизнь и сочинения / Ф. Пискунов. – К. : Радянська школа, 1978. – 234 с. **3. Бурачек М.** Великий народний художник / М. Бурачек. – Х. : „Мистецтво”, 1939. – 13 с. **4. Сборник** материалов для истории императорской

С.-Петербургской Академии художеств за сто лет ее существования. – СПб., 1865. – Ч. II. – 251 с. **5. Пронін В.** Шеченко-художник / В. Пронін // Радянське літературознавство, 1939. – № 4. – С. 89 – 90. **6. Тарас Шевченко.** Повне зібрання творів у 6-ти т. / Тарас Шевченко, К., 1964. – т. 6. – С. 284 – 285.

У розвідці зроблено спробу дослідити становлення малярських візій Шевченка-художника.

Доведено, що його художню систему характеризує органічне поєднання реалістичного і романтичного начал. Таке співіснування романтизму й реалізму в творчості зрілого Шевченка є індивідуальною особливістю його творчого методу.

Ключові слова: реалізм, романтизм, синтез, портрет, пейзаж, акварелі, сепії, офорти.

Соленик Анастасія

(Донецький національний університет)

Найвищий прояв материнської любові в поемі Т. Шевченка „Наймичка”

Поема Т. Шевченка „Наймичка” вважається одним з найкращих творів митця, бо в творі оспівується найсильніша любов у світі: матері до дитини. „Такого полум'яного культу материнства, – писав М. Рильський, – такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу”.

Найвищу і найчистішу красу Т. Шевченко бачив у жінці, у матері. Для жінки велике щастя полягає в народженні і вихованні дитини, але на що можуть перетворити материнське щастя жорстокі звичаї та людське ставлення!?

Дівчина Ганна покохала чоловіка, не вберегла свою дівочу честь, пішла з дому, бо знала, що рідні не підтримають її. Ще не народивши, Ганна вже любить свою дитину і знає, що в неї не буде можливості виростити її. Народити дитину – це ще не все. Народити – не значить буди матір'ю в повному розумінні цього слова. Дитину необхідно виховати [1, с. 124]. Ганна розуміє, що треба прийняти складне рішення, яке змінить її

життя, та життя її дитини назавжди. Дівчина підкидає тільки-но народжену дитину бездітним людям, бо знає що в неї не вистачить сил підняти дитину самотужки. На серці тяжко, Ганна звісно відчуває, що зраджує своєму немовляті, бо віддає його чужим людям.

Настя і Трохим – чоловік і дружина, в яких є все крім родинного щастя, вони не мають дітей, тому вважають своє життя невдалим. Настя – нещасна, бо ніколи не відчувала радощів материнства [1, с. 114], а мріяла про дитину понад усе. Їй хотілося відчути теж саме, що відчувають жінки, коли стають матерями. Проте роки йшли, а Настя з Трохимом були самотніми. Та коли доля дає змогу змінити життя на краще, то подружжя використовує цей шанс. У той момент Настя і Трохим зрозуміли що таке справжнє щастя.

Але що добре для одного – пекло для іншого. Ганна віддає свою дитину, розуміючи що її син може ніколи і не дізнатися, хто є його рідною матір'ю.

З особливою задушевністю розкриває поет багатий і прекрасний світ матері-селянки. Ганна хоче бачити свого сина щасливим, хоче пізнати радість материнства. І, вдавшись до хитрощів, гірких, як і сама доля Ганни, вона, йде до цієї родини наймичкою. Образ матері-наймички надзвичайно привабливий. Це скромна, добра, роботяща жінка. Важкі переживання матері, яка змушена навіть перед сином критися, не виказуючи того, що вона його мати, становлять поетичну основу поеми [2, с. 94]. Ганна – покритка, але вона залишається жити заради свого сина тому погоджується працювати за будь-яку плату, навіть безкоштовно, щоб тільки бути коло дитини. А коли вже вона доглядала сина, то так піклувалася, що й з іншої хати чула, „*як дитина дише*”.

Її материнська любов така могутня, що вона здатна принести життя в жертву задля щастя сина. Життя Ганни – материнський подвиг, бо лише перед смертю вона розкриває правду, яка є страшним вироком тим обставинам, що прирекли матір на пекельні муки, позбавивши її священних природних прав. Ганна спокутувала свій гріх щоденним стражданням і працею, зробивши все задля щастя сина [2, с. 88].

Справжня материнська любов завжди безкорисна, але усе ж таки зазвичай вона чекає на одне – взаємність. Це природно, коли матір любить дитину, а дитина любить матір. Любов дитини – єдина плата, на яку чекають матері. Але Ганна приносить у жертву навіть можливість взаємності. Тому що жінка знає: доки вона мовчить, жодна людина в світі не назве її сина байстрюком. А що буде як вона скаже правду? Як на це відреагує Марко? Він її любить, але не вважає за матір. Тому мовчання є єдиною запорукою успіху в житті, і мати це дуже добре розуміє. Ганна не знаходить собі місця. Ця таємниця – непосильний тягар на душі, але відкривши правду, вона може зруйнувати ту сім'ю до якої звик, і яку любить, Марко.

Марко виріс, побрався з Катериною, Ганна ж тим часом відчуває, що в неї залишилося не так багато часу, щоб розповісти синові правду. Коли ж Ганна відважилася на цей серйозний вчинок, то навіть „онімла”. Але жінка щаслива, бо тягар, що заважав жити все життя, знято. Правду відкрито, на душі легше. Марка шокувала ця новина, і тільки-но він зрозумів, що і як є, тільки-но обернувся до матері, а її вже й немає на цій землі. Ганна померла з легким серцем, чистою душею [1, с. 120].

Отже, жінка для Т. Шевченка – хранителька родинного вогнища, продовжувач роду, вона зберігає затишок оселі, саме вона здатна на будь-які жертви заради щастя своїх дітей.

Література

1. Жур П. Літо перше: З хроніки життя і творчості Т. Шевченка / Петро Жур. – К. : Дніпро, 1979. – С. 239 – 245.
2. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя / О. Кониський. – К. : Наукова думка, 1898. – 342 с.

У статті на прикладі образу головної героїні поеми „Наймичка” Т. Шевченка окреслено найвищий прояв материнської любові заради щасливого життя своєї дитини, вказано на жертвний характер поведінки наймички-Ганни.

Ключові слова: поема, образ, родина, взаємність, материнська любов .

Шпинюк Тетяна
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Петербург у творчості Тараса Шевченка

Історичне значення творчості та життєвого шляху Тараса Шевченка відіграє велику роль для мистецького та культурного життя України як незалежної держави. Ми не можемо собі уявити нашу літературу без творів Шевченка, які водночас розкривають сутність тієї епохи, в яку творив митець та мистецтво, в яке він також вніс свої прекрасні роботи. Адже безпосереднє становлення Тараса Шевченка як художника, митця формується у Петербурзі та державі, яка багато століть знушалася над українським народом. Це місто має вагомий вплив на формування творчих уявлень письменника, що репрезентуються у його творах.

Як текст Петербург досліджували у працях М. Анциферова „Душа Петербурга”, „Петербург Достоєвського”, „Петербург Пушкіна”, в яких застосовано „екскурсійний метод”, „що був запропонований його вчителем І. Гревсом. Саме праці М. Анциферова поклали початок дослідженням міста як істоти, він увів поняття „душі міста” [2, с. 31]. Слід також назвати праці таких дослідників, як В. Топорова „Петербургський текст”, В. Фоменко „Рецепція Петербурга у творах Шевченка та Гоголя”. Хоча ця тема розглядалася у певній структурі та взаємозв’язку, на мою думку, дослідження її в літературознавстві потребує більш поглибленого вивчення.

Метою нашої розвідки є визначення ролі Петербурга у творчості Тараса Шевченка на прикладі комедії „Сон”.

Наше завдання полягає у розкритті специфіки зображення Петербурга у поемі „Сон” Тарасом Шевченком.

Особливістю написання поеми „Сон” є те, що Тарас Шевченко хотів написати такий твір, який розкрив би людям очі на сутність тогочасної суспільно-політичної системи і показав: таким ось насправді є той лад, у якому нам доводиться жити. На допиті після арешту в 1847 році Шевченко так пояснив виникнення задуму цієї поеми: „Будучи ще в Петербурге, я слышал везде дерзости и порицания на государя и правительство. Вернувшись в Малороссию, я услышал еще

более и хуже между молодыми и между степенными людьми; я увидел нищету и угнетение крестьян помещиками, посессорами и экономами-шляхтичами, и все это делалось и делается именем государя и правительства” [1, с. 234].

У поемі представлено Петербург як „місто-смерть”, знищуючий лад, який протиставляє владу царату, яка немає певного свого порядку, боротьба та мовчання тих народів, які знаходяться під владою держави. Та на початку своєї подорожі ліричний герой милується архітектурою цього міста:

То город безкрайї.

Чи то турецький,

Чи то німецький,

А може, те, що й московський.

Церкви, та палати... [4, с. 209].

І не можна говорити лише про негатив, який викликає у нас Петербург, але й про його культурну цінність.

„У ХІХ столітті для Тараса Шевченка Петербург, зважаючи на обставини його появи в місті, був містом не просто чужим, а глибоко ворожим” [2, с. 31]. Тому Шевченко мав дві тези щодо міста – любов як до кульного центру та неосяжної архітектури, а з іншого боку – ненависть до тих, хто „розпинав нашу Україну / А вторая – доконала / Вдову сиротину” [4, с. 211]. Та почуття прекрасного заклало початок сприйняття Шевченком людського буття у зібраному образі контрасту між реальним та образним світом сучасника.

Петербург перш за все був символом неземної та творчої сили, яка огорнула молодого поета та художника. Згадаймо лише про роботи Шевченка-кріпака у Зимовому саду: „*Летние ночи в Петербурге я почти всегда проводил на улице или где-нибудь на островах, но чаще всего на академической набережной. Особенно нравилось мне это место, когда Нева спокойна...*” [1, с. 228]. Та передусім клеймо кріпацтва та знущання над народом залишили більш негативний слід в душі письменника. Для будівництва міста Петербурга було покладено багато сил українського народу, зокрема ресстрових козаків і ліричний герой виправдано дивується цьому:

...Дивлюся:

Палати, палати

*Понад тихою рікою;
А берег уштий
Увесь каменем. Дивуюсь,
Мов несамовитий!
Як то воно зробилося
З калюжі такої
Таке диво... отут крові
Пролито людської –
І без ножа... [4, с. 210].*

Ще більший гнів ми бачимо в наступних рядках, багатих на епітети, які уособлюють ненависть та правду про російського царя:

*О царю поганий!
Царю проклятий, лукавий!
Аспиде неситий!
Що ти зробив з козаками!
Болота засипав
Благородними костями;
Поставив столицю
На їх трупах катованих! [4, с. 211].*

У творчості Тараса Шевченка Петербург представлено у відкрито національному та соціально-історичному ракурсі, опозиція „Петербург – Україна” виступає безкомпромісно чітко, як опозиція „столиця імперії – національна окраїна” [2, с. 32]. Ця теза безпосередньо підтверджує нерозривність зв'язку Петербурга з Шевченком. Адже символічність цього міста із його докорінною історією та управління Україною (Малоросією), її вже без того пригнобленим народом, тому твір „Сон” є „одягненим у несерйозність ліро-епічним позовом на царат, у якому головним аргументом звинувачення є муштра та холуйство” [3, с. 32], що повинно в природному, абсолютно гуманному світі протиставлятися життєвим орієнтирам українського народу в звичайному селі. Тому постає питання: „А як терплять всі знущання над собою прислужники царя?”:

*До найстаршого...та в пику
Його як затопить!..
Та меншого в пузо –
Аж загуло!..а той собі*

Ще меншого туза...” [4, с. 209].

Ці „гідкі істоти” – підлабузники („блюдолизи”), кар’єристи („та товпляться, щоб то ближче стати коло самих”) – це люди „козачки” (яким свого часу був Шевченко), які повністю втратили почуття власної гідності, потреби в нормальному людському житті. Як Іван Франко образно назвав цю картину „генеральним мордобитієм” – кулак в цій царсько-мужицькій системі є символом влади та викривальним параметром всього устрою Російської імперії, яка заволодівши дужим, але „змученим” українським народом, нездатним певним чином боротися за свою свободу та визнання користується його послугами, але при цьому не маючи ладу в своїй системі управління. І тому гучна заява Т. Шевченка в „Сні”, що головні біди України є похідними від її поневоленого, закріпаченого і закутого в кайданами стану в Російській імперії є символічною правдою, на яку відкрив нам очі Тарас Шевченко.

Таким чином, Петербург в поемі постає в двох вимірах: як прекрасне місто, що наповнено чудовими будівлями, статуями, фонтанами і як місто-гнобитель українського народу, що дозволяє визначити погляди Тараса Шевченка, які полягають у позитивному ставленні (колиска культурного і мистецького становлення письменника) та критичному, а часом і засуджуючому (місто побудоване на кістках рідного народу, осередок царської деспотичної влади). Це може стати предметом наших подальших розвідок.

Література

1. Горова Ю. Топос Петербурга в контексті антиурбаністичного дискурсу романтизму („Сон” Т. Шевченка, „Дзяди” А. Міцкевича) / Юлія Горова // Романтизм між Україною та Польщею. Київські полоністичні студії. Зб. наукових праць. – К., 2003. – Т. 5. – С. 227 – 239. **2. Дмитренко В. І.** Рецепт Петербурга у творчості Тараса Шевченка / В. І. Дмитренко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – № 20 (207). – Ч. II. – 2010. – С. 31–36. **3. Фоменко В. Г.** Урбаністична проза: феномен міста в українській літературі : наук.-метод. посіб. для студ. філол. ф-тів вищ. навч. закл. / В. Г. Фоменко; Держ. закл. „Луган. нац. ун-

т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – 115 с. **4. Шевченко Т.** Кобзар. / Т. Шевченко. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1961. – 626 с.

У розвідці розглянуто специфіку зображення Петербурга на прикладі поеми „Сон”. Вона виявляється у трактуванні Шевченком цього міста як осередку культури, який має значний вплив на митців, приклад архітектурного мистецтва та управління малоросійськими землями.

Ключові слова: Петербург, кріпацтво, царат, комедія.

Інтерпретації творчості Тараса Шевченка в літературному процесі XIX-XX століть

Беловольченко Ганна
(Донецький національний університет)

Літературно-критична діяльність Пантелеймона Куліша

Із твердженням, що історія літератури є одночасно й історією уявлень про неї, які формує літературна критика – „рухома естетика”, авангард літературознавства, важко не погодитися. Літературна критика як одна з різновидів літературної діяльності складалася історично, підпорядковуючись суспільним і культурним умовам та одночасно змінюючи їх.

Пантелеймон Куліш – одна з центральних постатей українського літературного процесу XIX століття. Його безупинна діяльність нерозривно пов’язана з боротьбою нації за свою культурну самобутність і, звісно, активно впливала на формування національної самосвідомості українців.

Робота П. Куліша на літературному фронті тривала більше п’ятдесяти років, за цей час він встиг збагатити українську літературу літературознавчими, історіографічними працями, листами, художньою творчістю. Якщо уважно придивитися до творів та праць письменника, помічаємо, що у багатьох з них міститься велика кількість суджень про українську словесність, про її прояви у літературній сфері. І. Франко та С. Єфремов вважали його за „першого українського критика в справжньому розумінні цього слова” [1, с. 98]. Багатовікова боротьба української літературної словесності за існування поставала перед П. Кулішем як в аналітичному, так і узагальнюючому плані, такі закономірності були для П. Куліша основою тих принципів, які дослідник – а водночас і літератор-митець – намагався визначити для подальшого самобутнього розвитку української літератури.

У часи існування Кирило-Мефодіївського братства (тобто до 1847 р.) літературною критикою П. Куліш ще активно не займався, але внутрішню готовність до такої праці формував уже тоді. За змістом його готовність була широкомасштабною і водночас полемічно загостреною.

Прикметно, що як історико-літературна, так і літературно-критична діяльність П. Куліша виступала одним із головних елементів культурницької та національно творчої системи, котра перебувала у взаємодії з його власною художньою творчістю, що мала значення практичного втілення ряду його ж естетичних засад. Ця особливість призводила до незвичайного синтезу у його роботах: вільні, незалежні ідеї, які йшли з глибини душі, перегукуючись зі сміливою фантазією, проникали у літературно-критичні праці; і навпаки, реальні факти, які спостерігав автор у повсякденному житті ставали матеріалом для художніх творів.

Але на характер його літературно-критичної діяльності не могли впливати лише зовнішні чинники. П. Куліш, як і будь-яка людина, мав свій особливий внутрішній світ, який і впливав на формування світогляду митця. Життя Куліша (за М. Зеровим) було „*неспокійним, баламутним, невпорядкованим*”, що у свою чергу також знайшло відображення у його писаннях [1, с. 132]. Адже спосіб життя, оточення накладають значний відбиток на тому, чим людина займається, а особливо, як вона це робить (її настрої, підхід до завдання, належні висновки тощо). Усі літературно-критичні матеріали, що належать П. Кулішеві, містять у собі аналіз не тільки змісту твору, а й життєвих перипетій, що сприяли його написанню, аналіз самої постаті автора. Виходячи з таких рис і персональних особливостей „*Куліша-людини*”, не є дивним те, що світ зустрів „*Куліша-критика*”. Ю.Шевельов зауважував, що „в усьому цьому Куліш не тільки аналітик, а і провідця, організатор, прокладач шляху... Він пропонує, він застерігає, він кличе, радить, наказує, вимагає, втручається, картає, загрожує. Як ветхозавітний пророк, він один знає правду, путь спасіння і майбутнє. Але він також і вчитель...” [1, с. 132].

При дослідженні української літератури П. Куліш займає таку позицію, в якій поєднує вираженість (з урахуванням усіх

правил конструктивності критики) з непогамованим духом новаторства. Він дає змогу по-новому поглянути на набуток своїх співвітчизників, надавши своє бачення літературному процесу, бачення всього, що склало цікаву йому та співвітчизникам українську літературну спадщину. За „співпрацею” Куліша у творі розкривається новий смисл та глибина, осягаються нові горизонти написаного. Критичним матеріалам П. Куліша притаманне виразне, самобутнє та, головне, новаторське слово, що просто не могло не викликати бурхливої реакції громадськості.

На літературно-критичній ниві він, – наголошував М. Зеров, – *„визначався добірним смаком, але з особливим завзяттям клав наголос на розходженні своїх поглядів з оцінками громадськими: завзято нападався на те, що шанував читач, і підносив те, що „минали байдужі очі...”* [2, с. 543].

Літературно-критична спадщина П. Куліша, його діяльність як ініціатора літературного життя 40-60-х років XIX ст. і в наступні десятиліття аж до смерті 1897 року яскраво ілюструють всю складність становлення літературної критики в Україні у період тоталітарних часів, показують, наскільки хиткою у той час була її позиція, а особливо положення літератора-критика у суспільстві. У 1859 році він свідчить, що *„нашої” критики ще немає*”.

Значна частина творчої спадщини П. Куліша залишається актуальною й сьогодні, пропонуючи зразки й способи постановки тих чи інших художніх, історико-філософських, літературних проблем, виступає живим імпульсом сучасного розвитку знання про духовність України і, будучи суголосною сьогоденню, перебуває в центрі творчих суперечок, без яких немає руху вперед.

Література

1. **Федченко П.** Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія / П. Федченко. – К. : Либідь, 1998. – 352 с. 2. **Зеров М.** Твори : У 2-х томах. – Т. 2. – К. : Дніпро, 1990. – 843 с.

У статті досліджено характер та особливості літературно-критичної діяльності П. Куліша. З'ясовуються причини появи полемічних суджень письменника та його вплив на загальнолітературний процес в Україні.

Ключові слова: літературна критика, естетичні засади, громадська думка, аналітика.

Косюк Наталя
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Постать Тараса Шевченка в дослідженнях Павла Зайцева та Євгена Кирилюка

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля.
В. Симоненко*

Тарас Шевченко!... Це ім'я дорогоціною перлиною виблискує у золотій скарбниці світової культури. Його життя та творчість протягом багатьох років цікавить відомих учених та літературознавців. Кожний з них хоче пізнати Кобзаря як талановитого поета, відомого художника й просто людину, з усіма її чеснотами та вадами. Всі дослідники, які у своїх працях висвітлюють книгу життя митця, докладають масу зусиль, щоб нічого не залишилося поза увагою, щоб ми могли пізнати у Шевченкові не тільки його творчість, а й характер і душу.

Тепер, у ХХІ столітті, знаємо про поета надзвичайно багато та це ще більше розгарячує наш інтерес до такої величної постаті.

У цьому дослідженні порівняємо деякі життєві події Т. Шевченка в інтерпретації П. Зайцева та Є. Кирилюка. Зазначимо, що в передмові до книги Павла Івановича, Микола Глобенко писав: „У постійно несприятливих для шевченкознавчої праці обставинах українська наука не могла похвалитися багатьма ґрунтовно написаними розвідками про життя великого поета, хоч біографічних нарисів не

бракувало... Чимало важливих матеріалів стали приступними лише після 1917 року, коли революція відкрила доступ до архівів царської імперії” [1, с. 5].

Від того, що одержить людина в дитинстві, які свої якості характеру розвине, залежить багато в її подальшому житті. Євген Кирилук у монографії „Тарас Шевченко: життя і творчість”, про дитинство митця згадує так: „...в дитинстві у хлопчика зароджувалась любов до чарівної природи рідного краю. Пізніше в своїх творах він давав неповторні художні образи, в основі яких лежали враження дитячих і юнацьких літ” [2, с. 35], а П. Зайцев пише ширше, детальніше, розкриваючи здібності й таланти малого хлопчика: „Ріс Тарас, як більшість сільських дітей, під Божою опікою, але вже від самого малку вирізнявся з-поміж ровесників своїми здібностями. Навчився ліпити з глини „свіставки, жайворонків”, і завжди рисував щось вугіллям або крейдою, де далось – по стінах, по парканах. Був до всього цікавий, допитливий, хотів усе знати і рано почав жити думками у світі фантазії. Заспокоючи свою допитливість, довідався якомсь, що небо держиться „на залізних стовпах”. Постановив ці „залізні стовпи” побачити і пішов їх шукати. Відійшовши кілька верст від села, сп’явся на якусь високу „чорну могилу”, щоб розглянутися навколо, але побачив лише два села, і заблуканого хлопця підвезли до Керелівки якісь чумаки, що на них він набрів, блукаючи з думкою на другий день знову на шукання тих „стовпів” вирушити. Любив слухати оповідань людей дорослих, а також пісень. Мав надзвичайну пам’ять і пісень тих знав „силу без ліку”. Глибока вразливість і добра пам’ять відкривали йому інший таємничий світ фантазії, світ яскравих, небуденних образів і подій, що далі, то ширший і різноманітніший” [1, с. 16].

Намагання самостійно дошукатися до істини, допитливість, кмітливість, тяга до волі, до мандрів, фантазія, уміння цікаво передавати свої думки і спостереження, захоплювати слухачів розвивалися в Тарасові ще з дитинства. Ці якості дуже сприяли йому в освіті, письменницькій та художницькій діяльності, допомагали долати життєві труднощі, яких так багато траплялося на його шляху.

Євген Прохорович у своєму дослідженні згадав про випадок із життя митця, який показує, що Тарас Григорович – людина доброї душі та веселого характеру: *„У спогадах сучасників ми знаходимо різні згадки про своєрідну вдачу Шевченка. Одного разу, повертаючись з гостини в завірюху, поет і його супутниці потрапили у складне становище – коні збилися з дороги, а хуртовина посилювалася. Жінки перелякалися. Шевченко всіх підбадьорював спочатку пісню „Ой не шуми, луже”, а потім складеними ним віршами на тему метелиці.*

Про безкорисливість поета свідчить те, що він часто давав гроші тим, хто цього не заслуговував. О. Чужбинський зберіг нам такі слова Шевченка: „Я і сам не знаю, та нехай лучче тричі одурять мене, а все-таки учетверте подам тому, хто справді не бачив куска хліба” [2, с. 152].

„Він був надзвичайно ласкавий, м’який і наївно довірливий до людей, в усіх він знаходив щось добре й захоплювався часто людьми, що не були того й варті. Сам же він впливав (на інших) якось чарівливо, всі любили його, не виключаючи навіть слуг” [3].

У Тараса Григоровича, за словами П. Зайцева, була дивна, але потрібна звичка: *„Виходячи з дому, Шевченко мав звичай писати крейдою на дверях, куди вийшов. Гості, які його не заставали дома, теж писали там свої прізвища, іноді разом із висловами своєї пошани і захоплення; найбільше було таких українських записів, іноді навіть у віршованій формі” [1, с. 281].*

Надзвичайно впертою і працелюбною людиною був митець: *„Дю „жадобу праці” (вона була цілком мистецькою) можна пояснити лише надзвичайною інтенсивністю його моторо-творчих емоцій: Шевченко був під їх владою. В ньому завжди жила потреба відтворювати передумане, пережите, відчуте – чи побачене, чи почуте. Жила в ньому вічна потреба втілювати в словесні чи в пластичні образи все, що давали йому емоції сприймальні” [1, с. 323].*

У монографіях ми дізнаємося про справжнього Сина українського народу як людину із своїми чеснотами та вадами. Перед нами постає не тільки талановитий митець, який все своє життя присвятив творчості, а й просто людина, яка сумувала, розчаровувалася, раділа, закохувалася, мала надзвичайно багато

друзів і прихильників, але була самотньою. Тільки з цих досліджень життя та творчості Тараса Григоровича не варто робити висновки про те, яким же насправді він був, слід вдумливо читати його твори, пильно вдивлятися в картини і на основі цього по-новому відкривати для себе безсмертного Шевченка.

Література

1. Зайцев П. І. Життя Тараса Шевченка / Вид. підгот., іл. та прокоментував Ю. Іванченко; Передм. В. Шевчука. – К. : Мистецтво, 1994. – 352 с. **2. Кирилюк Є. П.** Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К. : Дніпро, 1979. – 266 с. **3. Енциклопедія** життя і творчості Тараса Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tshevchenko.name/uk/Studies/Zajcev.html>

У статті зроблено аналіз інтерпретації фактів біографії Тараса Шевченка представником діаспори Павлом Зайцевим і радянським шевченкознавцем Євгеном Кирилюком. Не зважаючи на заідеологізованість радянського шевченкознавства, можемо зробити висновок, що в дослідженнях постає перед нами образ людини, яка думала спочатку про долю народу, а потім – свою.

Ключові слова: біографія, інтерпретація, шевченкознавство.

Крікунова Валерія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Шевченківські мотиви в ліриці Петра Карманського

Петро Карманський – представник „Молодої музи”. Це літературне угруповання виникло у Львові 1907 р. під впливом нових літературних течій у Європі – „Молодої Бельгії”, „Молодої Франції”, „Молодої Австрії”, „Молодої Польщі”. Вплив ішов переважно через краківське літературне оточення, де в цей час навчалися й жили Василь Стефаник, Богдан Лепкий, Остап Луцький. Молоді українські модерністи (вони ще

називали себе й символістами: тоді не було чіткого розмежування цих понять) прагнули поєднати національну традицію з новою манерою поетичного письма, шукали в цій традиції, зокрема фольклорній, символіки, суголосної космічним візіям, містичним мотивам, які розуміли як прагнення подолати межі часу й простору, відведені кожній окремій людині в її біологічному існуванні.

У критиці про ранніх модерністів часто посилалися на авторитет І. Франка, який виступав проти їхніх естетичних засад, сформульованих в статті О. Луцького „Молода муза”. Так, він у статтях „З останніх десятиліть XIX віку”, „Старе й нове в сучасній українській літературі” та інших першим помітив і теоретично обґрунтував риси нової прози на зламі століть, саме йому належать найточніші й найглибші оцінювання й характеристики перших публікацій та книжок Петра Карманського. М. Євшан у критичній статті „Петро Карманський” та О. Білецький у статті „Двадцять років нової української лірики” досліджують моденістичні мотиви у поетичному доробку представника „Молодої музи”. Творчість П. Карманського дослідила Ганна Володимирівна Осадко у своїй дисертації „Знакові образи-символи як стильові чинники в поезії та прозі символізму (на матеріалі творчості Петра Карманського)” – представниця Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Як бачимо, у полі зору дослідників переважає модерністична спрямованість творчості П. Карманського, але ніхто з них не зробив ґрунтового дослідження шевченківських мотивів у поезії представника „Молодої музи”. Власне дана проблема і стала предметом нашого дослідження на прикладах поезій „За що тебе скатовано...”, „В моїй душі страшна порожня...”, „Кривавий плач України несеться...”, „Ходіть до мене...”.

Петро Карманський добре розумів, що тільки національно свідомі громадяни, які знають і шанують свою історію, традиції, культуру, спроможні побудувати самостійну, незалежну державу. Саме в патріотичній ліриці ми бачимо своєрідний перегук з поезією Тараса Шевченка періоду „Трьох літ”. „Три літа” – назва альбому, куди поет включив твори, що

мають гостро політичний характер („Розрита могила”, „Чигирине, Чигирине...”, „Минають дні, минають ночі”, „Кавказ”, „І мертвим, і живим...”, „Заповіт” та ін.). Проблема національного утвердження українців, майбутньої долі України особливо гостро постає у віршах Шевченка „Розрита могила” й „Чигирине, Чигирине...”. П. Карманський у своїй поезії „**За що тебе скатовано**” звертається не просто до цієї проблеми, але й дещо переспівує Шевченка. Навіть назва вірша „За що тебе скатовано...” трохи копіює рядки з першої сторони „Розритої могили”, Т. Шевченка: „Світе тихий, краю милий, / Моя Україно, / **За що тебе сплюндровано,** / **За що, мамо, гинеш?**” [1, с. 185]. Окрім назви автор запозичує у Шевченка образ могили – символ героїчного минулого України, його звитяг і поразок, уособлення духовної сили українського народу, його волелюбності: „Най ворог знає, що козацька сила / Єще не вмерла під ярмом тирана, / **Що кожда наша степова могила — / Се наша вічна непіміщена рана...**” [3], і у Шевченка: „Начетверо розкопана, / **Розрита могила.** / Чого вони там шукали? / Що там схоронили / Старі батьки? Ех, якби-то, / Якби-то найшли те, що там схоронили, / Не плакали б діти, мати не журилась” [1, с. 186]. Як у Шевченка, так і у Карманського образ могили пов’язаний із сумом та тугою за померлими козаками. До того ж Карманський у своєму вірші закликає до боротьби та помсти за померлих: „**Народе, встань!** Двигнися, гей лавина, / І грянь собою, щоб озвались гори! / **Нехай зірветься в бій ціла Вкраїна / І скине пута немочі й покори**” [3], у Шевченка ми бачимо цей заклик у славнозвісному „Заповіті”: „**Поховайте та вставайте,** / Кайдани порвіте / **І вражою злою кров’ю / Волю окропіте**” [1, с. 294]. Поет-модерніст переспівує поезію Тараса Шевченка, при цьому звертаючись не просто до тематики та проблематики віршів, а перефразовуючи окремі строфи та рядки.

У поезії „**Кривавий плач України несеться**” представник „Молодої музи” звертається до образу Прометей: „**Й нема між нами свого Прометей,** / Який зігрів би мертвяків до бою: / Лягла в могилах народна ідея, / А люд упився смутком і журою” [3], запозичуючи потрактування цього образу саме у Т. Шевченка з поеми „Кавказ”: „Споконвіку **Прометей** / Там орел карає, / **Що день божий добрі ребра / Й**

серце розбиває” [1, с. 270]. Шевченко розкриває цей образ побіжно, на перший погляд, ніби переспівуючи грецький міф про Прометея, але при прочитанні поеми „Кавказ” ми розуміємо, що автор оспівує саме лідера, здатного на самопожертву заради свого народу. А П. Карманський просто звертається на вже сформоване Кобзарем трактування образу Прометея-лідера, що зайвий раз підтверджує вплив шевченківських мотивів на творчість постшевченківських поетів. Петро Карманський у поезії „**Ходіть до мене...**” знову звертається до „Заповіту” Шевченка: „*Ходіть до мене: я від жалю млію, / Як бачу ваші очі, повні болю, / І серце хоче влити в них надію / **І записати заповіт на долю***” [3]. Поет бачить, що український народ страждає, але зробити з цим нічого не може, окрім того, як пожаліти та оспівати ці переживання: „*Я рани ваші **орошу сльозами**, / Як миром з дивних цвітів чудодійних, / **І заколишу теплими словами** / Жорстокі змори смутків **безнадійних***” [3]. Ці рядки містять своєрідний перегук з рядками з твору Шевченка „Думи мої, думи мої...”: „*А я... А я... / Тільки вмю плакати, / Тільки сльози за Україну... / А слова – немає... / А за лихо... Та цур йому! / Хто його не знає!..*” [1, с. 54]. Це свідчить про широке та не однократне звертання до творів Шевченка не тільки у ХІХ, але й у ХХ столітті.

Вірш „**В моїй душі страшна порожня...**” Петра Карманського можна порівняти з поезією Шевченка „В неволі, самоті немає...”, хоча ця поезія вже не відноситься до поезії „Трьох літ”, так як датована 1848 роком. Обидва поети описують самоту, на яку приречений митець, у Шевченка вона постає такою: „*В неволі, в самоті немає, / Нема з ким серце поеднати. / То сам собі оце шукаю / Когось-то, з ним щоб розмовлять, / Шукаю бога, а нахожжу/Таке, що цур йому й казати*” [1, с. 439], а у Карманського ми бачимо таку пустоту: „*В моїй душі страшна порожня, / Як в зимній келії черця, / **І я стою, як придорожна** / **Стара святиня без жерця***” [3]. На перший погляд, поети звертаються до різних мовних та стилістичних засобів, але трактування мотиву самоти і порожнечі залишається таким самим: обидва є самотними і відчувають пустку в душі. Настрій поезії Карманського залишається таким же як і Шевченка, поет навіть завершую

поезію тією ж нотою: „*А сірі дні пливають спроквола / І з груди рветься скорбний спів*” [3], порівняємо з Шевченком: „*А душу треба розважати, / Бо їй так хочеться, так просить / Хоч слова тихого. Не чуть, / І мов у полі сніг заносить / Не охолонувший ще труп*” [1, с. 439]. Отже, нічого нового у розкриття патріотичних мотивів, мотиву самоти, призначення митця, ролі лідера у житті народу Петро Карманський не ввів, а переспівав твори Шевченка, надавши їм життя у новому періоді української літератури.

Таким чином, ми побачили, що шевченківські мотиви залишилися актуальними у творчості поетів „Молодої музи”, тобто майже через пів століття. Вони не полишають свого значення і зараз, адже проблеми, які піднімає у своїй творчості Тарас Шевченко, а саме проблема народного лідера, проблема місця митця у житті народу, проблема пам’яті минулого свого народу, проблема патріотизму і т.д. залишаються актуальними і зараз.

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1999. – 672 с. **2. Євшан М.** Петро Карманський // М. Євшан. Критика. літературознавство. Естетика. – К. : Основа, 1998. – С. 175 – 180. **3. Карманський П.** Поезії // Клуб поезій / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=120&type=tvorch>

У статті розглянуто ремінісценції з творів Тараса Шевченка в поезії Петра Карманського. На початку ХХ століття у поезії молодомузівця не втрачають актуальності проблеми митця і мистецтва в житті народу, проблема історичної пам’яті та національної свідомості.

Ключові слова: пам’ять, митець, поезія, модернізм, Шевченко.

Лапта Альона
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Образ природи в поезії Тараса Шевченка й Олександра Олеся

*Всю вроду, всю красу безкраю.
Як втілити її, не знаю,
В словах, в пісні мої.
О. Олесь*

Людина і природа – це два нероздільних, взаємозв'язаних поняття. Зростаючи в обіймах природи, людина бере від неї все необхідне для життя: фізичного і духовного.

Тема природи завжди була однією з найплідніших у поетичній творчості всіх часів. Пошуки гармонії, душевного спокою, бажання зрозуміти глибинний зміст всього навколишнього, що відбувається в цьому світі, намагання знайти певні відповіді на питання у власному світобаченні, або у світобаченні інших людей, у Всесвіті змушували і змушують письменників звертатися до природи. Природа є вічним джерелом натхнення художників, поетів, письменників, композиторів...

Органічний зв'язок вічно мінливих і неповторних картин природи з внутрішніми переживаннями людської душі особливо помітний у творчості Тараса Шевченка та Олександра Олеся.

Метою статті є спостереження моделювання картин природи у прозових та поетичних творах Тараса Шевченка та Олександра Олеся, висвітлення спільних і відмінних рис, зіставлення та аналіз.

Тарас Шевченко майстерно зображав образ природи рідного краю у своїх прозових та поетичних творах. У поезії „Над Дніпровою сагою” природа у поета оживає, набуває людських рис. Старий явір стоїть понад берегом Дніпра й журиться, що назавжди залишиться без вірної дружини, так і посивіє в самотині:

*Що без долі, без родини
Та без вірної дружини,
І дружини і надії
В самотині посивіє! [5, с. 342].*

Звичайно, дерева сивіти не можуть, так само, як і журитися, але Тарас Григорович надає явору такого вміння. Ялинка з калиною змальовані в образі молодих, гнучких дівчаток, які сміються та співають, повбирані квіточками:

*А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи, співають* [5, с. 343].

„Неодноразово поет звертався до описів природи тоді, коли хотів підкреслити ту чи іншу атмосферу. Наприклад, поезія „Причинна” починається описом бурі, і це настроює читача на щось небезпечне, грізне, трагічне. Опис бурі надзвичайно майстерний” [1, с. 343]. Могутній Дніпро реве та стогне від поривів сердитого вітру. Місяць зблід, колихаючись між хмарами, наче човен на синіх хвилях. Чутно крик сичів та скрип ясеня. Все це настільки реалістично змальовано автором, що читач мимохіть поринає у той стан природи, відчуває, ніби буря починається і за його вікном.

Пізніше, туга за рідним краєм робить поета неначе ще більш вразливим на красу України. Образи, мальовані в пам'яті, виходять немовби ще більш одуховненими, ніж малюнки:

*Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає* [5, с. 122].

Все, чим гарна українська земля, небо, природа, люди, побут, постає тепер перед поетом у повній величі, мов щось найдороще в світі, найсвятіше, єдине та втрачене навіки.

Картини рідної природи були невід'ємною частиною творчості Тараса Григоровича Шевченка, і ці природні описи вдавалися йому надзвичайно. Після Т. Шевченка Олександр Олесь – другий поет за кількістю творів, які покладено на музику.

Олександр Олесь ненастанно шукав таких виражальних засобів, які з найбільшою точністю відображали б любов і

захоплення Україною, надії та розчарування, його журбу і радість:

Ні, забуття не дасть мені й сама природа...

Нехай вона і дивна, й молода,

Але її краса і врода

Твою красу і вроду нагада [4, с. 38].

Поезія „Чари ночі” увійшла до його вже згадуваної збірки „З журбою радість обнялась” і стала справжнім гімном життю, весні, коханню, що не може залишити байдужими молодих. Дослідники так висловлюються про вірш О. Олесья: „Сміються, плачуть солов’ї” – це поезія, красу якої можна порівняти з красою квітів: є квіти, до яких не можна доторкнутись навіть люблячою рукою. Від дотику вони в’януть, Такі інтимні поезії О. Олесья. Настрій більшості з них просто неможливо передати. При спробі перекласти його на мову прози він в’яне і зникає...”.

Пейзажну лірику поет будує на поєднанні оспівування краси природи з яскравим змалюванням настроїв ліричного героя й майстерною стилізацією фольклорних джерел, із музичною мелодійністю [2, с. 152]. Гармонійним, красивим, сповненим веселого настрою постає навколишній світ у поезії „Все навколо зеленіє”: *Все навколо зеленіє, // річка летіє і шумить... // Як тут всидіти у хаті, // коли все живе, цвіте, // скрізь дзвенять пташки крлаті, // сяє сонце золоте... // глянь, як весело в саду!* [4, с. 24]. Поетичний світ природи митець наповнює світлом, теплом – а, отже, красою, радістю, щастям, актуалізуючи асоціативні зв’язки світло – краса – радість.

У віршах Олександра Олесья цікавим і різноманітним постає світ фауни (поезії „Білі гуси летять над лугами”, „Ластівка”, „Курочка й лисичка”, „Снігурі”, „Біга зайчик-скакунець...” „Бджілка і зозуля”). Окремі образи представників фауни метафоризовані й естетично марковані: *Білі гуси летять над лугами, // в синім небі білють снігами, // в синім небі хмарками зникають... // Білі гуси на озеро впали... // Розцвіли, як купави великі...* („Білі гуси летять над лугами”) [4, с. 32].

„У передреволюційні роки з’являються нові, оптимістичні настрої. Олесь палко бажає побачити свій край нарешті вільним, розкутим, спроможним творити власну долю. У поезіях 1916 – 1917 років звучать і надії, і заклики, і докір, і сподівання” [3, с. 122]. Чи є слова прекрасніші за ті, з якими поет

звертається до бажаних гостей України – Сонця і Волі? Чи ж справдилися надії?

*В кривавім морі і вогні
Її, окрадену, збудили...
Вітри і вихори страшні
Її в повітрі закрутили* [4, с. 56].

Відчай, безнадія. Поетове серце сходить кров'ю від муки („В моїй душі не сходе сонце...”). Тоді, 1919 року, коли Україна, окрадена і зраджена, лежала в руїнах і кривавих шрамах, почалася трагічна сторінка життя Олеся, яку можна назвати одним словом - чужина. Він бачив, що більшовизм не дасть тієї волі, яку виходив зустрічати так сердечно. Було боляче, бо кривавий експеримент над народом тривав. У цей трагічний час Олесь звертається до образу Тараса Шевченка:

*Чому тепер тебе немає,
В ці дні безладдя і негод,
Коли над кручами блукає
Війною змучений народ?* [4, с. 123].

Отже, розглянувши образ природи у творчості Тараса Шевченка та Олександра Олеся, можемо дійти висновку, що картини рідної природи були невід'ємною частиною творчості обох поетів, і ці природні описи вдавалися їм надзвичайно. Любов і віра у світле майбуття українського народу допомагали Шевченкові вистояти, перенести злигодні й поневіряння. Образний світ Олександра Олеся також заснований на почутті, на переживанні, на суб'єктивному настрої, і це ліричне начало є всеохоплюючим і всепроймаючим у творах, різних як за тематикою, так і за жанровою природою. Для обох митців Україна – це та земля, де змужніла його душа, де він себе відчуває людиною і творцем, де мріє закінчити своє життя.

Література

1. Дзюба І. М. У всякого своя доля : Літ.-крит. нарис. – К., 1989. – 261 с. **2. Підгородецька І. Ю.** Світ краси в мові творів Олександра Олеся для дітей // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия „Филология. Социальные коммуникации”. – Том 25 (64) – № 1. Часть 1. – С. 149 – 153. **3.**

- Пільчук І. І.** Народнопоетична основа образу України в ліриці Шевченка // Зб. праць ювілейної десятої наукової Шевченківської конференції. – Канів, 1961. – С. 120 – 134.
- 4. Олесь О.** Все навколо зелене : Вірші, поеми, казки: Для мол. та серед. шк. віку / О. Олесь. – К. : Веселка, 1990. – 318 с.
- 5. Шевченко Т. Г.** Кобзар. – К., 1987. – 503 с.

У статті проведено спостереження за специфікою моделювання картин природи у прозових та поетичних творах Тараса Шевченка та Олександра Олесья. Аналіз засвідчив створення особливих пейзажних малюнків митцями, що є свідченням, у першу чергу, любові до України.

Ключові слова: пейзаж, Україна, метафора, малюнок.

Марченко Валерія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Іван Франко про роль і місце Тараса Шевченка в українській культурі

Могутнє слово Тараса Шевченка супроводжувало Івана Франка протягом усього творчого життя. До цього питання не раз зверталися такі дослідники, як М. Гнатюк, Р. Гром'як, П. Федченко, Т. Гундорова й багато інших. На творчості свого великого попередника Іван Франко зростав як поет, водночас ще не меншою мірою вона цікавила його як дослідника. Основна мета нашої статті полягає в спробі оглянути дослідницькі перспективи шевченкознавчих студій І. Франка.

Особливе значення І. Франко має як уважний аналітик, оглядач, інтерпретатор творчого феномену Кобзаря. Саме І. Франко поставив питання національного, історико-культурного, політичного значення цього останнього для українців багатьох поколінь. Наскільки він був відданий ідеям Шевченка, свідчить те, що за своє життя він написав понад п'ятдесят наукових праць про нього, серед них „Темне царство”, „Із секретів поетичної творчості”, „Переднє слово” (1889), „Тополя” Т. Шевченка” (1890), „Причинки до оцінення поезій Т. Шевченка” , „Політична поезія Шевченка” тощо. Звернемо

увагу на статті „Із секретів поетичної творчості” та „Темне царство”. Естетичний трактат „Із секретів поетичної творчості” постав під впливом вагомих відкриттів у психології в останні десятиліття XIX століття, що швидко переносилися до проблемно-тематичної царини інших гуманітарних наук. В українському літературознавстві І. Франко створив прецедент плідної співпраці психології й літературознавства. Її значення полягає в глибині й переконливості постановки й розв’язання питань естетико-художньої природи на прикладі Шевченкової поезії. Дослідник виокремив два головних „змісли” народження художніх образів – зоровий та слуховий; пов’язав їх з характером різних видів мистецтва – поезії, музики, малярства – й шляхом їхнього зіставлення сформулював закони мистецької діяльності. Показово, що формулюючи закони сучасної творчості, Франко апелює до творчості Шевченка, в якій знаходить і показує читачам дію трьох законів асоціації ідей, що виявляються в могутніх засобах художнього зображення: контрасті, градації й пуанті.

Загальновідомо, що Т. Шевченко був професійним митцем, дивився на світ як поет і живописець, і саме цей синтез лежить в основі його художнього мислення. Творені ним тексти повністю відображають цю складову. На думку Франка, людина має п’ять відчуттів. Поезія є продуктом душевних функцій, тому відчуттєвий матеріал є основою поезії. За прикладами критик звертається до поезії Тараса Шевченка. Наприклад, поезія „Садок вишневий коло хати”. Тут зорові й слухові образи об’єднані в гармонійні ансамблі: зоровий образ „вишневого садка”, слуховий образ гудіння хрущів, динамічно-зоровий „плугатарі з плугами йдуть”. Правдиві поети свідомо чи несвідомо впливають на наші відчуття, створюючи легкі образні асоціації, що заторкують архетипальні комплекси суб’єктивної психіки.

„Темне царство” – назва однієї з перших статей Івана Франка про Тараса Шевченка. Звертаючись у статті до баладного жанру в творчості Т. Шевченка, І. Франко, говорить про літературний твір не тільки як естетичний вияв духу письменника, а й як про один із проявів духовного життя цілого суспільства у певну епоху. Для дослідника „поети людові, ті, що цілою своєю істотою стоять на ґрунті традиції і неначе тонуть у

ній, майже не творять нічого від себе. Вони знаходять готові мотиви, звичайно в виді якихось простих оповідань, анекдотів або слухачів, і надають їм повну, традицією утерту форму або щонайбільше комбінують їх в спосіб більше або менше простий з іншими подібними традиційними елементами”. Дослідник вважає, що хоч у ранніх творах Тараса Шевченка важливе значення має елемент традиції, все-таки його індивідуальність починає проявлятися чимраз сильніше.

На нашу думку, шевченкознавчі дослідження І. Франка є важливим джерелом для подальшого студювання історії української літератури. Доробок Івана Франка як дослідника творчості Тараса Шевченка і сьогодні зберігає своє значення, він дає нам надійні наукові орієнтири в осмисленні феномену геніального поета у світовій культурі.

Література

1. Франко І. Темне царство // Франко І. Зібр. творів : У 50 т. – Т. 26. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 142. **2. Франко І.** Із секретів поетичної творчості // Зібр. творів : У 50 т. – Т. 26. – К. : Наук думка, 1984. – С. 45

Межинська Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Не поет – бо це ж до болю мало: образ Шевченка в поезії Є. Маланюка

*Той не поет,
Хто не відчує
спраги змагання.
Хто затаїться
в баиті мовчання,
Як анахорет.
Микола Вороний*

Кожна епоха по-своєму прочитує ті мистецькі твори, які складають „золотий фонд”, або ж класику тієї чи іншої народності, чим власне і забезпечується діалог часів. Не дивно, що твори Шевченка також піддавалися спробі модерного

прочитання. Особливе зацікавлення у цьому плані становлять твори митців ХХ століття, зокрема Євгена Маланюка. Далеко не останнє місце займає постать та творчість Шевченка у публіцистиці Євгена Филімоновича, проте об'єктом нашої наукової розвідки стали ті зразки поетичної спадщини митця, що присвячені Тарасу Григоровичу, зокрема поезія „Шевченку”.

Мета розвідки – визначити особливості потрактування мистецької спадщини Шевченка, особисте ставлення Маланюка до постаті митця. Завдання: визначити особисте ставлення Маланюка до постаті Шевченка; вказати ті засоби образності та тропи, які посилюють та підкреслюють цю думку.

Поезія Є. Маланюка „Шевченко” була написана 1930 р. і ввійшла до збірки „Земля і залізо”. У цьому вірші Євген Филімонович роздумує над значенням мистецького здобутку Тараса Григоровича, намагається визначити важливість його діяльності і як творчої особистості, і як представника суспільства.

Вірш складається з трьох чотиривіршів, рядки яких поєднані перехресним римуванням, та одного двовірша, з суміжним римуванням.

Не поет – бо це ж до болю мало,

Не трибун – бо це лиш рупор мас,

І вже менш за все – „Кобзар Тарас” [2], – так пише про Шевченка автор. Й дійсно багатогранна діяльність Тараса Григоровича не дає нам права назвати його лише поетом, оскільки він ще й етнограф, автор підручників, картин, гравер тощо. „Рупором мас” його також важко назвати, бо митець не стільки виголошує бажання та наміри своїх співвітчизників, стільки показує реальну картину життя українців, висловлює своє ставлення до цього явища та занепокоєння, яке подекуди переходить у відчай. Життєвий шлях Шевченка є ствердженням того, що кожна людина повинна прагнути вдосконалення, а обдарована, просто зобов'язана. Людина, що зупиняється в своєму розвитку – морально помирає. А тому назвати Шевченка співцем народним, тобто „Кобзарем” також не можна – він не просто переспівує сторінки з життя України, він їх аналізує, вносить певні філософські погляди.

Підібрати якусь одну номінативну одиницю на позначення мистецького здобутку Шевченка просто не можливо:

*Він, ким зайнялось і запалало.
Скорше – бунт буйних майбутніх рас,
Полум'я, на котрїм тьма розтала,
Вибух крові, що зарокотала
Карою за довгу ніч образ.
Лютий зір прозрілого раба,
Гонта, що синів свяченим ріже,
У досвітніх загравах – степа
З дужим хрустом випростали крижі [2].*

У цих двох строфах автор вдало використовує алітерацію та асонанс. Так, наприклад, надміру використовуючи літеру „р” та „б” автор досягає ефекту грому, бурі, морального наснаження, що постало на фоні незадоволення різними чинниками буття, та протидії їм, як неприйнятним:

*Він, ким зайнялось і запалало.
Скорше - бунт буйних майбутніх рас,
Полум'я, на котрїм тьма розтала,
Вибух крові, що зарокотала
Карою за довгу ніч образ.*

*Лютий зір прозрілого раба,
Гонта, що синів свяченим ріже,
У досвітніх загравах - степа
З дужим хрустом випростали крижі [2].*

Використання асонансу (повторення літер „у”, „а”, „о”, „і”, „и”) надає поезії милозвучності, додаткової музичності:

*Він, ким зайн[’а]лось і запалало.
Скорше – бунт буйних майбутніх рас,
Полум[’я], на котрїм тьма розтала,
Вибух крові, що зарокотала
Каро[’йу] за довгу ніч образ.
Л[’у]тий зір прозрілого раба,
Гонта, що синів св[’а]ченим ріже,
У досвітніх загравах - степа
З дужим хрустом випростали крижі [2].*

За Маланюком, поряд з таким бунтівним незадоволенням, втомленістю від несправедливості, у Шевченкові поєднується ще й ліричне, романтичне начало, затишок родинного дому:

А ось поруч – усміх, ласка, мати

І садок вишневий коло хати [2].

Таке різке протиставлення „спокою” та „бури” нагадує нам самого Маланюка, а точніше його одвічний вибір між „стилетом” та „стилосом”. На відміну від Євгена Филімоновича, Шевченко не стоїть перед проблемою вибору одного з двох понять буття, він доцільно їх поєднує, і в цьому виявляється його унікальність і як митця, і як особистості.

Ще однією особливістю поетичного письма Шевченка є те, що Тарас Григорович використовує художні тропи, засоби образності не для того, щоб перенести читача у зображуваний ним світ, а щоб перенестися самому. Саме тому в читача й виникає ототожнення образу автора, а не власного „Я”, з образами творів.

Таким чином, Є. Маланюк вважає Шевченка явищем набагато змістовнішим, ніж ми звикли це уявляти, але поряд з цим вказує на ті риси, захоплення, що притаманні будь-кому з нас. Для Маланюка Тарас Григорович – це не лише унікальна постать у мистецькому житті, а й своєрідна особистість, яка зуміла поєднати у собі не поєднані речі („стилет” і „стилос”), глибоко та змістовно проаналізувати життєві принципи, моральні засади, зрозуміти їх та внести в них свої корективи.

Література

1. Вороний М. К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / Упоряд. і приміт. Т. І. Гундорової. Автор вступ. ст. і ред. тому Г. Д. Вервес. – К. : Наук. думка, 1996. – 598 с. **2. Маланюк Є.** Шевченко / Євген Маланюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://storinka-m.kiev.ua>

У статті простежено спільне й відмінне в поетичній спадщині Тараса Шевченка та Євгена Маланюка. Аналіз засвідчив захоплення представника української діаспори

творчістю Кобзаря, цілісністю його натури, наполегливістю в досягненні поставленої мети.

Ключові слова: митець, цілісність, поетика, строфіка.

Мещерікова Катерина
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Провідні мотиви лірики Тараса Шевченка в поезії Богдана Лепкого

Кожний, хто вивчає творчість Великого Кобзаря, переконується, що вона має світове значення. Твори великого сина України перекладені багатьма мовами світу. Про світову славу Тараса Шевченка свідчать пам'ятники, встановлені у різних країнах: Канаді (Палермо), Сполучених Штатах Америки (Вашингтон, Нью-Йорк), Франції (Париж), Румунії (Бухарест).

Як сказав М. Петришин: „Є такі постаті в нашій історії, які вбирають у себе живу душу народу, стають невід'ємною частиною його життя. Такою постаттю для нас, українців, є Тарас Григорович Шевченко – духовний батько української нації” [1, с. 12].

Ім'я Шевченка ніколи не підлягало забуттю. Мало хто з великих людей був таким популярним за життя. Про поета говорили завжди і багато. В 40-х роках ХІХ століття поезії Шевченка були особливо популярними серед молоді. Перше видання „Кобзаря” зробило митця відомим на теренах Російської імперії, у тому числі на українських землях, що входили до її складу.

Тарас Шевченко, митець та громадянин, став для Богдана Лепкого, як і для більшості представників його покоління, прикладом для наслідування. У 1903 р. Б. Лепкий у листі до К. Студинського відзначив: „Шевченко, его злидні та его сила і невгнутість духа най будуть нам приміром і заохотою в борбі” [2, с. 9], тим самим заманіфестував свою повагу до духовного батька українства. Інтерес до Т. Шевченка проявився в усіх напрямках діяльності Богдана Лепкого – поета, вченого, публіциста, промовця, декламатора, редактора, перекладача,

художника, мистецтвознавця, тому варто говорити про постать Кобзаря як центральну в культурологічній спадщині автора пісні „Чуєш, брате мій” [2, с. 9].

Метою нашого дослідження є простежити вплив поезії Т. Шевченка на світогляд Б. Лепкого, творче використання останнім образів і мотивів Кобзаря.

Ще в ранньому дитинстві надзвичайне враження справили на малого Богдана Шевченкові вірші, що несли його в дитячій уяві до Дніпра, на Запорізьку Січ, відкриваючи перед ним „такий широкий світ”, де „так далеко видно, так легко дихати грудям... Україна” [3, с. 92]. Продовжуючи традиції Т. Шевченка, молодий поет став співцем рідного краю, краса природи якого причарувала його на все життя та породила десятки ліричних шедеврів, що стали своєрідною візитною карткою митця. У той же час, у ранніх творах виразно звучала і громадянська позиція письменника. Із обуренням і болем бачив Б. Лепкий, що втрачені державницькі основи: нема української влади, бо „чужі” Україною правлять, нема власної держави – земля „власна”, та не „своя” („Я не дивлюся на село...”); нема української нації – сини України на чужій ниві працюють, „як наймити”. Сама ж Україна запала у глибокий сон („Спросоння”) [4, с. 200].

Богдан Лепкий бачив свій обов’язок громадянина у тому, щоб словом збудити приспану тяжким сном Україну, вивести народ на шлях волі, воскресити в ньому козацький дух. Услід за Шевченком він запитував: „Хто ми?” („Весна народів”). За ним же відповідав, що „ми” – нащадки славного козацтва; повернувшись до батьківських традицій, „ми” віднайдемо себе, пробудимось зі сну, загартуємо волю і – порвемо кайдани („Я не дивлюся на село...”) [4, с. 201].

Поезія Б. Лепкого – небуденна подія в українській літературі. Багата за охопленням явищ життя (історичне минуле, національно-визвольна боротьба, морально-етичні пошуки народу, його духовно-культурний розвиток, звичаї, традиції), різноманітна за жанрами та художніми засобами поетична спадщина поета, така, як і у Тараса Шевченка. Лепкий – і тонкий лірик тужливо-меланхолійного складу, і проникливий співець природи у її динамічному русі, і поет-пісняр, що тяжів до народно-пісенних форм:

*Розкинеться земля –
Від заходу на схід
Неділена, ціла,
Від заходу на схід,
Як море, як вода –
Ти дав їй кров і ніт,
Вона буде твоя [1, с. 12].*

„Журавлі” („Видиш, брате мій”) – один із найтрагічніших ліричних віршів поета, навіяний мотивами осені, твір, де власне, стирається грань між життям і смертю (аналогія „Думки” („Тече вода в синє море”) Тараса Шевченка):

*На чужині не ті люде, –
Тяжко з ними жити!
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.
Сидить козак на тім боці, –
Грає синє море.
Дунав, доля зустрінься, –
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак – шляхи биті
Заросли тернами [5, с. 9].*

Вже понад шістдесят років ця драматично-поетична мініатюра Б. Лепкого, озвучена 1915 року його братом Левом, живе безіменно як народна пісня. Важко назвати інший вірш поета кінця XIX – початку XX сторіччя, який би з такою емоційною експресією передавав почуття любові до рідного краю, біль розлуки з ним:

*Видиш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнуром
Журавлі у вирій.
Кличуть: кру! кру! кру!
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилонька зітру,
Крилонька зітру [1, с. 12].*

Шевченко – центральна постать не лише в історії української літератури, а й у всьому культурному житті України. У Шевченкові ми і зараз бачимо нашого сучасника і соратника, він дорогий, близький нам своїм немеркнучим словом, бо слово це звеличує красу боротьби і перемоги, виховує найкращі людські почуття, закликає до дружби і творчого співробітництва народи світу.

Література

1. Петришин М. Тарас Шевченко – духовний батько нації! // Газета № 8. – 2009. – 12 с. **2.** [Електронний ресурс] // Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 362 (К. Студинський), оп. 1, спр. 335. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ues/2010_5_1/Articles/23_Biluk.pdf. (Дата звернення: 21.11.2012); **3. Лепкий Б.** Казка мого життя. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 1999. – 304 с.; **4. Білик Н.** Постать Тараса Шевченка в культурологічній спадщині Богдана Лепкого // Україна – Європа – Світ. – 2006. – с. 200 – 204. **5. Тарас Шевченко.** Кобзар: З поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича. – Канада, 1960. – 430 с.

У статті досліджено постать Тараса Шевченка і його лірики в поезії Богдана Лепкого. Також простежено вплив поезії Шевченка на світогляд Лепкого, зокрема, творче використання останнім образів і мотивів Кобзаря. Висвітлене те, що Шевченко проявився в усіх напрямках діяльності Богдана Лепкого як поета, вченого, публіциста, промовця, перекладача, художника, пісняря тощо.

Ключові слова: творчість, Кобзар, поезія, лірика.

Сеймовська Анна
(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Трагедія жіночої долі в повісті Марії Матіос „Москалиця”

Не одне десятиліття образ жінки та інтерпретація жіночої долі цікавила багатьох майстрів художнього слова. Насамперед, це і Т. Шевченко, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Грабовський, А. Малишко, Б. Олійник, В. Симоненко та багато інших. Особливо, тема трагедії жіночої долі, образ жінки-страдниці, жінки-матері є одним з лейтмотивів у творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Ця тенденція простежується і у письменників-сучасників, поціновувачів українського слова, зокрема, у творчості Марії Василівни Матіос. Образ жінки знаходить своє місце у багатьох творах авторки. Нашу ж увагу в цьому аспекті привернула повість Марії Матіос „Москалиця”. Творчість письменниці, безперечно, посідає надто вагоме й виважене місце в літературному контексті сьогодення, і з'ясування домінант стилю спадкоємиці І. Вільде, О. Кобилянської, представників Покутської трійці дає можливість для цілісного сприйняття української прози як безперервного потоку. Не дивлячись на багатющу низку досліджень доробку авторки науковцями й критиками в працях І. Андрусяка, Є. Барана, А. Богуславської, Я. Голобородька, Т. Дзюби, А. Дімарова, Д. Дроздовського, П. Осадчука, Д. Павличка, І. Римарука, Р. Семківа, Т. Тебешевської, С. Філоненко, Б. Червака, М. Якубовської та ін., її творчість викликатиме читацький інтерес і жваву дискусію.

Актуальність нашої літературознавчої заяви полягає, насамперед, у тому, що повість, як і сам образ головної героїні твору, є недостатньо досліджуваним. Це не дивно, адже твір вийшов друком тільки у 2008 році

Метою нашої студії стало завдання спробувати дослідити трагедію жіночої долі в повісті „Москалиця” у аспекті шевченківських традицій.

Сама Марія Матіос зізнавалась, що писала цю книжку власною кров'ю, а потім півтора місяці ні з ким не розмовляла. І це не дивно, адже вся повість пройнята жалем та тугою, співчуттям до головної героїні твору.

Отже, звернемося, безпосередньо, до твору. Оповідь переносить нас у нелегкі часи УПА, пройняті кровопролиттям та стражданнями людей. Дія відбувається на Західній Україні. У село під назвою Панська Долина вривається русацьке військо. Русаки грабують, убивають людей та гвалтують жінок. Не оминула ця тяжка участь і молоду дівчину Катрінку: її дівочу честь та красу згубив якийсь москаль. Слід зауважити, що авторка, імовірно, не даремно дала таке ім'я героїні свого твору М. Матіос створила цей образ-алюзію на Шевченкову Катерину з однойменної поеми великого Кобзаря, доля якої також була нелегка. Свою доньку, народжену від москаля, Катрінка вирішила назвати Севериною. Саме вона – байстрючка – розгорнула й осучаснила традиційний класичний сюжет долі матері-покритки.

Северина, можна сказати, уже „народилася” з тяжкою долею та нелегкою вдачею: „...безкості сільські язики таки задовго до церковної книги припечатали новонародженій дитині її довічне ім'я – москалиця... назвисько москалиця прилипло до дитини не згіри, ніж би його навмисне смолили віхтем чи припечатували тавром до самої шкіри” [1, с. 194]. Трагізм образу підсилює і рання смерть Северинової матері: дівчинка залишається зовсім сама на осуд та зневагу людей-односельчан. З цього часу дівчина залишається самотньою і фізично, і морально: „Падати на лежанку з порога нікому: гості до неї не ходили – не було коли та й не було кому гостювати в Северининій хаті” [1, с. 205]. Слід зазначити, що образ Северини є втіленням самотності та відлюдкуватості протягом усього твору. Адже, навіть вмираючи, вона була на самоті, як і протягом усього свого життя. Северина не боялася людей – вона просто не хотіла до себе нікого підпускати. Відраду жінка знаходила тільки у тваринах, природі та спілкуючись із маленькою дівчинкою Іванкою Борсуковою.

Не дивлячись на свою відчуженість від людей та похмурість, образ Северини у творі – образ людини з доброю

душею та серцем. Ставши мольфаркою та знаючись на цілющих травах, Северина допомагає людям: „*Отак вона й живе – дні людям продовжує. Вони їй за те з голоду не дають умерти. Чи одєжину яку з торжка принесуть. Чи просто поговорять. Уже добре. Та ще когось за зіллям пришлють*” [1, с. 207].

Та наш менталітет такий, що люди „віддячили” жінці за її доброту від усього серця, пустивши плітку по селу, що вона – відьма. М. Матіос змушує свого читача здригнутися, наділяючи свою героїню байдужістю. Але це не просто байдужість, це якась аж нелюдська холодокривність: „*До Северини також дійшли ці бесіди. На що вона лише сплюнула, а далі засміялася.*”

Коротко.

Глухо.

В себе.

Аж здригнулася та, що переказувала їй сільську брехню” [1, с. 210].

Такої холодокривності авторка досягає за допомогою того, що текст переривається стислими ударними реченнями, написаними кожне з абзацу, які вносять динамізм та напругу в оповідь. Вони скупі на художні засоби, тому немов розривають текст, наче вигуки душі. Ці місця додають оповіді розмаїття, суто візуально привертають увагу.

Образ Северини у творі – трагічний і, разом з тим, традиційний образ сироти: вона не має ані матері, ані батька, ані чоловіка, ані дітей, ані подруг. Він уособлює морально сильну та стійку людину, яка, не дивлячись на свою тяжку жіночу долю, не падає духом. Підтвердженням цьому є той факт, що у творі ми не можемо знайти ні жодного монологу, ні жодної сцени, де б героїня скаржилася на свою тяжку жіночу долю. Авторська характеристика героїні стисла, проте суворо морально стійка: „*Коли б хто знав, що вона насправді в голові своїй думає...та вона ні Василеві, ні Семенові сказати того не може*” [1, с. 219].

Северина протягом всього свого життя ні про що не шкодувала. Не шкодувала і про те, що Бог їй не дав змоги відчувати радощі кохання і турботи материнства (материна покара сказала на фатумі москалиці): „*Чоловіка не хотіла ніколи...бо не хотіла. Може, кров якусь не таку мала. Може, за давнього страх перед повтором матеріної історії зробив її нечулою. Але*

не хотіла, то й не хотіла. Що тепер? Не було кого хотіти. Та й чоловіки не полювали за нею, бо спершу не мала чим принадити...а далі – тільки відлякувала. Тепер байдуже” [1, с. 221].

Марія Матіос, показуючи тяжку жіночу долю своєї героїні, не наділяє її зовнішньої красою. Северина „гарна” усередині. Тим самим, не отримавши нічого доброго від долі і не почувши нічого ласкавого від людей, Северина повністю віддає себе Богу. Протягом усього твору авторка створює набожний образ своєї героїні, вона молиться кожного дня, поститься. Імовірно, ця віра в Бога і допомогла жінці вижити в тяжкі роки війни.

Отже, досліджуючи трагедію Северининої долі-фатуму, авторка стверджує, від нього не можна було кудись подітись. Трагедія долі Северини не в ній самій, а спокуті за батьківські гріхи, у тому оточенні, де вона жила, у менталітеті соціуму.

Образ Северини у творі – це еволюція Шевченкових покриток, особистісних трагедій їх полишених дітей. Це образ жінки, яка в силу дитячих травм на все життя позбавилась здатності та бажання любити. Кров її, як вона якось встановила, холодна, як у риби.

Заявлена нами тема невичерпна й багатоаспектна, сподіваємося, вона спродукує різноманітні літературознавчі, культурологічні, філософські дискусії. Це дослідження допоможе поглибити уявлення про авторський індивідуальний стиль Марії Матіос, бо він увібрав у себе як людські риси самої письменниці, головні риси нашої доби, так і традиції класичних зразків.

Література

1. Матіос Марія. Вибране / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2010. – 424 с. **2. Родик К.** Марія Матіос : полювання за Часом. (рец. на книгу „Москалиця”...) / Костянтин Родик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1349/164/47559/>

У розвідці зроблено спробу дослідити трагедію жіночої долі в повісті „Москалиця” в аспекті шевченківських традицій.

Доведено, що пропонований авторський міф, безперечно, посідає надто вагоме й виважене місце в літературному контексті сьогодення у з'ясуванні доміант стилю спадкоємиці І. Вільде, О. Кобилянської, представників Покутської трійці, і дає можливість для цілісного сприйняття української прози як безперервного потоку. Заявлений аналіз – це еволюція Шевченкових покриток, особистісних трагедій їх полишених дітей.

Ключові слова: мати-покритка, традиційний образ, еволюція шевченківської традиції.

Трудненко Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка,
Ровеньківський факультет)

Шевченківські традиції у прозовій творчості Марка Вовчка

У літературі кожного народу, серед її великих творців, є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Таким поетом українського народу є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського генія.

Шевченко є основоположником нової української літератури, саме в його творчості розвинулися ті начала, які стали провідними для передових українських письменників. Він перший в українській літературі виступив як істинно народний поет, твори якого з усією повнотою відбили почуття й думки трудящих мас, їх віковічні визвольні прагнення. Актуальність цієї статті полягає, насамперед, у тому, що митець заложив традиції українського письменства багатьом письменникам ХІХ століття. Нашу ж увагу в цьому аспекті привернула постать Марка Вовчка. Ми бачимо, що через усю творчість Марії Вілінської так само, як і у Тараса Шевченка, червоною ниткою проходить тема страждання покріпаченої України, уярмленого, поневоленого рідного народу, де гостро засуджується поміщицька мораль і показується повна залежність кріпаків від сваволі пана. Це питання досліджували: О. Пассека, Б. Лубач-Жученко, Н. Сиваченко, Д. Чалий, М. Зеров та інші.

Мета нашого наукового дебюту – виявити шевченківські традиції у творчості Марка Вовчка.

Справу свого творчого наставника Т. Г. Шевченка продовжила видатна українська письменниця Марко Вовчок, яка почала писати твори в середині 50-х років XIX століття. Тарас Шевченко назвав письменницю своєю донею, символічно передаючи їй у спадок „душу вольную”, що піднялася із домовини забуття. Письменниця виступає як продовжувачка шевченківських традицій. „Народні оповідання” Марка Вовчка, що вийшли 1858 року, одразу блиснули на українському літературному небосхилі „зіронькою святою” [4, с. 49]. Вона з вражою силою змальовує трагічні долі жінок-кріпачок, які в тогочасному суспільстві були найбільш гнобленими, приниженими і безправними. Письменниця показує, як життя цих прекрасних душею трудівниць нівечить сваволя поміщиків та їх прислужників.

Оповідання Марка Вовчка відбивають суспільство, розкривають трагедію нищення людини несправедливістю, показують страждання народу, його боротьбу проти соціального і національного гніту, а також згубність для розвитку суспільства, процвітання свавільних поміщиків. Отже, основним структурним принципом творів письменниці стає гостра суперечність між народно-гуманістичним ідеалом і нелюдям характером суспільних відносин.

У багатьох своїх оповіданнях Марко Вовчок розкриває внутрішній світ простих селян, їх високі морально-етичні принципи за допомогою прийому „вживання” в особистість оповідача, яким найчастіше буває жінка. У жодному з українських реалістичних оповідань і повістей письменниця не заявляє про себе безпосередньо: авторські ремарки й ліричні відступи належать оповідачеві. Цей прийом забезпечує більшу різноманітність сприйняття і відображення життєвих явищ, створює враження щиросердної розповіді-сповіді, безпосередньо передає стан внутрішнього світу героя з народу.

Марко Вовчок на самій кріпацькій неволі не спинилася. Власне, за часів, коли з'явилися перші її оповідання, дні кріпацтва вже минали, от-от мало воно впасти, і авторка, завдавши йому дошкульних ударів, незабаром могла перейти й

до інших форм неволі. Так, в одному з найкращих оповідань Марка Вовчка „Сестра” немає кріпацького лиха, зате виявлено взагалі лихо наймитське, і, головна річ, – повна безпорадність людська перед ним. *„Важко, Боже, як – ледачому годити! – закінчує своє оповідання безталанна наймичка. Та вже найнялась, як продалась, – треба служити. А добуду року, то, може, дасть мені Господь, що добре місце натраплю собі. Аби схотів, то знайдеш на свої руки муки!”* („Сестра”) [2, с. 66]. В оповіданні „Сестра” головна героїня твору зворушує душевною добротою і самозреченням заради щастя іншого. Письменниця не дала героїні ім'я, натякаючи, можливо, у такий спосіб на те, що людей з такою долею було багато в народі. Усе своє трудове життя героїня присвятила братові, аби допомогти йому з родиною вибитися із злиднів, її серце сповнювали безмежна любов до брата і його дітей, глибоко людяна і жертвна доброта. Усі зароблені в наймах гроші вона віддавала братові. Саме ці почуття допомагали жінці-наймичці, надавали їй сили зносити наругу, образи і знущання різних панів, на яких вона працювала майже задарма. *„Найнялась, як продалась”*, – говорить вона про свою сумну наймитську долю. Однак героїня, наділена рисами лагідної вдачі, які притаманні саме українській селянці, виявляє водночас твердість волі у своєму прагненні до незалежності.

Оповіданнями такого типу, як „Сестра”, „Дев'ять братів і десята сестриця Галя” тощо, Марко Вовчок близько підходить уже до тих сучасних форм неволі, що народились на руїнах кріпацького ладу, і дає перші зразки нової визвольної літератури. У картинах громадського змісту – найбільша її авторська сила.

Ще одним суворим і гнівним звинуваченням кріпацтву було оповідання „Горпина”. У ньому відображено трагедію молодої матері, яка через деспотизм і сваволю пана втратила єдину дитину та збожеволіла.

Протест селян проти підневільної праці показаний в оповіданні „Ледащиця”. Сільська дівчина Настя тяжко працює весь час, а поміщиця все одно називає її ледащицею, вигадуючи нові завдання. У творі художньо виражені ідея вільної праці, прагнення селян позбутися кріпацтва і *„на самих себе робити”*.

Таким чином, Марко Вовчок у своїх оповіданнях нещадно викривала антигуманні основи кріпосницької системи, пояснюючи причини страждання трудової людини не просто лиходійством з боку панів, а суспільними умовами, тиском соціального устрою. Письменниця через показ окремих вад суспільного буття приходять до широких соціальних узагальнень, показуючи трагедію поневолених селян як „громадське лихо”.

Слідування реалістичним заповітам Шевченка виявилось насамперед у показі соціальної обумовленості людської долі, у зображенні непримиренних суспільних конфліктів, у органічному злитті автора зі своїми героями, у пізнанні їх справжніх інтересів і прагнень, їхнього справжнього світу.

Література

- 1. Вовчок М.** Вибрані твори / Марко Вовчок. – К., 1956. – 496 с.
- 2. Грабович Г.** Шевченко в колажах і з кон’юнктурою: доба незалежності / Г. Грабович // Критика. – 1998. – № 10. – С. 78 – 93.
- 3. Дзюба І.** Тарас Шевченко / Іван Дзюба. – К. : Видавничий дім „Альтернативи”, 2005. – 704 с.
- 4. Драгоманов М.** Вибране / Михайло Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – С. 327 – 430.
- 5. Лобач-Жученко Б. Б.** Про Марка Вовчка. Сторінки до біографії письменниці / Б. Б. Лобач-Жученко. – К. : Дніпро, 1979. – 310 с.

Стаття – науковий дебют, мета якого є спроба виявити шевченківські традиції у прозовій творчості Марка Вовчка.

Доведено, що крізь збірку „Народні оповідання” авторки у кращих традиціях Кобзаря проходить тема страждання покріпаченої України, уярмленого, поневоленого рідного народу, де гостро засуджується поміщицька мораль і показується повна залежність кріпаків від сваволі пана.

Ключові слова: традиція, реалізм, діалог авторів.

Харламова Юлія
(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Образ України в поезії Тараса Шевченка та Богдана Лепкого

*Я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!
Т. Шевченко*

Ми щиро захоплюємося високим образом Кобзаря, його громадянською принциповістю і моральною чистотою, почуттям соціальної та національної справедливості, відданістю правді та свободі. Щоб сповна уявити собі, що за цим стояло треба добре знати не лише самого Шевченка, а й його епоху, атмосферу життя суспільства, його сучасників, а також нове, шевченківське самоусвідомлення України.

У даній статті порівнюється розкриття образу України та краса природи в творчості Тараса Шевченка та Бориса Лепкого.

Образ неньки України – це найсильніший і найдраматичніший образ творчості Тараса Шевченка. У поезії „Стоїть в селі Суботові” Україна – і вічна сирота, і військова міць, що „ляха задавила”, це „домовина”, в якій похована воля українців; це та країна, яка „встане і розвіє тьму неволі”.

Образ України у творах Шевченка з'являється не лише тоді, коли автор називає її ім'я, а й тоді, коли у його поезіях з'являються наші національні символи: тополя, калина, ясен, верба, барвінок...

*Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий
Марне зеленіє,
Кругом поле, як те море
Широке, синіє [4, с.15].*

Це і є Україна зі своїми зоряними ночами і рожевими світанками. І не випадково Шевченко називає її раєм. Це краса, яку треба оберігати, любити:

*Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть...
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,*

А матері вечерять ждуть [3, с. 64].

Поет вважав свої вірші дарунком рідному краю.

*В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну...
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щирю правду,
А ще, може, й славу* [3, с. 38].

А до України звертається:

*Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину* [3, с. 78].

Усі думки, вірші були присвячені рідній країні, розлуку з якою поет дуже важно переживав. Гостре відчуття своєї невлаштованості, самоти, недолі на чужині, жадання зустрічі з Батьківщиною, з матір'ю Україною надихали його ранню поезію [2, с. 31].

Животворящий дух українського генія представила поетична Шевченкіана Лепкого, найвагоміший із художніх життєписів визначних українців. Метацикл склали окремі книжки до сторіччя Кобзаря „За люд” (Краків, 1914) та „В Тарасові роковини” (Відень, 1915). Вони цікаві оригінальністю картин („Суд над поетом”; „Умер поет”). Зокрема, незвична в останньому вірші самобутня філософська діалектика переходу „мертве — живе”: в сильній картині художньої умовності з метою прощання з охололим творцем оживають його персонажі, приходять увесь народ. Вірші нестандартні ідеєю призначення Тараса „згори” („Літ сто тому”), оригінальним моделюванням його внутрішніх роздумів („Розвіяні мрії”). Піднесена

Шевченкіана Лепкого переслідувала виховну мету дати молоді „зразки негнущих борців за долю й волю рідного народу”.

Осмилення українського генія супроводилося в Лепкого піднесенням соборної масштабності Шевченкового духа („Від Карпат аж по Дон його нива”: поетичний заповіт „Батькове пророцтво”), його перейнятості волею Вітчизни, несвітським болем за конаючі правду й свободу, опльовану й закуту мову, каліцтво народу-нуждаря. Особливо багатой образності два з вірші про „з великих найбільшого сина”: „Розвіяні мрії” та „Суд над поетом”.

А над Дніпром високо, ген на горі,

Золотоверхий Київ, наш Сіон,

Мов на престолі в княжім омофорі

Сидить і бачить дивно-дивний сон [1, с. 23].

Перший із них оснований на дійсному епізоді 1848-го р., коли Шевченка арештували на переправі через Дніпро. Вірш цікавий образами незрівнянних Києва і рідної „Славутиці”. В рецепції Тараса й Богдана образ ріки багатоаспектний. Дніпро виступає справжньою емблемою слави князів козаків, свідком „кривавої мести народу” й „упадку чорної ночі” (продовження символів „глупа ніч” Михайла Старицького й „темна ніч” Лесі Українки), джерелом надії на прогнання ворога.

Інший символічний складник і серце України, золотоверхий Київ, промовисто означено як „наш Сіон”. Але містичні візи славетної, та кривавої минувшини (серед них є й прогностична в дусі „Слова о полку...” – на берег виходить Слава, плещучи лебединим крилом) перериває гострий вузол мотиву: арешт вільнодумного поета.

Відтворення рідної – подільської, карпатської – природи стало важливим об’єктом художнього малювання Лепкого. Перший том його „Писань” умістив розділ „В Розтоках”. Село над Черемошем, залишившись в уяві автора зачарованою країною краси, збагатило українську лірику настроєвими картинками „чудової сторони” („Наші гори”). Ці малюнки озвучені шумом великої ріки гуцулів, квилінням сопілки та дзвіночками овець („Полудне в горах” і ін.). Образ Гуцульщини прикметний не стільки описами, скільки є каталізатором патріотичних дум про минуле життя без пут („Ялиця”), за підтекст яких править сумна сучасна автору дійсність України.

Галицький модерніст, близький більше до „грішної землі”, як до „містичного неба”, наділив співчуттям селян-сарак Федя („Лови”), Гриня („Хрест на кручі”) [1, с. 20].

Координати рідного краю проступили й у системі сонетних „зчеплень” вірша „Ліси дрімучі, тихі, сумовиті”... (1891). Лірик безпосереднього і щирого почуття, Лепкий у катренах об'єднав антитетичні ознаки України і рідного села: поетичність доквілля й мізерію простолюду, його обдертість і безземелля. У терцетах епіфора „То рідний край і рідне є село” переводиться з тональності елегійного смутку (перше вживання), оскарження людського лиха українців за панами-владарями (друге) в гармонізуючий синтез. Його джерело – церква, предківська віра, що єднає людей в одну сім'ю.

У контексті розділу „Осінь” (тут є мотиви втрати рідної сторони, смерті) цей вірш пре далеку і тяжку дорогу журавлів-ключолетів набув метафоричного значення вимушеної зміни батьківщини на чужину, скажімо, емігрантами. Плин часу й історія України надали лапідарним катренам нових значень. Оскільки „Журавлі” поклав на музику брат автора січовий стрілець Левко Лепкий (також М. Гайворонський, К. Стеценко, М. Леонтович, О. Кошиць, М. Колесса, Є. Форестина, Я. Ярославенко) і цю пісню залюбки виконували вояки УСС, то твір став природно асоціюватися зі збройним змаганням січових стрільців та відлетим загиблих патріотів у вічність. А у публіциста Романа Олійника-Рахманного він викликав асоціацію з авіаторами УНР та одним із їх командирів Петром Франком (сином поета) – справжніми героями, які літали і перемагали ворога, не маючи власної повітряної техніки.

*Видиш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій [4, с. 257].*

З відстані прекрасної чужини батьківщина бачиться особливою. Тож і вірш із євангельським заголовком „Браття, лишіть мене” мрійливо передав ідеальні риси образу галицького „любого рідного краю”. Його синекдохальними означеннями служать у Лепкого „високі гори сині” з гордими беркутами, вільні ріки, колосисті лани, „люд розумний, гарний”.

Отже, бачимо, що Богдан Лепкий наслідує Тараса Шевченка в соїй творчості. Піднесена Шевченкіана Лепкого переслідувала виховну мету дати молоді „зразки негнугих борців за долю й волю рідного народу. Він дивився очима Тараса на красу, яка оточувала його довкола, він продовжував створювати історію свого народу, яка його так захоплювала.

Література

1. Скрипник І. С. Національний прапор українства / І. С. Скрипник // Тижневик Галичини. – 1991. – № 5. – С. 19 – 24. **2. Драгоманов М. П.** Літературно-публіцистичні праці : В 2 т. – К., 1970. – Т. 2. – С. 47 **3. Т. Г. Шевченко** Зібрання творів : У 6 т. – К., 2003. – Т. 1 : Поезія 1837 – 1847. – С. 64 – 66. **4. Скальська У. В.** „Повертаються з чужини журавлі” / У. В. Скальська // Галичина. – 1991. – № 3. – С. 34 – 45.

Розглянуто спільні мотиви й образи в поезії Тараса Шевченка й Богдана Лепкого. Поети, волею долі змушені більшу частину свого життя провести за межами Батьківщини, створили образ мальовничої України у своїх творах.

Ключові слова: Україна, природа, тропи, туга.

Чебанова Марина

(ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Красвиди України в поезії Юрія Федьковича

Юрій-Осип Федькович – поет-лірик, автор балад, поем, оповідань та повістей, казок, повчань, драматичних творів, байок, гуморесок, перекладач та фольклорист, редактор газети „Буковина”, відомий громадський діяч. Народився він на Буковині в 1834 році, в містечку Сторонці-Путилові, що знаходилось на мальовничій околиці Карпат, де жили гуцули. Родина Федьковичів належала до дрібномаєтних, тому Юрій зміг отримати шкільне виховання, чим відрізнявся від простих селянських дітей. Батько Юрія Федьковича, навідміну від нього самого, зневажливо ставився до селян та не любив їх. „Сам

Федькович завжди уважав буковинське селянство рідним собі” [3, с. 1], – писала Леся Українка, тому в подальшій творчості так охоче описував їхнє тяжке життя. Деякий час Федькович мешкав в Молдавії, де заприятелював з одним німецьким маляром, що навчив його німецькій та іспанській мовам і літературам. Під впливом цього приятеля Федькович почав випробувати сили в літературі, але спочатку писав тільки німецькою, бо він навіть не уявляв, що його рідною мовою можна писати довершені літературні твори. Славу письменник здобув завдяки своїм прозаїчним творам, на яких виразно позначився вплив усної народної творчості. Його проза багата тематично і жанрово. Він залишив спадщину із шістдесяти прозових творів, двадцять з яких присвячено гуцулам, їх звичаям та традиціям, розкриттю їх ментальності, що забезпечує змалювання глибоких душевних страждань, спричинених нещасливим коханням. Але не менш визначними і важливими для української літератури були і його ліричні твори.

Перший свій літературний твір українською мовою Юрій Федькович написав після знайомства з „Кобзарем” Тараса Шевченка. Це був вірш під назвою „Нічліг”, де поет висловлює співчуття до нещасної долі солдата, якого багатії гонять воювати за антинародну справу. Перебуваючи на військовій службі Федькович захоплено читав „Кобзар”, що сприяло розвитку його поетичного таланту. Письменника, який раніше писав лише німецькою дуже вразили твори Шевченка написані українською мовою. Відтоді Федькович прихилився до української літератури. Хоч Тарас Григорович ніколи не бував на буковинській землі, і Федькович не був з ним особисто знайомий, та все ж вважав Кобзаря своїм творчим натхненником.

Метою статті є дослідження впливу творчості Тараса Шевченка на літературну діяльність Юрія Федьковича, порівняння зображень краєвидів України у ліричних творах цих письменників.

Перша збірка поезій Юрія Федьковича, яку захоплено сприйняла передова частина галицької та буковинської інтелігенції, вийшла в 1862 році. Згодом Іван Франко писав: *„Перші вірші викликали в середовищі молоді нечуване*

захоплення і всі бачили у Федьковичу достойного наступника Шевченка” [1, с. VI].

Творчість Т. Г. Шевченка дуже вплинула на „буковинського солов'я” Юрія Федьковича. Слід відзначити, що уже з середини 60-х років у творчості Ю. Федьковича з'являються нові революційні мотиви, яких не було до цього часу. Це пояснюється як впливом гнітючої дійсності, що оточувала поета, так і значним впливом творів Шевченка. Ю. Федькович бачить у Кобзареві насамперед революціонера, пристрасного борця за волю народу. Тільки у творах Шевченка він побачив гнітючі красвиди України і ще раз переконався, що тяжкою є її доля. Під впливом музи Шевченка творчість Федьковича починає набирати революційного, соціально спрямованого характеру:

У науці, у розраді

України доля,

А в залізі да у крові

України воля [1, с. 63].

Буковинський соловей часто переймав ідейний зміст шевченкової творчості, продовжував розробляти тему „Гайдамаків” Шевченка, тему збройної боротьби селянських мас Буковини проти соціального й національного поневолення. Так, поеми „Довбуш” і „Лук'ян Кобилиця” написані про народних героїв, які вели пригноблені маси Буковини на збройну боротьбу проти експлуататорів.

Творчість Федьковича переконливо засвідчує, що в перші два десятиліття по смерті Шевченка він був тим митцем, котрий найглибше розумів художній світ поета, володів хистом найточнішого прочитання його поезії. Ряд віршів „буковинський соловей” присвятив пам'яті Шевченка. Увірші „Восьмий поменник Тарасові Шевченкові” Федькович висловлює глибоку віру у велике майбутнє свого народу:

І зацвіте, і уродить

Велика надія –

Діла добрі, діла нові,

Діла неминуті,

І розіб'є на шматочки

Тиранській пуга [1, с. 67].

Поезія видатного Тараса Шевченка мала неабиякий вплив на творчість Федьковича. Буковинський поет перейняв політичну пристрасть і викривальну манеру Шевченка, відображуючи соціальні явища та висвітлюючи у творах боротьбу народу проти гнобителів. На зразок Шевченкових сатиричних творів, Федькович також пише вірші проти панів і попівства. Таким є сатиричний вірш „Пречиста діво, радуйся, Маріє!”, в якому правдиво показані страждання бідних людей. У вірші зображені реалістичні малюнки української дійсності:

*Пречиста діво, радуйся, Маріє!
Під плотом сіла удовиця-мати,
До себе тулить бідне сиротяти,
І плаче ревне, серденько їй мліє, –
Ба вже не плаче, вже і не голосить,
Склонила голов, більше не підносить,
Зірниці плацуть, а дзвінок німіє...*

Пречистоа діва, радуйся, Маріє! [1, с. 17].

Ці рядки перегукуються з твором Шевченка „Сон”, відчувається як федькович наслідує шевченкову викривальну манеру безталанної долі простих селян:

*Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обути
Княжат недорослих; а он розпинають
Вдову за подушине, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надіто! в військо отдають!
Бо його, бач, трохи! а онде під тином
Опухла дитина – голоднеє мре,*

А мати пшеницю на панцині жне [2, с. 209].

Федькович у кращому розумінні наслідує Шевченка і у вірші „Думи мої”, сподіваючись, що і його твори прочитють і полюблять по всій Україні. У вірші „Україна” Федькович поєднує самостійну художню думку із буквальним вмонтуванням виразів і фраз Шевченкової поезії. Дуже схожий опис краєвидів України у цих двох поетів. Пейзажі віршу „Україна” нагадують мальовничі картини українського села описані Тарасом Григоровичем у вірші „Садок вишневий коло хати”:

*Далі видно білий хутір, пасіки, ставочок,
Знов байрак там яворовий, вишневий садочок,
А в садочку мила хатка; тамки на порозі
Сіло дівча русокоше, – ах, які ж там нозі! [1, с. 18].*

Тодішні критики називали Юрія Федьковича „закарпатським Шевченком”. Бо постать Федьковича – одна з найвизначніших в українській поезії. Цей митець поєднав свою творчу долю з долею рідної України. Звичайно, поет не може залишатися у спокої, коли він бачить, як страждає його народ, бачить сльози на обличчях своїх братів та сестер. І, незважаючи на певні запозичення з поезії Шевченка Федькович був найбільш талановитим письменником Західної України до Івана Франка.

Література

1. Федькович Ю. Вибрані твори / Юрій Федькович. – К. : Держлітвидав України, 1949. – 318 с. **2. Шевченко Т. Г.** Кобзар. – К. : Дніпро, 1985 – 640 с., (Вершини світового письменства. том 50). **3. Леся Українка.** Писателі-русини на Буковині. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.l-ukrainka.name/uk/Criticism/PysateliRus.html>

У статті надається короткий огляд біографії Юрія Федьковича, розглядається вплив „Кобзаря” Тараса Шевченка на його творчість. Наведені провідні мотиви шевченкової лірики, на які Федькович спирався у своїх творах. Подаються приклади віршів Федьковича, де звучать ідеї Шевченка.

Ключові слова: Юрій Федькович, вплив Шевченка, революційні мотиви, краєвиди України.

Відомості про авторів

Бойченко Олена – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Бондар Юлія – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Боцман Дар’я – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Галіздра Анастасія – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Гречишкіна Тетяна – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Королькова Олександра – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Косюк Наталія – студентка IV курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Крікунова Валерія – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Лапта Альона – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Манько Альона – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Межинська Юлія – студентка IV курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Мешерікова Катерина – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Павлович Марія – студентка IV курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Полянська Олена – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Путінцева Анастасія – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Федорова Яна – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Харламова Юлія – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Чебанова Марина – студентка II курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Бойцун Ірина Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Боклах Дмитро – студент IV курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Лаптева Альона – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Шпинюк Тетяна – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Фоменко Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та методики її викладання ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Малоухова Альона – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Марченко Валерія – студентка III курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Шестопалова Тетяна Павлівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури та методики її викладання ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Беловольченко Ганна – студентка I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Бурова Аліна – студентка I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Драпак Михайло – студент I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Дробот Марія – студентка I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Мандрика Аліна – студентка I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Назаретян Еміль – студент I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Соленик Анастасія – студентка I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Чмир Олексій – студент I курсу спеціальності „журналістика” філологічного факультету Донецького національного університету.

Науковий керівник: Ярошевич Ірина Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української

літератури та фольклористики Донецького національного університету.

Нелюбова Юлія – студентка IV курсу спеціальності „українська мова і література” Ровеньківського факультету ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Писаренко Юлія – магістрант кафедри української літератури та методики її викладання ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Сеймовська Ганна – студентка III курсу спеціальності „українська мова і література” Ровеньківського факультету ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Трудненко Юлія – студентка IV курсу спеціальності „українська мова і література” Ровеньківського факультету ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Негодяєва Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та методики її викладання ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Зарубіна Юлія – студентка IV курсу спеціальності „українська мова і література” Ровеньківського факультету ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Нікітіна Алла Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Гузєва Оксана – магістрант спеціальності „українська мова і література” Східноукраїнського національного університету імені В. Даля.

Науковий керівник: Пустовіт Валерія Юріївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Східноукраїнського національного університету імені В. Даля.

Рибалко Олег – студент III курсу спеціальності „Декоративно-прикладне мистецтво” Ровеньківського

факультету ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник: Ярова Любов Петрівна – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та професійної майстерності ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Білозор Юлія – студентка I курсу спеціальності „Виробництво хліба, кондитерських, макаронних виробів та харчоконцентратів” ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету.

Науковий керівник: Лук’яненко Лариса Володимирівна, завідувач навчально-методичного кабінету ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету, викладач гуманітарних дисциплін.

Лук’яненко Ксенія – студентка III курсу спеціальності „Організація туристичного обслуговування” ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету.

Науковий керівник: Дішук Вікторія Григорівна – викладач гуманітарних дисциплін вищої категорії ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету.

Белоус Анастасія – студентка II курсу спеціальності „Фінанси і кредит” ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету.

Науковий керівник: Першина Ольга Вікторівна – викладач гуманітарних дисциплін вищої категорії ВП „Політехнічний коледж” Луганського національного аграрного університету, голова циклової комісії гуманітарних дисциплін

Наукове видання

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ ДОБИ

Матеріали

*VII Регіональної студентської
науково-практичної конференції*

Відповідальний за випуск:

доц. І. Є. Бойцун

Коректор:

О. А. Двulichанська

Здано до склад. 28.02.2013 р. Підп. до друку 29.03.2013 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times Nev Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 9,47. Наклад 200 прим. Зам. № 88.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.

e-mail: alma-mater@list/ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.